TEK KİŞİLİK ORDU

MİMAR SİNAN

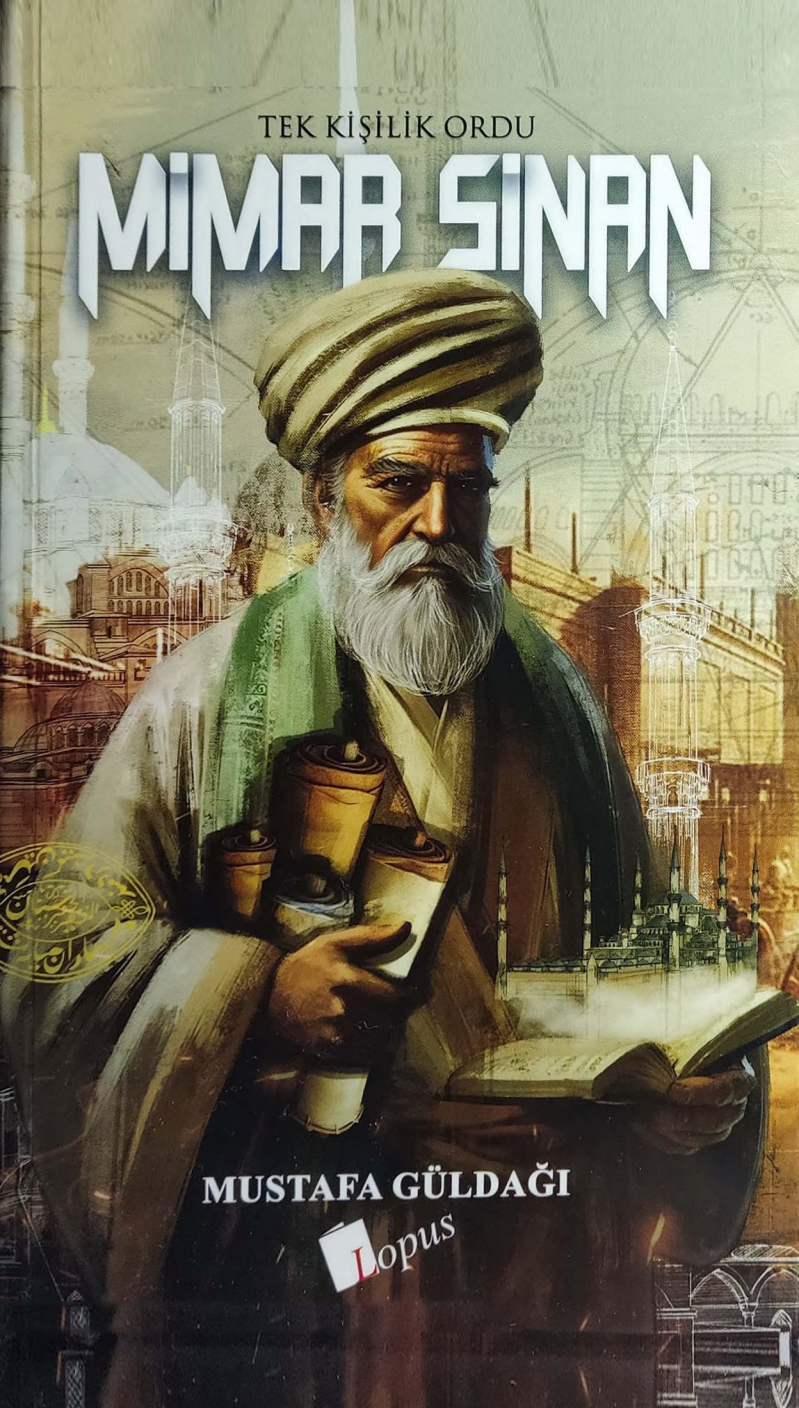

MUSTAFA GÜLDAĞI

Lopus

TEK KİŞİLİK ORDU

MİMAR SİNAN

MUSTAFA GÜLDAĞI

TEK KİŞİLİK ORDU

MİMAR SİNAN

MUSTAFA GÜLDAĞI

Yayıncı Sertifika No	52272
Genel Yayın Yönetmeni	Ersin Yalçın
Editör	Sibel Özcan Hakyemez
Sayfa Tasarımı	Hüseyin Altıntaş
Kapak Görseli	Ahmet Uzun
Kapak Tasarım	Yakup Çiçek
1. Baskı	Eylül 2023
ISBN	978-605-7948-70-0

Lopus Yayınevi

Baskı / Cilt: İlgi Baskı Matbaacılık
İvedik O.S.B. 2284 Sokak
No:105/A
Yenimahalle / Ankara

Matbaa Sertifika No: 49244

© Kitabın tüm yayın hakları Lopus Yayınevi'ne aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik ortamda,
e-mail veya mekanik araçla kopya edilemez,
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Lopus Yayınevi ®
Bademlik Mah. 1191 sokak 1/A
Keçiören/ANKARA

TEK KİŞİLİK ORDU

MİMAR SİNAN

MUSTAFA GÜLDAĞI

Lopus

Tarih 1935'i gösteriyordu...

Türk Tarih Kurumundan bir heyet, Mimar Sinan'ın kafatasını ölçmek için, Süleymaniye Camisi'nin yanında bulunan türbesindeki mezarını devletin resmî izni ile açar. Sinan'ın kafatası çıkarılır ve götürülür. Tüm gazeteler bunu haber yapar.

Kafatası tam olarak neden çıkarılır veya neden ölçülmek istenir? O zamanlarda, kimin Türk olup kimin olmadığını anlamak için kafatası ölçümleri yapılmaya başlanmıştı. Milliyetçilik anlayışı tüm dünyada yükselişteydi. Bu, Türkiye'de de böyle oldu. Kafatası ölçümleri başladı. Binlerce kişinin kafatası devlet tarafından ölçülüp fişlendi. Sinan'ın da kafatasının ölçüleceği söylendi. Kafatasının ölçümü sonucu Türk olduğu kamuoyuna duyuruldu. Dönemin gazeteleri bunu haber yaptılar. Hâlbuki önemli olan kafanın dışı değil, içidir.

Durun bir dakika!

Mimar Sinan'ın kafatasının, türbesindeki mezarına bir daha konulmadığını biliyor muydunuz?

Sinan'ın kafatası, türbesindeki mezarına konulmadı ve kayboldu. O gün bugündür arayan tarihçi ve araştırmacılar kafatasının nereye kaybolduğunu bulamadılar. Peşine düşen birçok tarihçi çaresiz kaldı ve pes etti. Mimar Sinan'ın kafatası nereye gitmişti? Nereye kaybolmuştu? Ya da kimlere verilmişti? İşte bu, tamamen bir sır. Tam bir muamma! Bunu ancak o zamanki devlet yöneticileri ve görevlileri biliyor. Antropoloji Müzesi'ne götürüldüğü söylendi, ama orada da bulunamadı.

Durun, bitmedi. Daha önemlisi var.

Masonik yapıların kafatasına ve kafatası ritüellerine düşkünlüğü çok meşhurdur. Masonlara göre Türkiye'deki en büyük engel İslam'dır. Sinan'ın yaptığı camiler, İslam'ın hayatın merkezinde olan dev kaleleridir. İslam'ın kaleleri... Sinan'ın tüm eserleri İslam'ın yayılmasında ve tanıtılmasında büyük görevler üstlenmişti. Sinan'ın kafatasını çıkarıp yok ederek intikam mı almışlardı? Yani Sinan hayattayken kafasını kesip koparamayan İslam ve Türk düşmanları, Sinan öldükten yüzyıllar sonra kafatasını mezarından koparıp alarak intikam mı almışlardı? Türkiye'deki mason locasının çıkardığı derginin adının "Mimar Sinan Dergisi" olduğunu biliyor muydunuz? Mimar Sinan'a neden bu kadar önem veriyorlardı?

Bir araştırmacı, Sinan'ın kafatasını çıkaran heyetteki iki kişinin mason olduğuna ulaşmıştı.

Sahi, Sinan'ın kafatası nereye kaybolmuştu? Kimin elindeydi?

Hepsini kaynaklarla anlatacağım.

Ama önce Mimar Sinan'ı tanımak zorundasınız. Sinan'ı ve eserlerindeki sırları bilmeden bu konuyu asla anlayamazsınız.

Eserlerindeki teknikleri ve sırları öğrendikçe hayretler içinde kalacaksınız.

Bir adam düşünün.

Yaptığı eserlere mesajlar, sırlar ve kutsal bir ruh katan.

Herkes bina ve yapı diker. Ama o yapıya ruh ve kutsal mesajlar katamaz.

Yaptığı köprüler sadece fiziki geçitler değildir. Aynı zamanda ruhları, kültürleri, sevgileri, özlemleri, hasretleri birleştirir. O köprüler, istihbarat ağının en önemli ve hızlı unsuru hâline gelmiştir.

Bir mimar düşünün.

Bazen 300 bin kişilik orduya bedel. Mimar Sinan bir savaşta, bir nehrin üzerine yaptığı bir köprü ile büyük bir zaferin kazanılmasını sağlamıştır. Hem de Avrupa'da. Bu sebeple de Sinan'a kinlidirler.

Stratejik yerlere yaptığı camiler, devletin düşmana karşı gövde gösterisi olmuştur. O camiler en tepelerdeydi ve büyüklükleri ve ezan sesleri "burası bizim" mesajı veriyordu. Yaptığı camiler sadece ibadet için değildi anlayacağınız. Güvenlik, psikolojik harp ve istihbarat amaçları da vardı. Bu sebeplerle Mimar Sinan'a "tek kişilik ordu" diyorum.

Mimar Sinan dünyanın en yetenekli mimarlarındandır. Öyle eserler yapmıştır ki kullandığı yöntemler ve sırları bugün bile çözülememiştir.

Aradan yüzyıllar geçse dahi Mimar Sinan'ın adı hep anılmaya devam etmiştir. Yaptığı eserler o kadar sağlamdır ki bugün bile sapasağlam durmaktadır. Bu kadar eseri, bu kadar güzel şekilde

nasıl inşa ettiği merak konusudur. Bugün onun eserlerini inceleyen dünyaca ünlü uzmanlar bile hayretler içinde kalmaktadır.

1999 yılında yaşanan depremin ardından, Edirne'de Sinan'ın yaptığı Selimiye Camisi'nde de kuvvetlendirme çalışması başlatılmasına karar verilir. Çalışmalar başladığında ise herkes çok şaşırır, çünkü 1500'lü yıllarda inşa edilen yapının birçok yerinde raylı sistem mevcuttur. Deprem anında cami her tarafa beş derece yatabilmektedir. Bu sırrı ilk önce "Japon" mimarlar, 1950'li yılların sonunda özel izinle yaptıkları çalışma sırasında keşfederler.

Japonlar uzun incelemelerin ardından ülkelerine dönerler ve Mimar Sinan'ın eserlerinden öğrendiklerini uygulamaya başlarlar. Kısacası, uzun yıllardır depreme dayanıklı binalar yapan Japonlar, bu sistemi yaklaşık 500 yıl önce yaşamış olan Mimar Sinan'dan öğrenmiş olurlar. Bu, sadece bir tanesi...

Sinan, hayatı boyunca 350'yi aşkın eser yapmıştır. Eserleri İstanbul başta olmak üzere ülkenin her yerinde mevcuttur. Edirne, Ankara, Kayseri, Kütahya, Manisa, Erzurum, Bolu... Suriye, Bosna... Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında da eserleri fışkırmaktadır...

Camiler, su yolları, çeşmeler, medreseler, külliyeler, türbeler, hamamlar, köşkler, köprüler, hastaneler, kervansaraylar, okullar yapmıştır. Durun durun. En önemlisini anlatayım. Savaşlarla topraklar fethedilirken, bir başka ordu da "gönülleri ve zihinleri" fethetmek için, fethedilen topraklara cami, aşevi, okul, hastane, yardım kurumu, çeşme, köprü yapıyordu. Gönüllerin ve zihinlerin fethinde rol alan bu tek kişilik orduydu Sinan...

Fethedilen yeni toprakların ve özellikle İstanbul'un İslamlaşmasında Sinan'ın rolü büyüktür. Neden? Çünkü İslamlaşmanın 3 önemli unsuru vardır:

Temizlik: Su, çeşme, hamam.

Maneviyat: Camiler, darüşşifa (hastane), külliyeler.

Eğitim: Medreseler.

Mimar Sinan, dev kemerlerle şehre su getirip çeşmeler, hamamlar yaparak, İslam'ın "temizliğe" verdiği önemi eserleri ile anlatıp İslam'ın tanıtımını yapmıştır.

Mimar Sinan, insanı manevi olarak coşturan camiler, külliyeler, hastaneler yaparak "manevi kaleler" inşa etmiş, şehirleri ve insanların ruhlarını İslamileştirmiştir. Hastanelerin maneviyatla ilgisi nedir diyeceksiniz. Sağlığı olmayan insanın maneviyatı da tam olmaz. Osmanlı hastaneleri insanı doğal yaratılışına uygun, maneviyatını ve ruhunu da dikkate alarak tedavi ediyordu.

Mimar Sinan medreseler, sıbyan mektepleri ve farklı eğitim kurumları inşa ederek, "zihinlerde" İslam ve ahlakının yer etmesini sağlamıştır.

Askerlerin, top tüfeklerin, süngülerin, mızrakların, kılıçların yapamadığını Sinan bunlarla yapmıştır. Bu sebeple Sinan tek kişilik büyük bir ordudur.

Mimar Sinan, taşa âşık olan, taşa tutku ile bağlı olan bir insandı. Onun taşa olan tutkusu çocukluğundan başlamış ve ölene kadar devam etmiştir. Sinan, taşla konuşan adamdır. Taşlara fısıldayan adam... Taşa ruh veren, taşa gizem katan, taşa mesajlar yükleyen adamdır. Taşla konuşup onu hizaya getirmiştir. Taşı İlayı Kelimetullah yolunda şekillendiren bir dehadır. Belki de taş kendini hiç bu kadar onurlu, değerli hissetmemiştir. Taşı "Kızıl Elma" yolunda seferber etmiştir. Taşın oğlu Sinan...

Sinan, eseri yapmadan pergelle ölçümler yapıyordu. Silip silip tekrar çiziyordu. Onun için pergel çok önemliydi. Sinan pergelle, modern teknolojinin yapamadığı üç boyutlu tasarımları çiziyordu. Sinan pergelle, beyninde olanı direkt kâğıda döküyordu. Pergelin ilk defa Antik Mısır, Antik Yunan ve eski Çin'de kullanıldığı düşünülüyor. Fakat hiçbiri Sinan kadar dâhiyane kullanmadı. Sinan, pergelle yaptığı ustaca çizim ve planlarla; ruhsuz, sert, vicdansız, soğuk taşları hamur gibi yoğurup adam edecekti. O taşlardan çıkan yapılar nesillere, çağlara ışık tutacaktı. Onun eline bir pergel, bir cetvel ve bir de büyük kâğıt vermeniz yeterliydi. Çok geçmeden dünyanın en muhteşem eserini çizip size verebilirdi. Bunu şu anki mühendisler yüksek teknolojiyle bile tasarlayamıyorlar. Sinan, pergelle çizdiği bu eserlere bir de maneviyat, ruh katıyordu. Pergelin ustası, taşların babası Sinan... Taşlara fısıldayan adam. Pergelle konuşan deha. Onun büyük sırlarını sadece pergeli biliyordu. Dili olsa da anlatsa...

Bildiğiniz gibi Osmanlı Devleti çok geniş topraklara ve diyarlara yayılmıştı. Sınırları genişti. Bir sınırı Afrika kıtasında, bir sınırı Asya kıtasında, bir sınırı Avrupa kıtasındaydı. Bu sebeple Mimar Sinan'ın hem kendisinin hem de öğrencilerinin eserleri, Osmanlının hâkimiyet kurduğu dünyanın birçok yerinde bulunuyor. Mimar Sinan, yaptığı eserlerle ölümsüzleşmiştir.

Sinan'ın yaptığı camiler şehrin en görünen yerinde, en merkezindedir. Tüm yollar camiye çıkar. Yani İslam'a. Bu sebeple hayatın merkezinde İslam oluşmuştur. Bugün bu görevi kapitalizmin can damarları olan AVM'ler üstleniyor. Tüm yollar dev AVM'lere çıkıyor. Şehirlerin merkezinde dev holdingler, rezidanslar, gökdelenler var. Bu sebeple hayatın merkezinde kapitalizm ve kapitalist ahlak var. Sinan'ın neyi başarıp neyi engellediğini şimdi anladınız mı? Sinan'ın mimari planları kültürü ve

inancı koruyup tanıtımlarını yaparken, modern zamanın şehirleri ve planlamaları kapitalizme ve maddeciliğe çıkıyor. Durun bir dakika! Bu durum küresel bazı odakların zoruna gidecekti.

Bugün milyonlarca genç lise ve üniversite okuyor, yüksek lisans yapıyor. Ama bir tane Sinan yetişmiyor. Hatta çoğu, Sinan'ı gerektiği gibi tanımıyor bile. Soru şu: Neden bir Sinan daha yetişmiyor? Çünkü eğitim sistemi bir Sinan daha yetişmemesi için tasarlanmış. Bunda da emperyalist güçler ve içerideki kuklaları etkili olmuş. Maalesef Türkiye, eğitim sistemiyle işgal edilmiş bir ülkedir.

Geçelim...

Mimar Sinan, Osmanlı padişahlarından Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde mimarbaşı olarak görev yaptı.

Mimar Sinan'ın birçok savaşa katıldığını biliyor muydunuz? Zaten önce orduda görev yapmıştı. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Dönemlerinde çoğu savaşa katılan Sinan, bu seferlerde gittiği yerlerde farklı mimari eserler görmüştü. O kadar farklı eserler görmüştü ki çok etkilenmişti. Tüm bunları görmesi onun gelişmesini de sağlamıştı. Selçuklu ve Safevî Dönemi yapıları ve Mısır piramitleri onu çok etkilemişti. Anlayacağınız, ordu ile sefere giderken mimari konuda zengin birikimler elde etti.

Yalnız Sinan'ın bir devşirme olması hep tartışmamalara sebep olmuştur. Osmanlıda gayrimüslimlerin çocukları, ailelerinin izni ile alınıp devşirilirdi. Devlete, millete, İslam'a hizmet edecek bir insan hâline getirilirdi. Sinan ve ailesi Kayseri'de yaşayan Hristiyanlardandı. Çok eskiden göç edip oraya yerleştirilmiş Hristiyan Türklerdendi. İşte bu konu tartışmanın ana se-

Sinan, eseri yapmadan pergelle ölçümler yapıyordu. Silip silip tekrar çiziyordu. Onun için pergel çok önemliydi. Sinan pergelle, modern teknolojinin yapamadığı üç boyutlu tasarımları çiziyordu. Sinan pergelle, beyninde olanı direkt kâğıda döküyordu. Pergelin ilk defa Antik Mısır, Antik Yunan ve eski Çin'de kullanıldığı düşünülüyor. Fakat hiçbiri Sinan kadar dâhiyane kullanmadı. Sinan, pergelle yaptığı ustaca çizim ve planlarla; ruhsuz, sert, vicdansız, soğuk taşları hamur gibi yoğurup adam edecekti. O taşlardan çıkan yapılar nesillere, çağlara ışık tutacaktı. Onun eline bir pergel, bir cetvel ve bir de büyük kâğıt vermeniz yeterliydi. Çok geçmeden dünyanın en muhteşem eserini çizip size verebilirdi. Bunu şu anki mühendisler yüksek teknolojiyle bile tasarlayamıyorlar. Sinan, pergelle çizdiği bu eserlere bir de maneviyat, ruh katıyordu. Pergelin ustası, taşların babası Sinan... Taşlara fısıldayan adam. Pergelle konuşan deha. Onun büyük sırlarını sadece pergeli biliyordu. Dili olsa da anlatsa...

Bildiğiniz gibi Osmanlı Devleti çok geniş topraklara ve diyarlara yayılmıştı. Sınırları genişti. Bir sınırı Afrika kıtasında, bir sınırı Asya kıtasında, bir sınırı Avrupa kıtasındaydı. Bu sebeple Mimar Sinan'ın hem kendisinin hem de öğrencilerinin eserleri, Osmanlının hâkimiyet kurduğu dünyanın birçok yerinde bulunuyor. Mimar Sinan, yaptığı eserlerle ölümsüzleşmiştir.

Sinan'ın yaptığı camiler şehrin en görünen yerinde, en merkezindedir. Tüm yollar camiye çıkar. Yani İslam'a. Bu sebeple hayatın merkezinde İslam oluşmuştur. Bugün bu görevi kapitalizmin can damarları olan AVM'ler üstleniyor. Tüm yollar dev AVM'lere çıkıyor. Şehirlerin merkezinde dev holdingler, rezidanslar, gökdelenler var. Bu sebeple hayatın merkezinde kapitalizm ve kapitalist ahlak var. Sinan'ın neyi başarıp neyi engellediğini şimdi anladınız mı? Sinan'ın mimari planları kültürü ve

inancı koruyup tanıtımlarını yaparken, modern zamanın şehirleri ve planlamaları kapitalizme ve maddeciliğe çıkıyor. Durun bir dakika! Bu durum küresel bazı odakların zoruna gidecekti.

Bugün milyonlarca genç lise ve üniversite okuyor, yüksek lisans yapıyor. Ama bir tane Sinan yetişmiyor. Hatta çoğu, Sinan'ı gerektiği gibi tanımıyor bile. Soru şu: Neden bir Sinan daha yetişmiyor? Çünkü eğitim sistemi bir Sinan daha yetişmemesi için tasarlanmış. Bunda da emperyalist güçler ve içerideki kuklaları etkili olmuş. Maalesef Türkiye, eğitim sistemiyle işgal edilmiş bir ülkedir.

Geçelim...

Mimar Sinan, Osmanlı padişahlarından Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde mimarbaşı olarak görev yaptı.

Mimar Sinan'ın birçok savaşa katıldığını biliyor muydunuz? Zaten önce orduda görev yapmıştı. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Dönemlerinde çoğu savaşa katılan Sinan, bu seferlerde gittiği yerlerde farklı mimari eserler görmüştü. O kadar farklı eserler görmüştü ki çok etkilenmişti. Tüm bunları görmesi onun gelişmesini de sağlamıştı. Selçuklu ve Safevî Dönemi yapıları ve Mısır piramitleri onu çok etkilemişti. Anlayacağınız, ordu ile sefere giderken mimari konuda zengin birikimler elde etti.

Yalnız Sinan'ın bir devşirme olması hep tartışmamalara sebep olmuştur. Osmanlıda gayrimüslimlerin çocukları, ailelerinin izni ile alınıp devşirilirdi. Devlete, millete, İslam'a hizmet edecek bir insan hâline getirilirdi. Sinan ve ailesi Kayseri'de yaşayan Hristiyanlardandı.[1] Çok eskiden göç edip oraya yerleştirilmiş Hristiyan Türklerdendi. İşte bu konu tartışmanın ana se-

bebiydi. Bu sebeple Sinan'a Ermeni, Rum, Bulgar diyenler oldu. Hepsi de sahiplenmeye kalktı. Şimdi bu konunun detayına da dalacağız.

Kitabı sonuna kadar okumayacaksanız hiç başlamayın. Çünkü bırakırsanız, sizi şaşırtıp hayretler içinde bırakacak büyük resmi göremezsiniz.

Başlayalım o zaman. Haydi Bismillah...

MİMAR SİNAN'IN KAFATASI NEDEN KAYBOLDU?

1935 yılıdır.

Dönemin Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel, Başkan Yardımcısı Afet İnan ve üyelerinden Şevket Aziz Kansu, yanlarında itfaiye görevlileri ile Mimar Sinan'ın Süleymaniye'deki türbesine geldiler.

Soldan sağa; Hasan Cemil Çambel, Afet İnan, Şevket Aziz Kansu

Türk Tarihini Araştırma Kurumunun (bugünkü Türk Tarih Kurumu) seçtiği bu heyet huzurunda, Süleymaniye Camisi'nin yanı başındaki mütevazı ve şirin türbesinden Sinan'ın kemikleri çıkarılır. Tarih Ağustos'un 1'idir. Aradan geçen 350 yılın tesiriyle Koca Sinan'ın iskeletinin büyük bir kısmı doğal olarak bozulmuş, çürümüştür. Ünlü mimarın mezarını açan bu isimler, antropologlara ölçüm yaptırmak için kafatasını yanlarında götürürler.

Sinan'ın sağlam kalabilmiş iskelet parçalarının üzerinde mezarının yanı başında yapılan incelemede, dönemin yaygın ırkçı anlayışı uyarınca kafatası üzerinde yoğunlaşırlar. Türk ırkının brakisefal (yassı yuvarlak kafalı) olduğunun ispatlanmaya girişildiği bu romantik yılların hâkim beklentisine uygun özellikte çıkar Sinan'ın kafatası. Neticede büyük bir memnuniyetle kapatırlar mezarını. Ancak Sinan'ın kafatası, kurulacak bir Antropoloji Müzesi'nde muhafaza edilmek üzere Afet İnan'ın teklifiyle tekrar mezarına gömülmez, heyet tarafından alıkonulur.[1]

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1935'te şöyle yazar:

"Süleymaniye'de büyük Türk mimar Sinan'ın mezarında araştırmalar yapılmış, kafatası çıkarılmıştır. Koca dâhinin kafatası üzerinde yapılan tetkikat (inceleme), büyük mimarın yalnız kültür itibarıyla değil, ırk noktasından da Türk olduğunu göstermiştir. Türkler ırk itibarıyla brakisefal, yani yassı yuvarlak kafalıdır. Mimar Sinan'ın kafasının muayenesinde bu büyük başın da brakisefal olduğu meydana çıkmıştır. Mimar Sinan'ın kafatası Antropoloji Müzesi'nde muhafaza edilecektir."

İbrahim Hakkı Konyalı'nın naklettiğine göre, 1940'larda bu hadiseden habersiz olarak türbeyi restore edenler, mezarı açtıklarında Mimar Sinan'ın iskeletinde kafatasının olmadığını görünce telaşa kapılır, araştırdıklarında ise nerede muhafaza edildiğini tespit edemezler. Göz göre göre sırra kadem basmıştır Mimar Sinan'ın kafatası.[2]

1 Mustafa Armağan, *Osmanlı Tarihinde Maskeler ve Yüzler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 43-47.

2 İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, Ekspes Basımevi, İstanbul, 1948, Hazırlayan: Nihat Topçubaşı, s. 124-125.

Bugün Antropoloji Müzesi'ni bilen var mı bilmiyorum. Soruşturduğum kadarıyla ilgililerin (Türk Tarih Kurumu yetkilileri de İstanbul Kültür Müdürlüğü de) böyle bir müzeden haberleri olmadığı gibi, Sinan'ın kafatasının kayıp olduğundan haberi olan hemen hiç kimse de yoktu. Peki, bugün nerededir, yeri geldiğinde mangalda kül bırakmadan anlattığımız bu dâhi mimarımızın kafatası? Hafızasını yitirmiş bir toplum olduğumuzu hep söyleriz de hiç değilse kurumlarımızın bir hafızası olmalı, değil midir? Üstelik Mimar Sinan'ın 88 yıl önce mezarından çıkarılan kafatasının tek örnek olmadığını da biliyoruz.

5 Ağustos 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan, Kültür Bakanlığının öğretmenlere gönderdiği bir genelge her şeyi açıklıyor aslında: "Eski mezarlardan çıkacak olan Selçuklu ve Danişmendoğullarına ait kafataslarını İstanbul'daki Antropoloji Müzesi'ne göndermeleri..."

Başka bir deyişle, bugün mevcut olmayan, kurulmadan kayıplara karışmış olan bu müzeye kim bilir daha kaç tane devlet büyüğümüzün kafatası gönderildi? Ve bugün kim bilir neredeler?

Toprağın üstündekilere sahip çıkamadığımız gibi, ne yazık ki altındakilere de sahip çıkamayan bir garip milletiz vesselam!

1935 yılı, Mimar Sinan'ın kafatasını belki de bir daha geri gelmeyecek şekilde kaybettiğimiz yıl olarak da hatırlanacaktır. Bir insanın sağlığında kafasını kesmekle, öldükten sonra mezarından çalmak arasında ne fark olduğunu bilen varsa söylesin lütfen!

İçimden kopan çığlığı huzurunuzda tekrarlıyorum: Neredesin ey Sinan! Ve neredesiniz ey Sinanseverler![3]

3 Mustafa Armağan, *Osmanlı Tarihinde Maskeler ve Yüzler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 43-47.

Ne için açılmıştı Sinan'ın mezarı ve ne için alınmıştı kafatası?

1920'lerden itibaren Avrupa'da "ırklar" mevzusu en çok rağbet gören mevzulardan birisiydi. Öyle ki Kristof Kolomb'un etnik kökeni hararetle inceleniyor, her ulus kendi kökeninde bir "asalet" arıyor, İtalya'da da İtalyan dilinin kurucusu, "İlahi Komedya"nın yazarı büyük Dante'nin neye benzediğini anlamak için, Bologna Üniversitesi antropologları mezarını açıp kafatasını inceliyorlardı. "Irklara" dair bu titiz inceleme, bir süre sonra Avrupa'da "ırkçılık" sorununu doğurdu zaten. Yapılan incelemelerde topluluklar "asaletlerine" göre sıralamaya tabi tutuldu. Bu sıralamada Türklere ortalarda bir yer verildi. Birçok Batılı araştırmacıya göre Türkler "uygar insan niteliklerinden" bir hayli uzaktı, yani "vahşiydi." O hâlde Mimar Sinan gibi büyük bir dâhi Türk olamazdı!

Batılıların "Türk olamayacak kadar dâhi" dedikleri, birçok Türk tarihçi ve yazarın "devşirme" dediği, bir kısım ahalinin de üzerine basa basa "Ermeni"dir dediği, kim ne derse desin, kâinatın gördüğü en büyük sanatkârlardan birisi olan Mimar Sinan'ın kafatasını ölçme fikri de Afet İnan'dan çıktı. Sahi, Dante'nin kafatasını inceleyen İtalyanlardan bizim ne eksiğimiz vardı! Koca Sinan hakkında "etraflıca" bir araştırma istedi Afet İnan. Büyük bir ihtimalle o da brakisefaldi! Kafatası derhâl ölçülmeliydi![4]

İşte tüm kaygı buydu. Irk kaygısı kafatasçılığa kadar gitti. Sonunda az önce de anlattığımız gibi, Sinan'ın mezarı açıldı, kafatası çıkarılıp ölçüldü ve kaybedildi.

İlginç değil mi? Sinan'ın kafatası nerede?

Gelin biraz daha açalım konuyu ve daha derinlerde kazı yapalım.

4 Muhsin Kızılkaya, Habertürk gazetesi, 14.11.2021, Kayıp Kafatasının Hikâyesi!

Tarih yaprakları 1940 yılını gösteriyordu. Mimar Sinan'ın Süleymaniye'deki türbesi restorasyon için özel bir heyet tarafından tekrar açıldı, ancak heyeti şok edecek bir gerçek ortaya çıktı. Sinan'ın bütün kemikleri mezarda durmasına rağmen kafatası yoktu!

Bu esrarengiz durum doğal olarak Sinan'ın kafatasının neden ve nasıl yok olduğu tartışmalarını başlattı. Mezar 5 yıl önce, yani 1935 yılında bir kez daha açılmıştı.

Görünürde mezarın açılış nedeni Sinan'ın "devşirme" değil "Türk" olduğunu ispat etmekti. Çünkü Avrupa'da başlayan milliyetçilik ve "üstün ırk" rüzgârı genç Türkiye Cumhuriyeti'ni de sarmıştı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi yazılmaya çalışılıyordu.

Sinan'ın özbeöz Türk olduğunu ispat etmenin bir tek yolu vardı. Mezar açılacak, kafatası ölçülecekti ve onun Türk olduğu bütün dünyaya ilan edilecekti. Türklerin kafa yapısı brakisefaldi, yani yassı yuvarlak kafa. Eğer Sinan'ın kafatası da brakisefal ise sorun çözülecekti! 1935 yılında bizzat Atatürk'ün talimatıyla mezar açıldı. 5 Ağustos 1935 tarihli Akşam gazetesi müjdeyi şu haberle verdi:

"Büyük Türk mimarı Sinan'ın kafatası mezarından çıkarılmıştır. Kafatası antropoloji müzesinde saklanacaktır. Kafatası üzerinde yapılan tetkikatta bunun brakisefal, yani yuvarlak kafa olduğu görülmüştür. Bütün Türkler brakisefal olduklarından, büyük mimarın yalnız kültür itibarıyla değil, ırk itibarıyla da Türk olduğu bir kere daha meydana çıkmıştır."

Mimar Sinan

Büyük Mimarın kafa tası mezarından çıkarıldı

Büyük Türk mimarı Sinanın kafatası mezarından çıkarılmıştır. Kafatası antropoloji müzesinde saklanacaktır. Kafatası üzerinde yapılan tetkikatta bunun brakisefal yani yassı yuvarlak olduğu görülmüştür. Bütün Türkler brakisefal olduklarından büyük mimarın yalnız kültür itibarile değil, ırk itibarile de Türk olduğu bir kere daha meydana çıkmıştır.

Yukarıdaki metin, 5 Ağustos 1935 tarihli Akşam gazetesinden alınmıştır.

Haberde bir cümle daha vardı: "Sinan'ın kafatası bundan böyle Antropoloji Müzesi'nde saklanacak!"

Ama ortada bir tuhaflık vardı. Az önce de belirttiğimiz o tarihte Türkiye'de bir Antropoloji Müzesi yoktu. Ama orada saklanacağı söylenen kafatası bir daha bulunamadı. Arşiv uzmanı ve tarihçi İbrahim Hakkı Konyalı başta olmak üzere birçok tarihçi ve araştırmacı, Sinan'ın kafatasının peşine düştü. Ancak hiçbir sonuç alınamadı. Bütün çabalar boşa çıktı. 1935 yılında mezardan alınan kafatasının izine bir türlü rastlanamadı. Tarihin en büyük mimarının kafatası esrarengiz bir şekilde yok oldu.[5]

Türkiye'de yeni bir tarih tezinin ortaya atıldığı, Türklüğün en önemli şartlarından birinin "brakisefal" yani "yuvarlak" kafatasına sahip bulunmak olduğuna inanıldığı 1930'lu senelerde, İstanbul'da, Ankara'da ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde mezarlar açılmış, çıkarılan 1040 adet kafatası Ankara'ya götürülmüş ve antropologlar tarafından ölçülmüştü.

5 Mustafa Yılmaz, *Dul Kadının Oğulları*, MGV Yayınları, Ankara, 2015, s. 86-87.

Açılan mezarlar arasında bazı Selçuklu sultanlarının Konya'daki kabirleri de vardı ve bütün bu ölçümlerin maksadı, Anadolu'nun eski sakinleri ile Selçuklu hükümdarlarının Türk olup olmadıklarını ortaya çıkarmaktı![6]

Sinan'ın Kafatası Mason Locasında mı?

Sadece Osmanlının değil, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük mimarının kafatasının böylesine tuhaf bir şekilde ortadan yok olmasının normal bir durum olmadığı açık.

Peki, ne olmuştu?

Bu büyük dehanın kafatası neden tekrar yerine konmamıştı?

İleride açılacak denen, ancak hiçbir zaman açılmayan Antropoloji Müzesi'ne gitmediğine göre, nereye gitmişti?

İlk kez bu kitapla gündeme gelecek bir sorunun tam zamanı: Mimar Sinan'ın kafatası bir "mason locasına" götürülmüş ve hâlâ orada tutuluyor olabilir mi?

Masonların Mimar Sinan sevgisi var.

Kuşku yok ki masonlar Mimar Sinan'ı çok seviyorlar.

Türkiye'deki en büyük mason localarından birinin adı Mimar Sinan Locası, Hür ve Kabul Edilmiş Büyük Mason Locası'nın resmî yayın organının adı da Mimar Sinan Dergisi...

Mimar Sinan Yayınları diye bir de yayınevleri var.

6 Murat Bardakçı, Habertürk Gazetesi, 02.11.2021, *Sinan'ın operası da yapıldı; şimdi sıra 1935'te mezarından* çıkarıp kaybettiğimiz kafatasını bulmakta!

Mimar Sinan ile ilgili çalışmalarda hep öncülük yaptılar. "Sinan'a Saygı Yılı" ÇEKÜL'ün çabaları sayesinde gündeme geldi.

Kayseri Ağırnas'taki evi ÇEKÜL'ün çabalarıyla restore edilip müzeye dönüştürüldü.

Peki, ÇEKÜL'ün açılımı ne? Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı.

Kısa adı ÇEKÜL!

Ne kadar ilginç; Hiram Usta, bir çeküle[7] öldürülmüştü. Mason tapınaklarındaki en önemli sembollerden biri çeküldü.

Masonik sembolizmde çekül, "iyilik mabedini kurmakta kullanılan alet" anlamına geliyordu.[8]

Mimar Sinan'ın kafatası küresel güçteki bazı gizli cemiyet ve tarikatların elinde olabilir miydi? Bunlardan bir tanesi çok önemlidir. Kafatası ve Kemik Cemiyeti. ABD eski Başkanı Bush ve ailesi de bu tarikata üyeydi. Masonik bir yapısı vardır. Ünlülerin kafataslarına düşkünlerdir.

Kafatası ve Kemik Cemiyeti

1832 yılında, Yale Üniversitesi'nde bazı öğrenciler "Kafatası ve Kemik Cemiyeti" isimli gizli bir cemiyet kurmuşlar. Bu cemiyet bir avuç öğrenci tarafından kurulmuş, fakat okulu yöneten ve okul politikasını belirleyen zengin ve sayısı kalabalık mezunlar tarafından desteklenmiş.

7 Ucuna küçük bir ağırlık bağlanmış iple oluşturulan, yer çekiminin doğrultusunu belirtmek için sarkıtılarak kullanılan bir araç.

8 Mustafa Yılmaz, *Dul Kadının Oğulları*, MGV Yayınları, Ankara, 2015, s. 87, 93, 94.

Kafatası ve Kemik Cemiyeti, uluslararası farmasonluğun siyah localarından biri. Kendilerini "kemikçi adamlar" olarak isimlendiren bu kişiler, üyeliğe kabul törenlerinin özel bir sınıfa has olduğunu iddia ediyorlar. Kendi düzenleri dışındaki herkesi "vandallar ve Musevi olmayanlar" diyerek karalıyorlar. Kafatası ve Kemik Cemiyeti'nin oluşumunun etkileri Yale Üniversitesi'nin kutsal duvarlarından çok ötelere uzanıyor. Gücünü, meşhur ve zengin üyelerinden alıyor. Eski Başkan George Bush, meşhur köşe yazarı William F. Buckley, Senatör John Kerry ve diğer birçok önemli isim bu tiksindirici gizli cemiyetin üyeleri.

İlginçtir, Kafatası ve Kemik Cemiyeti'nin üyelerine genellikle "bilge adamlar" deniyor. Aslına bakılırsa bu adamlar hakkında "Bilge Adamlar" ismini taşıyan bir kitap da yazılmış durumda. Kitabın yazarı Dış İlişkiler Konseyi üyelerinden Walter Isaacson. Bu arada söz konusu cemiyet üyelerinin daha sonradan CFR (Dış İlişkiler Konseyi) üyeliğine terfi ettiğini hatırlatmakta fayda var.[9]

Kafatası ve Kemik Cemiyeti'nin sembolü.

Kafatası ve Kemik Cemiyeti'ndeki "saygıdeğer" kişiler kendilerine Bilge Adamlar diyorlardı. 1982 yılında, Yakın Çağ'ın küreselleşmeci organizasyonlarından biri olan Gezegenci Komisyon, "Bilge Adamlar Dünya Konseyi" toplantısının yapılacağını duyurdu. Toplantının New York'ta

9 CFR, Rockefeller tarafından 1920'lerde kurulmuştur. Derin Amerika diyebiliriz. CFR üyesi olmayanlar neredeyse devlet başkanı olamıyor veya devlette önemli mevkilere gelemiyor. Amerika'da istihbarat başkanlarına kadar önemli devlet görevlileri CFR üyesidir. CFR hem Amerika'da hem Amerika dışındaki ülkelerde binlerce insan devşirmiştir. CFR için derin Amerika veya Derin Dünya Devleti denebilir.

bulunan Birleşmiş Milletler merkezinde yapılacağı ve katılımcıların "insanlığı bir sonraki çağa taşımak için görüş ve önerilerini paylaşacakları" vurgulanıyordu.

Bilge Adamlar sıfatı bu adamlara, İncil'de Bilge Adamlara dair verilen mesaj sebebiyle yakıştırılıyor olabilir. İncil'deki Bilge Adamlar Doğu'dan gelerek gökyüzündeki yıldızı gören ve İsa bebeği aramak üzere, hediyelerle yüklü olarak dönen sihirbazlardı. İlluminati'nin üst kademesinde bulunanlar da benzer şekilde kendilerini, Yakın Çağ Mesihi ve Deccali olan kendi İsalarının gelişini bekleyen Doğulu Sihirbazlar olarak görüyorlar. Ona verecekleri hediye, tüm zenginlikleri ve tapmaya hazır insanlarıyla birlikte dünya gezegeni olacak.[10]

Büyük medya patronları ve şirket sahipleri de cemiyete üye. Cemiyet hem derin Amerika'ya hem de küreselcilere hizmet ediyor.

Şimdi en önemli yere geldik. Bu cemiyette kafatası önemli bir yer tutuyor. Önemli kişilerin kafataslarını çaldıkları bile haber yapıldı. Mahkemeye de verildiler.

Yıl 2009.

Geronimo, Kızılderililerin efsanevi özgürlük kahramanlarından biriydi. Adına filmler çekildi. Geronimo'nun ölümünün yüzüncü yılında Amerika'da ilginç bir dava açıldı. Davayı açan Geronimo'nun torunlarından Harlyn Geronimo'ydu. Dava nedeni çok daha ilginçti. Torun Geronimo, Yale Üniversitesi bünyesinde kurulan esrarengiz Kafatası ve Kemik Cemiyeti'ni, dedesinin kafatasını çalmakla suçluyordu!

10 Texe Marss, İlluminati, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 84-87.

Kafatası ve Kemik Cemiyeti, 1832 yılında William Russell ve Alphonso Taft tarafından kurulmuştu. Örgüte her yıl, özel olarak seçilmiş zengin ve elit kişiler arasından 15 üye alınıyordu.

Bu esrarengiz cemiyet Amerikan medyasında da yıllar boyu tartışma konusu olmuş ve birçok komplo teorisine kaynaklık etmişti. Hatta CIA'nın ilk temelinin Kurukafa ve Kemik Cemiyeti içinde atıldığı iddia edilmişti. Geronimo'nun torunu Harlyn Geronimo, birçok ABD başkanı ve üst düzey ismin de üyesi olduğu "Kafatası ve Kemik Cemiyeti"nin, 1918 yılında, Oklahoma'daki mezarından dedesinin kafatasını gizlice çalıp Connecticut'taki Yale Kampüsü'ne getirdiklerini ve hâlâ bu kulüpte ellerinde tuttuklarını iddia ediyordu.

Aynı üniversiteden tarihçi Marc Wortman, okul arşivinde yaptığı araştırmalarda, cemiyet üyesi iki öğrenci arasında yazılmış, 1918 tarihli bir mektubu ortaya çıkardı. Mektup söz konusu iddiayı doğrulayacak ifadeler içeriyordu. İddiaya göre kafatasını çalan kişi de George W. Bush'un dedesi Prescott Bush'tu. Kafatası ve Kemik Cemiyeti'nin üyelerinden ve önde gelen isimlerinden biri olan Prescott Bush, 1918 yılında Geronimo'nun mezarını bizzat açarak kafatasını çalmış ve cemiyete getirmişti!

Bugün İlluminati, Kafatası ve Kemik Cemiyeti, Gül ve Haç Tarikatı gibi birçok ezoterik oluşumun kökeninin, ilk Haçlı Seferi sonrası Kudüs'te kurulan Tapınak Şövalyeleri'ne dayandığı artık biliniyor; kafatası ritüeli gibi birçok ritüel de buradan diğer gizemli kuruluşlara geçti.

Bunlardan biri de masonluktu. Masonlukta da kafatası inancı vardı. Örneğin Haziran 2003 tarihli Araştırma Dergisi'nin 20'nci sayısında, birinin masonluğa kabulü sırasında yaşananlar anlatılırken ilginç detaylar veriliyordu. Buna göre, mason adayı üyeliğe kabul edilmeden önce küçük ve karanlık bir odaya alınıyordu. Tefekkür Hücresi adı verilen bu odanın bütün duvarları

siyahtı. Odada küçük bir masa ve masanın üzerinde de bir kafatası bulunuyordu. Ve bu, gerçek bir insan kafatasıydı![11]

Tüm bunlardan, acaba Mimar Sinan'ın kafatasının masonik bir yapının elinde olduğunu çıkarabilir miyiz? Neden olmasın? Çünkü Mimar Sinan ve eserleri dünyaya büyük nam salmıştı ve oldukça gizemlilerdi. Masonik ve gizli yapılar böyle bir insanın kafatasına sahip olmak isteyebilirlerdi.

Şöyle de düşünebiliriz. Mimar Sinan ve yaptığı eserler, gizli güçlerin ve Avrupalıların hem psikolojik hem de fiziki gücünü kırıp yok etmiştir. Yaptığı camiler, o dönemin Haçlı güçlerinin kiliselerini teknik olarak da fiziki olarak da ezmiştir. Bunun intikamını almak için Mimar Sinan'ın kafatasını çıkarıp çalmış olabilirler.

Araştırmacı yazar Mustafa Yılmaz daha vahim bir iddiada bulunuyor: "1935 yılında Mimar Sinan'ın mezarını açıp kafatasını alan üç kişiden ikisi, Hasan Cemil Çambel ile Şevket Aziz Kansu üst düzey masondu. Bunlar kafatasını alıp inceledikten sonra kafatası sır oldu. Mezar yeniden açılınca kafatasının yerinde olmadığı anlaşıldı. Peki, nerede? Ben yaptığım uzun araştırmaların ardından bu kafatasının alınıp mason localarına konulduğu ve hâlâ orada muhafaza edildiği sonucuna ulaştım. Bunu da kitabımda yazdım. Şu ana kadar herhangi bir yalanlama da gelmedi."

Ankara'nın kafatası avına çıktığı dönemde, millet bir dilim ekmeğe ve bir metre beze muhtaçtır. Ölüsüne kefen bezi alamamakta, herhangi temiz bir beze sarılıp defnedilmesinin mümkün olup olmadığı Diyanet İşleri Başkanlığına sorulmaktadır. Millet ekmek derdindeyken, milleti yönetenler kafatası derdine düşüyor![12]

11 Mustafa Yılmaz, *Dul Kadının Oğulları*, MGV Yayınları, Ankara, 2015, s. 89-90.

12 Yavuz Bahadıroğlu, Yeni Akit Gazetesi, *Kafatası Avcıları-2*, 05 Ocak 2015.

Masonlar, Mimar Sinan'dan neden intikam almak istemiş olabilirler? Masonlar için Türkiye'deki en büyük engel İslam'dı. Gözlerini açıp baktıklarında gördükleri en büyük yapılar camiler, minareleri ve kubbeleriydi. Mimar Sinan'ın yaptığı camiler şehrin ve hayatın merkezindeydi. Her yol camilere çıkıyordu. Yani İslam'a. Mimar Sinan'ın eserleri İslam'ın kaleleri niteliğindeydi. Bu durum masonlar için öfke ve intikam sebebi olmaya yetiyordu. Sinan'ın canlı vücudunu bulup kellesini uçuramayacakları için ölüsünü bulup kafasını yok ettiler. Yani kitabın yazarı olarak benim görüşüm, kafatasının yok edilme sebebinin güçlü bir intikam eylemi de olabileceğidir.

Mimar Sinan'ın kafatasını yok ederlerken halkın da beynini dönüşüme uğratıyorlardı. İslamsız Türk projesini hızla hayata geçiriyorlardı.

Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil bu konuda şunları ifade ediyor:

"Bir dönem, kafatası ölçümlerinin yapıldığı bir devirdi. Yani bir yerde meşhur bir adam mı var, onu Türk yapmanın derdindeydik. Bir kelime mi var, o kelimeyi Türkçe yapmanın derdindeydik. Herkes Türk olacaktı, her kelime neredeyse Türkçeden türemiş olacaktı. Böyle bir dönemde Rusların, Emîr Timur'un kafatasını alıp gittiği gibi, bizimkiler de Batılılar 'Mimar Sinan Türk değil' dedikleri için Mimar Sinan'ın kafatasını ölçmek için hemen harekete geçtiler. 1935 yılında Mimar Sinan'ın kabrini açarak, kafatasını alıp götürdüler. Ölçtüler, brakisefal çıktı. Avusturyalı mı Çinli mi Türk mü; kafatası ölçecekler de kafatasından bir şey bulacaklar. Sanki brakisefal çıktığı zaman, brakisefal kafalılar hep Türk! Boşnak da aynı, Ermeni de aynı çoğunlukla. Ölçümler brakisefal çıkarsa Türk oluyor. Sanki brakisefal çıktığı zaman, brakisefal kafalılar hep Türk mü? Hayır. Boşnak ve Ermeni de çoğunluk."[13]

13 Prof. Ahmet Şimşirgil, *Mimar Sinan'ın Kayıp Kafatası Nerede?* https://youtu.be/SHkq8bhWkPA

Önemli olan kafatası değil, kafanın içi ve kişinin zihni; kafanın içi güzel olmalı, zihin iyilikle dolu olmalı. Sinan'ın zihninde, kafasının içinde İslam vardı. Sinan, Allah yoluna hizmet etmiş bir dehaydı. İnsanlığa hizmet etmiş bir bilim adamıydı. Hem İslam'a hem insana hizmet etmişti. Yani önemli olan kafanın dışı değildi. Ayrıca Sinan, Türk İslam düşüncesine en iyi hizmet edenlerdendi. Yaptığı eserlerle devlete ve millete olan hizmeti bunun en açık delilidir. Sinan'ı tanımak isteyen eserlerine bakar. Kafatasına değil.

Cumhuriyet Dönemi Kafatası Ölçümleri

Cumhuriyet Dönemi'nde kimin Türk olup kimin olmadığını öğrenmek için kafatası ölçümleri yapılmaya başlandı. Binlerce kişinin kafatası ölçüldü. Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan bu işin başında bulunanlardandı. Kendisi aynı zamanda bir sosyologdu.

Kafatası kemiklerinin ölçüldüğü bu yöntem, 20. yüzyılın başlarında antropologlar tarafından insan ırklarını kategorilendirmek için kullanıldı.

Söz konusu yönteme göre, üstten bakıldığında uzun ve düz olan kafatasları "dolikosefal" olarak adlandırılır. Bu kafatası çeşidi, Avustralya yerlileri Aborjinler ile Güney Afrika yerlilerinde görülüyor. Daha oval olan kafatasları ise "mezosefal" olarak adlandırılıyor ve Avrupalılarda ve Çinlilerde bulunuyor.

Yassı yuvarlak, geniş ve kısa kafatasları ise "brakisefal" oluyor; bu kategoriye ise Türkler, Moğollar ve Andaman ve Nicobar Adaları (Bengal Körfezi'nde bulunan takımadalardır ve Hindistan Birliği'nin eyaletidir) yerlileri dâhil...

İşte bu yöntem kullanılarak Mimar Sinan'ın da Türk olup olmadığına bakılmak istenmiştir, ancak kafatası endeksine dayalı bir sınıflandırma, insan ırklarının belirlenmesi için temel oluşturmuyor. Dünya halkları tarih boyunca birbirleriyle karışarak geliştiği için ırk tasnifinin nesnel ölçütlere bağlanma çabası bilimsel değildir.[14]

64 bin kişinin kafatası, cumhuriyetin profesörü Afet İnan ve ekibi tarafından kelimenin her anlamıyla fişlenmiştir! Türk Tarih Kurumunun depolarında saklandığını öğrendiğimiz bu fişler (hâlâ duruyor mu acaba?) 20 bin 263'ü kadın olmak üzere, toplam 64 bin kişi üzerinde pergelle yapılan kafatası uzunluğu ve genişliği, küçük alın, yüz ve alt çene açı genişliği ölçümleri, Prof. Dr. Eugene Pittard'ın dediği gibi, o zamana kadar Türkiye'den başka 'hiçbir devletin, hiçbir zaman' başaramadığı müthiş bir fişlemeydi.

10 bölgeye ayrılan Türkiye'de cilt ve saç renginden, kulak deliği yüksekliğine kadar o kadar çok şey ölçülüp fişlenmişti ki sonuçta ortaya çıkan 2,5 milyona yakın veri karşısında Prof. Dr. Pittard bile şaşkınlığını gizleyememişti.

Mimar Sinan

Büyük Mimarın kafa tası mezarından çıkarıldı

Büyük Türk mimarı Sinanın kafatası mezarından çıkarılmıştır. Kafatası antropoloji müzesinde saklanacaktır. Kafatası üzerinde yapılan tetkikatta bunun brakisefal yani yassı yuvarlak olduğu görülmüştür. Bütün Türkler brakisefal olduklarından büyük mimarın yalnız kültür itibarile değil, ırk itibarile de Türk olduğu bir kere daha meydana çıkmıştır.

Başka neler mi ölçülmüş? Buyurun beraber görelim:

Göz açıları iç ve dış genişliği, burun ve ağız genişliği, ofrion çene yüksekliği, dudak ve nazion kenarı, nazion çene yüksekliği ile burun ve kulak yüksekliği, bir de

14 Erkan Ceylan, *Mimar Sinan'ın Kafatası Neden Kayıp?* https://www.google.com/amp/s/www.webtekno.com/haber/amp/125900

kulak genişliği ölçülmüştü. Ayrıca burun profili (düz mü dalgalı mı yoksa kavisli mi olduğu), göz formu, kafanın arka kısım profili (düz mü yuvarlak mı yoksa çok yuvarlak mı olduğu) merak edilmişti.

Bunca insanın kafasının arka kısım profilinin niye merak edildiği düşündürücü. Şunu ispatlamak istiyorlardı: Türklerin kafatası Avrupalılarınki gibi (Kuzeyli Almanlar hariç) brakisefaldir. Yani halkımız 'Alp insanı'dır. Medenidir, o kadar ki Avrupa'yı medenileştirenler de Türklerdir! Bu, bazılarının zannettiği gibi dışarı karşı 'biz de sizdeniz' mesajından ibaret olsa mazur görülebilirdi. Ancak hedef, İnan'ın sözlerinin arasına gizlenmiştir.

Bozulmamış kabul ettikleri ve işlerine gelecek numuneler seçtikleri köylerdeki kafatası ölçümlerinden yola çıkarak, Anadolu'nun bir Türk toprağı olduğunu ispatlamak derdinde olduğunu söyleyen Afet İnan, ülkenin batısı ile doğusunun karışık, ortasının ise 'millî ırk toprağı' olduğunu açıkça söyler.

Millî ırkın batı ve kuzeyde Rum, doğuda ise Ermeni ve Kürt nüfusuyla karıştığını fark eden İnan, Anadolu'nun merkez kısmının Türklerin 'ırki merkezi' olduğunu ifade ederken bilinçaltından bir şeyler sızdırmaktadır.

Afet İnan'a göre en fazla brakisefal kafa % 93 ile orta kısımda, en az ise %62 ile doğudadır. Batıdaki sonuç % 76 çıkmıştır. O söylemez ama Türk olmayanların batıdaki oranı % 24, doğudaki oranı % 38 çıkmıştır.[15]

İşte Sinan'ın kafatası bu atmosferde kaybolmuştur...

Şimdi, Sinan'ın hayatını doğumundan itibaren anlatmaya başlayacağım. Eserlerindeki büyüleyici sırları öğrendikçe şaşı-

15 Mustafa Armağan, *Satılık İmparatorluk*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 81-85.

racaksınız. İşte o zaman kafatasının neden yok edildiğini daha iyi anlayacaksınız. Tarihte keyifli ve derin bir yolculuğa çıkıyoruz. Değerli okuyucu, senden ricam kitabı sonuna kadar bırakmaman...

kulak genişliği ölçülmüştü. Ayrıca burun profili (düz mü dalgalı mı yoksa kavisli mi olduğu), göz formu, kafanın arka kısım profili (düz mü yuvarlak mı yoksa çok yuvarlak mı olduğu) merak edilmişti.

Bunca insanın kafasının arka kısım profilinin niye merak edildiği düşündürücü. Şunu ispatlamak istiyorlardı: Türklerin kafatası Avrupalılarınki gibi (Kuzeyli Almanlar hariç) brakisefaldir. Yani halkımız 'Alp insanı'dır. Medenidir, o kadar ki Avrupa'yı medenileştirenler de Türklerdir! Bu, bazılarının zannettiği gibi dışarı karşı 'biz de sizdeniz' mesajından ibaret olsa mazur görülebilirdi. Ancak hedef, İnan'ın sözlerinin arasına gizlenmiştir.

Bozulmamış kabul ettikleri ve işlerine gelecek numuneler seçtikleri köylerdeki kafatası ölçümlerinden yola çıkarak, Anadolu'nun bir Türk toprağı olduğunu ispatlamak derdinde olduğunu söyleyen Afet İnan, ülkenin batısı ile doğusunun karışık, ortasının ise 'millî ırk toprağı' olduğunu açıkça söyler.

Millî ırkın batı ve kuzeyde Rum, doğuda ise Ermeni ve Kürt nüfusuyla karıştığını fark eden İnan, Anadolu'nun merkez kısmının Türklerin 'ırki merkezi' olduğunu ifade ederken bilinçaltından bir şeyler sızdırmaktadır.

Afet İnan'a göre en fazla brakisefal kafa % 93 ile orta kısımda, en az ise %62 ile doğudadır. Batıdaki sonuç % 76 çıkmıştır. O söylemez ama Türk olmayanların batıdaki oranı % 24, doğudaki oranı % 38 çıkmıştır.[15]

İşte Sinan'ın kafatası bu atmosferde kaybolmuştur...

Şimdi, Sinan'ın hayatını doğumundan itibaren anlatmaya başlayacağım. Eserlerindeki büyüleyici sırları öğrendikçe şaşı-

15 Mustafa Armağan, *Satılık İmparatorluk*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 81-85.

racaksınız. İşte o zaman kafatasının neden yok edildiğini daha iyi anlayacaksınız. Tarihte keyifli ve derin bir yolculuğa çıkıyoruz. Değerli okuyucu, senden ricam kitabı sonuna kadar bırakmaman...

SİNAN'IN DOĞUMU VE MİLLİYETİ

En tartışmalı konu Sinan'ın milliyetidir. Yani soyunun nereden geldiğidir. Bunun için Ermeni lobisi bile ciddi propaganda faaliyeti yürütmüştür. Çünkü Sinan'ın doğup yetiştiği Kayseri'de o dönem Ermeni nüfus da yaşamaktaydı. Bir de Sinan'ın ailesinin Hristiyan olması Ermeni lobisini daha da iştahlandırmıştı. Ermeni lobisi, Sinan'ı Ermeni yapmak için çok çalıştı.

Sinan, beş hükümdarın saltanatı boyunca, değişik yaşlarda, değişik görevlerde hizmet vermişti.

II. Beyazıt'ın saltanatının sona erdiği tarihte (1481-1512) Sinan henüz 22 yaşındaydı.

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) padişahlığının sona erdiği tarihte 30 yaşındaydı.

Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) padişahlığının sona erdiği tarihte 76 yaşındaydı.

II. Selim'in (1566-1574) padişahlığının sona erdiği tarihte 84 yaşındaydı.

III. Murat'ın (1574-1595) hükümdarlığının 14'ncü yılında hayata gözlerini kapattı.

Saydığımız son üç padişahın saltanat yıllarında mimarbaşı olarak, mimarlık tarihinin en mükemmel eserlerini vermiş ve Osmanlının bu en parlak dönemlerini âdeta taçlandırmıştır. Gelin şimdi doğumundan itibaren anlatmaya başlayalım.

Mimar Sinan, 29 Mayıs 1490 tarihinde, Kayseri'nin Ağırnas köyünde dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1489 olarak geçer. O dönem Kayseri'de Müslümanlarla Hristiyanlar birlikte yaşamaktaydı. Türk, Rum, Ermeni bir arada bulunmaktaydı.

Sinan'ın kayıtlarda ve kitabelerde geçen isimleri; Sinaneddin Yusuf, Yusuf Sinan ve Yusuf Sinaneddin'dir. Doğum yeri veya o dönem yaşadığı yer Kayseri'nin Ağırnas köyüdür. Babasının adı Abdülmennan'dır. Bazı belgelerde Abdullah ve Abdülkerim olarak da geçer. Vakfiyelerde babasının bu şekilde değişik isimleri çıkarken, annesinin ismine rastlanmamıştır.

Uzun hayatı boyunca Mimar Sinan iki defa evlenmiştir. İlk eşinin adı Mihri'dir ve büyük bir aşkla sevdiği eşini erken kaybetmiştir. Mihri, Acem takviminde dokuzuncu ay olan eylül ayına verilen isimdir. Ayrıca ışığını güneşten alan, ay yüzlü anlamındadır. Mihri Hanım'ın Kadı Çeşmesi yanındaki mezarlıkta gömülü olması muhtemeldir. Mihri Hanım'dan üç kız ve bir erkek evladı olmuştur. Kızlarının isimleri Ümmü, Hüma ve Hatice, oğlunun Mehmet Bey'dir.

Sinan'ın oğlu Mehmet Bey, Ankara Alay Komutanlığı gibi büyük bir makamda görev yapmış, ancak Mimar Sinan hayattayken şehit olmuştur. Nerede ve nasıl şehit olduğu hakkında bir kayıt yoktur.

Sinan birinci vakfiyesinde bu üç kızı için, hayatta oldukları sürece günde beşer akçe verilmesini, kocasız kaldıkları veya muhtaç duruma düştükleri zaman Kadı Çeşmesi'ndeki caminin yanındaki odalarda ücretsiz oturmalarını kayda aldırmıştır.

İkinci eşinin ismi Gülruh'tur, bu eşinden de iki kız ve bir erkek evladı olmuştur. Kızlarının isimleri Ümmühan ve Neslihan, erkek evladının ismi Mustafa'dır.

İkinci eşi Gülruh'un Sinan'dan sonra vefat etmiş olması ve Sinan'ın Süleymaniye Camisi'nin yanındaki türbesinde, sol taraftaki mezarda gömülü olması muhtemeldir.

Sinan'ın hayatındaki insanların ve akrabalarının isimlerini bilmek onu daha iyi tanımamıza yardımcı olacaktır, ancak mevcut bilgiler bugün için bunlarla sınırlıdır. Belki de içimizde Sinan'ın soyundan gelen, ama bunu bilmeyen birçok insan var. Yılların çok çabuk geçtiğini biliyor, ancak çocuklarımıza bir aile şecere kaydı bırakmayı çoğu zaman düşünmüyoruz. Bu kayıtların zamanında ve düzgün tutulması için hazırlanmış çok kapsamlı ve ciddi yayınlar var.

Sinan'ın zamanında tutulan ve onu daha iyi aydınlatacak kayıtlardan en önemlileri, devşirme memurları tarafından kayda alınanlar ve Yeniçeri Ocağı'nda tutulanlardır. Bu kayıtların hemen hemen hepsi yakılmış olduğu için gerçek bilgilere ulaşmak ve bulmak kolay olmuyor. Ancak vakfiyelerdeki bilgilere ulaşarak elde edilenlerle yetinmek mecburiyetinde kalınıyor.[16]

Sinan'ın doğduğu Ağırnas Köyü'nün, Hristiyanların ve Müslümanların bir arada yaşadıkları bir yer olduğunu söylemiştik.

İşte Sinan böyle bir ortamda büyüdü. Osmanlı Devleti başka inançlardan olan insanlara hep hoşgörü göstermiştir. Farklı dinlere mensup olan insanlara dinlerini yaşamaları için kolaylık sağlamıştır. Tarihin en uzun ömürlü, geniş hudutlu ve çok nüfuslu evletlerinden olan Osmanlı, üç kıtaya asırlarca adaletle hükmetmiş, insanlığı sevgiyle sarmış ve dünya kültür mirasına eşi benzeri olmayan eserler kazandırmıştır.

O zamanın şartları içinde Osmanlı tebaası sayılmak bir imtiyaz, itimat ve itibar vesilesiydi. Osmanlının gittiği pek çok yerde kapılar yüze kapanmaz, aksine ardına kadar açılırdı. Osmanlı

16 Kuter Çelen, *Evrensel İnsan Mimar Sinan*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010, s.18-22.

o zaman dünyanın en güçlü devletiydi. Bütün kanunları insan haklarına ve İslam hukukuna uygundu. Sinan'ın ailesine gelince...

Büyük deha Sinan'ın ailesi hakkında kesin ve net bilgi yoktur. Babasının mesleğinin "dülgerlik" olduğu anlatılır. Dülgerlik, yapıların kaba ağaç işlerini yapma mesleğidir. Bu sebeple küçük Sinan'ın, babasına özenerek eline keser ve çekiç aldığı, babasının ahşap atölyesinde çalışmaya başladığı, tahtaları kesmeyi, yerleştirmeyi ve çivi çakmayı öğrendiği söylenir.

Ayrıca uzunluk ölçmeyi ve bina yapmayı da öğrendiği, bazen babasına yardım etmek için onunla beraber işe gittiği de anlatılır. Binalar ve farklı yapılar inşa etmeye daha küçük yaşta alışır. Bunlar bazı rivayetlerde anlatılır. Kesinliği tartışılıyor. Ama Sinan'ın ileride bina yapımına meylinin olması bunları doğrular niteliktedir. Mimar olmasında küçükken ve gençliğinde bir şeylerden etkilendiği muhtemeldir. Sinan'ın çocukluk dönemiyle ilgili de çok bilgi yoktur.

Sinan'ın yaşadığı Kayseri'de farklı medeniyetler, farklı yerleşim yerleri kurulmuştu. Hatta Sinan'ın evinin altında Roma Dönemi'nden kalma tünellerin bulunduğu anlatılır. Bu tüneller usta bir işçilikle yapılmıştır. Tüneller Sinan'ın her zaman dikkatini çekmiştir. Küçük Sinan çoğu zaman eline bir meşale alıp tünelleri gezdiği ve nasıl yapıldıklarını incelediği anlatılır. İncelikçe mimariye olan ilgisinin daha da arttığı söylenir. Bunların doğruluk payı olabilir. Bir çocuğun ileride büyük bir mimar olması için çocukluk çağında muhakkak bir şeylerden etkilenmesi lazım veya o işle bir müddet meşgul olması lazım. Sinan daha küçük yaşta mükemmel matematik hesapları yapıp projeler çiziyordu. Bilimsel konulara ciddi merak salmıştı. Mimari alanda büyük bir deha olacağı daha küçük yaşta belliydi.

Şimdi geldik en önemli yeri anlatmaya. Kitabın bundan sonrasını çok dikkatli okuyun.

Sinan Hangi Millettendi?

Sinan genç bir delikanlı olunca Osmanlı Devleti tarafından devşirilmişti. O yıllarda Osmanlıda "devşirme" olarak adlandırılan bir uygulama vardı. Devşirmeyi şimdilik şöyle açıklayabiliriz: Osmanlı Devleti, fethettiği topraklardan genç erkek çocukları ailelerinin izni ile alır, onları devlete yararı olacak şekilde eğitirdi. Böylece bu gençlerin devlet işlerinde gerekli mevkilerde çalışmaları sağlanırdı. İşte devşirme sistemi buydu. Sinan ve ailesi de dini Hristiyan olan Türklerdendi. Sinan da genç yaşta ailesinin rızasıyla devşirilip eğitilecekti. Devşirme sistemini daha detaylı anlatacağım.

Sinan'ın devşirilmesi tarih boyunca birçok tartışmalara sebep olmuştur. Kimi, ailesinin Hristiyan olmasından ötürü ona Rum, Bulgar, Ermeni demiştir. O sırada Sinan'ın doğup yaşadığı Kayseri'de Rum, Ermeni, Türk, Hristiyan ve Müslüman; hepsinden vardı. Ermeniler bugün Sinan'ın Ermeni olduğu, Yunanlar da Rum olduğu propagandasını yaparlar. Çünkü böylesine büyük bir mimarı hepsi sahiplenmek istiyor. Peki, Sinan ve ailesi gerçekte hangisindendi? Gelin o döneme gidelim ve bunu analiz edelim. Sinan'ın doğduğu döneme ve yere gidiyoruz. Yolculuğa hazır olun. Önemli şeyler öğreneceğiz.

Sinan'ın 1490'da, Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğduğunu belirttik. Bazı kaynaklarda anlatıldığına göre, o sene İstanbul'da çok fazla gök gürültüsü ve yıldırım vardı. Yağmur suları sel olmuş, selden birçok bina yıkılmış ve birçok yere yıldırım düş-

müştü. Bazı taşlar ve binalar; Galata, Tophane, Beşiktaş, Üsküdar ve Kızıl Adalar'a düşmüş, bu yerlerdeki birçok binaya hasar vermiş ve birçok kişinin ölümüne sebep olmuştu.

Fakat Kayseri'nin Ağırnas köyünde, yıkılan bu yerlerin bulunduğu şehri, muhteşem eserlerle donatılmış bir şehre çevirecek olan ufak bir yavru, henüz anasının memesini emmekle meşguldü.

Sinan, bir gül gibi yetişti. Daha çocukken köyünün bağlarında, bahçelerinde su yolları açmak, kümesler yapmakla meşgul oldu.[17]

Gerçekten de büyüyünce usta bir mimar olacak ve eserleri ile İstanbul'u stratejik olarak donatacaktı. Yalnızca İstanbul mu? Hayır. Geniş bir coğrafyada yaptığı eserlerle İslam'ın ve devletin kökleşmesini sağlayacaktı. Sinan, tek kişilik bir orduya dönüşecekti. Anlatacağız. Şimdi kaldığımız yerden devam edelim...

Sinan'ın doğduğu Kayseri, Anadolu'nun orta yerinde, ticaret kervanlarının kesiştiği bir şehirdi. 15. asrın sonlarında, 1490'da doğan Sinan, çocukluğunu ve gençliğini köyünde geçirdi. Ona niçin "Sinan" adı verilmişti?

Bunun sebebi bilinmemektedir. Arapça kökenli olan bu kelime "süngü, mızrak gibi silahların sivri ucu" anlamına gelmektedir. Sinan'ın doğduğu yıllarda Kayseri sancak beyliğini Yularkıstı Sinan Bey yapıyordu. Sinan'a bu ismin, bu beyden etkilenerek verilmiş olabileceği düşünülebilir. Ona bu adın, "Sinan" ismini taşıyan dedesinin adından dolayı verildiğini söyleyenler de vardır.

Ayrıca, ikinci bir ad olarak da ona "Yusuf" dendiği kayıtlarda geçmektedir. Mesela Küçükçekmece Köprüsü'nün üzerindeki

17 Ahmet Refik, *Türk Mimarları*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 3.

kitabeye Sinan'ın adı; "Amile: Yusuf ibni Abdullah (Yapan: Abdullah oğlu Yusuf)" olarak işlenmiştir. Bu iki ismin de İslami nitelikte olması rastlantı olabilir mi? Şimdi daha derinlerde kazı yapalım. Tarihte yolculuğumuz devam etsin.

Kayseri'de Sinan'ın doğduğu köy olan "Ağırnas" adı, biri Türkçe, diğeri Arapça iki kelimeden doğan "Ağır Adam" anlamına gelmektedir. Bazı kimselere göre "Ağırnas" adı, Latince "azizler yatağı" demek olan "Ayagirnos"tan çevrilmedir. Bizanslılar bu köydeki Türkleri Hristiyanlaştırmak amacıyla, köye 2,5 kilometre uzakta bulunan büyük kilisenin ruhanilerini görevlendirmiş, onlar da planlı bir şekilde çevredeki köy ve kasabaya Latince isimler vermişlerdir.

Türk din, dil ve töresini değiştirmeye muvaffak olamamışlarsa da henüz İslamiyet'i kabul etmeyen çevrelere Ortodoks mezhebini yaymışlar, mensuplarının kök ve tarihini unutturarak, onları başka bir soydan geldiklerine inandırmak istemişlerdir. Bu yanlış inanış ne yazık ki vatandaşlık bağlarını kırmış ve bilindiği üzere, Türklüğünü kaybeden bu zümre yer değiştirme suretiyle aramızdan ayrılmıştır. Ağırnas ise bahsi geçen bu dinsel ve siyasal baskılara karşı Türk hüviyetini korumuş, az bir fire ile kurtulmuştur.

1000'li yıllara kadar çeşitli zamanlarda Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk kabilelerinden bir kısmı Hristiyan dinini kabul etti. Fakat kültürleri, dilleri ve isimleri Türk kaldı. Yavuz Sultan Selim zamanında fazla ihtiyaç yüzünden, bu Hristiyan Türklerin de Anadolu'dan devşirme alındığı bilinmektedir. Sinan ve ailesinin, Kayseri civarında yaşayan Türk kabilelerinden olduğu görülmektedir.

En başta da dediğimiz gibi, Sinan dünya çapında büyük eserler yapan büyük bir sanatçı, bilim adamı ve mimar olunca, onu sahiplenmeye çalışanlar da çok olacaktı. Ermeni, Bulgar, Rum, Yahudi... Kimi aslen Ermeni olduğunu, kimi de Rum olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Lakin Sinan ömrü boyunca Türk İslam sentezine hizmet etmiş örnek bir Müslümandı. Sinan ve ailesini daha iyi tanımak için biraz daha geriye gidelim. Dikkatli okuyun. Devam...

Kayseri, o yıllarda siyasi varlığı sona eren Selçuklu Devleti'nden ayrılmış, Osmanlı İmparatorluğu'na yeni katılmıştı. Selçukluların bölgeye yerleşmeye başladığı 12. asırdan itibaren bu topraklar ağır dış baskılara maruz kalmıştı. Haçlı Seferleri'nin izleri, özellikle Moğol baskısı bölgeyi büyük ölçüde hırpalayıp yormuştu. Bölge, nüfus yapısı itibarıyla da homojen bir yapıya sahip değildi. Eğer daha derinlere gidersek, M.Ö. 3 bin yıllarından itibaren bu topraklara Balkanlar'dan, Arap Yarımadası'ndan, Hint Yarımadası'ndan, Bizans'tan, İran'dan, Orta Asya'dan insanlar gelip yerleşmişlerdi. Türkler, bu halkanın sonuncusu ve kalıcısıdır. Moğollar, Türklerden sonra gelmiş olmalarına rağmen tutunamamışlar, kalanlar ise Türk kültürü içerisinde eriyip Türkleşmişlerdir.

16. asır tapu tahrir defterleri kayıtlarında, Sinan'ın doğduğu köyde yaşayan insanlardan söz edilirken, inançları yönünden yapılan tasnifte, "Gebran ve Müslüman" ifadeleri kullanılmaktadır. Koramaz nahiyesine bağlı diğer köylerde ise "zimmilerden ve Ermenilerden" söz edilmektedir. O yıllarda bölgenin dinî dokusu böyleydi. Bu doku yıllarca bu şekilde süregeldi mi? Bunu pek bilemiyoruz. İlk kayıtlar ile eldeki son veriler arasında farklılık ve çelişkiler vardır. 1500'de tutulan tapu tahrir defterlerine göre, Ağırnas'ta halkın çoğunluğunu Gebran denilen insanlar

oluşturuyordu. Osmanlı sosyal yapısı üzerine çalışan uzmanlar, o yıllarda "Gebran" kelimesinin yaygın olarak Hristiyanlar için de kullanıldığını söylemektedir. Semavi dinler dışında, Şamanizm vb. dinler için kullanıldığı da söylenir.

O tarihlerde 189 vergi mükellefi gösteriliyor. Bunların önemli bir kısmı Hristiyan'dır. Ancak köyde Müslüman ahali de bulunmaktadır. 1880'de ülkesine bir rapor gönderen İngiliz Konsolos Yardımcısı Bennet, Ağırnas köyünde 138 Rum, 560 da Müslüman'ın yaşadığından bahsetmektedir. Bu rakam, buradaki Hristiyanların oranının yüzde 20'nin altında olduğunu göstermektedir. İlginç değil mi? Bu konular size sıkıcı gelebilir. Fakat bu konuları bilmezseniz ne Sinan'ı anlayabilir ne de Sinan'ı savunabilirsiniz. Dikkatle okumaya devam...

Türkler, Anadolu'ya net olarak 12. asrın ortalarında gelip yerleştiler. Bölgede nüfusları, buna bağlı olarak da etkinlikleri giderek arttı. Anadolu'nun binlerce asırdır çeşitli ırk ve kavimler tarafından işgal edilip kullanılması yüzünden, bölgede oturmuş bir medeniyet ve kültür izi oluşamadı.

Gelen Türklerin hepsi Müslüman mıydı? Buradaki Türkler daha İslam'la şereflenmeden, Selçuklulardan önce bu topraklara gelmişlerdi. Kayıtlarda bunlardan sıkça söz edilmektedir. Karamanlılardan oluşan bu Türkler, kavim göçleri döneminde geldikleri için yerleşik hayatın otoriter baskısı altında şehirlerde Hristiyanlaşarak, dağlık alanlarda ise Şamanizm inanç geleneklerine bağlı kalarak hayatlarını sürdürdüler...

Ermeniler de vardı ve Kayseri'de de sayıları belli bir miktara ulaşıyordu. Kendi kimliklerini korumaları, şehrin sanat ve ticaretini ellerinde tutmalarındandı. Onlar da bu topraklara Selçuklulardan önce gelmiş göçebe kavimlerdi. Ama yerleşmiş, burasını yurt edinmişlerdi. Kimsenin de bir şey dediği yoktu. Ta ki I.

Dünya Savaşı'nda, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına doğru atılan adımlarda dış güçlerle iş birliğine gitmelerine kadar... Bu ihanetleri, onların bu topraklardan tehcir edilmelerine sebep oldu. Değerli okuyucu, kitaptan kopmak yok. Tarihi yolculuğa devam ediyoruz... Daha asıl konuları anlatmaya başlamadık bile...

İlk Türk göçleriyle gelenler Şamanizm'e inanıyorlardı. Moğollar da bölgeye gelirken aynı inanca sahiplerdi. Ancak buradaki İslami yaşayış onları etkiledi. Çoğu Müslümanlaştı ve bu da onları yağmacı ve saldırgan tavırlarından vazgeçirdi. Bunlardan dipte köşede kalanlar da zamanla yerli halkla kaynaşıp tamamıyla ortadan kalktılar.

Tüm bunları neden anlattım? İşte Sinan, böyle bir insan topluluğu içerisinde doğdu ve böyle bir atmosferin içinde büyüdü.

Burada, önemli bir hususun daha altını çizmekte fayda vardır. Son asrın en büyük keşiflerinden birisi olan bilgisayar, bizim hayatımıza ancak son on yılda girebildi. Bu on yıl içerisinde, Mimar Sinan adı değişik sitelerde tam 21 bin defa geçmiştir. Bunların içerisinde "Sinan" adına özel siteler bile vardır. Şimdi ister istemez kendi kendinize soracaksınız, "Mimar Sinan adına kim, ne diye site kurar?" Evet, gerçekten de neden kurar? Ama Sinan bir dünya dehası olunca, onu sahiplenmek isteyen de ister istemez çok olacaktı. Bu işin başını şu anda Yunanistan ve onun güdümündeki kuruluşlar çekmektedir.

İşin böyle olması, Sinan'ın Yunan olmasını gerektirir mi? Elbette ki gerektirmez! Bunun, onlar da farkındalar. Arapların Anadolu'ya "Rumeli" demesini bile bile çarpıtarak Sinan'ı önce Rum, sonra da Yunan gösterme gayreti içindeler. Sinan'a sahip çıkan yalnızca Yunanlar mıdır? Elbette ki değiller. Az önce de

belirttiğimiz gibi, Ermeni, Arnavut, Bulgar, Sırp hatta Avusturyalılar bile ona taliptir. Onun, kendi ırkdaşları olduğu iddiasındadırlar.

Bütün bu sahiplenme duygusunun altında, insanlığın onun muhteşem eserlerine duyduğu hayranlığı kendi etnik zaaflarına bir örtü gibi çekmek istemeleri yatmaktadır.

Biz kaldığımız yerden anlatmaya devam edelim...

Türk boyları, Selçuklulardan çok daha önce buralara kadar gelmişlerdi. Gelen bu insanlar Roma kültürüyle kaynaşıp karışarak Hristiyanlaşmışlardı. Bu Türklerin buradaki varlığının ve gücünün en etkin kanıtını, 1071'de meydana gelen Malazgirt Savaşı'nda görmekteyiz. İşte konunun can alıcı noktası burası. Dikkat buyurun.

Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, Selçuklu akınlarının önünü kesip Anadolu'yu kendi hâkimiyetinde tutabilmek için 1071'de Malazgirt'e kadar giderek, burada Selçuklu Kumandanı Alparslan'la savaştı. Bu savaşa giderken Anadolu'yu baştan sona geçen Bizans imparatoru, Kayseri'ye de uğradı ve buradan da çok sayıda askeri ordusuna katarak Alparslan'ın karşısına çıktı.

Bizanslıların 200 binin üzerindeki askerine karşılık, Alparslan'ın 50 bin kadar askeri vardı. Savaşı kesinlikle kazanacağından emin olan Bizans imparatoru yapılan barış tekliflerini geri çevirdi.

"Bu işi burada çözecek ve Türkleri Anadolu'dan atacağım," diyordu.

Savaş başladıktan sonra, Bizans ordusunda bulunan Oğuzlar ve Peçeneklerden oluşan Hristiyan Türkler, karşı tarafta kendi

soydaşları olduğunu konuştukları dillerinden anlayınca, Bizans ordusundan ayrılarak Selçuklu saflarına katıldılar. Böylece Bizans ordusu, tarihinin görülmedik bozgununa uğradı. İmparator esir düştü ve canını kurtarmak için büyük tavizler vererek anlaşmak zorunda kaldı.

Bu olay da gösteriyor ki Anadolu'da yoğun bir şekilde Hristiyan Türk bulunmaktaydı. Bunlar, kendi ırkdaşları olan Selçukluların gelmesinden sonra Müslümanlaşarak, millî bütünlüğün bir parçası hâline gelmişlerdir.

Tabii hepsi Müslüman olmamıştır. Dinî anlayışını atalarının emanet ettiği bir miras gibi görenler, Selçukluların ve Osmanlıların hoşgörü şemsiyesi altında, Türk ama Hristiyan ya da Şamanist olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Arşiv incelemelerinde önemli bir uzman olan İbrahim Hakkı Konyalı, yaptığı araştırmalar sonucu, "Sinan'ın nesli, Abbasiler zamanında, Horasan'dan Anadolu'ya yerleşen mücahit Oğuz Türklerinin boyundan geldiğini" söylemektedir...

"Sinan Türk'tür! 16. yüzyıl içinde Avrupa bütün Osmanlıları ve Sinan'ı Türk kabul ediyordu." Bunda herhangi bir şüphe yoktur. Yukarıdaki sosyal olgular bunun böyle olduğunu teyit etmektedir. Çünkü Ağırnas'ın kuruluşundan bu yana Yunan, Ermeni veya diğer milletlerden herhangi bir kimse bulunamamıştır...

Bunu destekleyen bir diğer önemli belge de yine Sinan'ın kendisinden gelmektedir: Sinan'ın, vakfiyesinde isimlerini verdiği, eşi Mihri Hatun, oğlu Mehmet, kızları Ümmühan ve Neslihan, torunu Fahri, yeğeni Süleyman, yeğeninin kızı Ayşe, bir başka yeğeninin kızları Fahriye ve Kerime'den söz etmesi, kendi çekirdek ailesinin fertlerinin ve ailesinin genişleyen halkası içerisinde yeğenlerinin çocuklarına varasıya kadar Türk İslam

kimliğinin ifadesi olan adları taşımalarıdır. Burada şunun altını çizmekte de fayda vardır:

Sinan, Türk'tür ya da değildir, aslında bunun pek de önemi yoktur. Önemli olan Sinan'ın ortaya koyduğu eserlerin, Türk üslubunu sanatımıza ve dünya sanat âlemine bir millet arması gibi yerleştirmiş olmasıdır. Onun eserlerinde, gezip incelediği Fars, Arap ve Batı kültür ve sanatının etkileri görülmez. Hatta yaşayan Ermenilerin oluşturduğu mimarinin de izleri pek yoktur. Daha net anlamıyla, bizde milletlerin sanat üslubundan haberi olmayanların ve özellikle de Batılı bir kısım sanatçıların iddia ettiğinin aksine, Sinan'ın eserlerinde Bizans tesiri asla yoktur.[18] Asıl mesele de budur...

Sinan'ın hem etkinliğine hem de devşirme olduğuna dair en önemli belge, bizzat II. Selim tarafından yazılan 1573 tarihli fermandı. II. Selim Dönemi'nde Kıbrıs fethedilince, Kayseri'deki gayrimüslimlerin Kıbrıs'a sürülmeleri ferman olundu. Kıbrıs'a sürülecek Hristiyanlar arasında Sinan'ın akrabaları da vardı. Kayseri'den ayrılıp Kıbrıs'a gitmek istemeyen akrabaları Sinan'dan yardım istediler. Sinan'ın devreye girmesiyle, bizzat II. Selim bir ferman göndererek, Sinan'ın Düğenci, Ülise ve Kudnişan isimli akrabalarının bu sürgünden muaf tutulduğunu bildirdi. Sinan'la ilgili en önemli kaynaklardan biri olan İbrahim Hakkı Konyalı, Sinan'ın Kıbrıs'a sürülmesini engellediği Düğenci soyadını taşıyan 9 Hristiyan akrabasını tespit etmişti.[19]

Bazı kaynaklar Sinan'ın Türk ırkından gelmediği, akrabalarının bile isimlerinin değişik olduğu ve bu nedenle Rum veya Ermeni olacağı sonucunu çıkarmışlardır. Ancak unutulmamalıdır ki büyük bir mozaik içinde yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nda

18 Munis İlyas Subaşı, *Ağırnaslı Sinan*, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2005, s. 29-36.

19 Doğan Kuban, *Sinan'ın Şahsiyeti ve Selimiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 24. / Mustafa Yılmaz, *Dul Kadının Oğulları*, MGV Yayınları, Ankara, 2015, s. 95.

birbirinden gelin, damat alınıp verilmiş ve insanların her kökenden ve dinden yakınları ve akrabaları olmuştur.

Başka bir açıdan bakıldığında konu ile ilgili olarak, "Konstantınopel" isimli kitabında Gurlitt, Mimar Sinan'ın bütün eserlerinde Türk karakterlerinin çok açık olarak göze vurduğunu kaydettikten sonra diyor ki: "Onun yaptığı eserlerde ne Bizans ne İran ne Selçuk tesiri vardır. O, sanatında tamamen müstakildir."

Franz Babinger, "İslam Ansiklopedisi"nde:

"Sinan, Türklerin Mikelanj'ıdır. Yaşı itibarıyla da onunla mukayese edilebilir. Çünkü o da Mimar Sinan gibi çok yaşamıştır,"[20] der.

Anton Springen, "Sanat Tarihi" kitabında şöyle yazmıştır:

"Sinan'ın Rum mu yoksa Arnavut mu olduğuna dair çok münakaşalar yapılmıştır. Eserleri baştan sona ve en ince teferruatına kadar Türk kaldığına göre, bu soy meselesi kale alınacak şey değildir."[21]

Önemli olan Sinan'ın inancı ve eserlerinin neye hizmet ettiğidir.

O, eserlerinde yerli tavrı ortaya koymuş ve kendi insanının değerlerini işlemiştir. Tarafsız gözlemciler, Sinan'ın eserlerine sindirdiği Türk İslam estetik dehasının millî motiflerden bes-

20 Burada Mikelanj denen kişi Mikelanjelo'dur. Mimar Sinan ile aynı dönemde, 1475-1564 yılları arasında, Rönesans Dönemi'nde İtalya'da yaşamıştır. Ressam, heykeltıraş, mimar ve şairdir. Bilim ve düşünce adamlarının kilise engizisyonu tarafından yargılandığı ve meydanlarda festivallerle yakıldığı, Avrupa'nın1500 yıl süren karanlık Orta Çağ'ı Rönesans'la son bulmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul'u fethi ile Doğu Roma İmparatorluğu olan Bizans Devleti ile beraber Orta Çağ'ı da yıkmıştır. Osmanlı ve Avrupa arasında fikir ve sanat adamları karşılıklı seyahatler yapmış ve pek çok önemli kitap İstanbul'dan tercüme yoluyla Batı dünyasına transfer edilmiştir.

21 Kuter Çelen, *Evrensel İnsan Mimar Sinan*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 30.

lendiğinin tartışılamayacağını söylemektedir. Eserlerinden Türk İslam izleri fışkırmaktadır. Sinan, İslam'ın yıkılmaz kalesi olmuştur.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın, Sinan'ın nesli hakkında yaptığı araştırmaları da önemlidir. Günümüze de ışık tutan önemli bilgiler içerir.

Mimar Sinan'ın, Abbasiler zamanında Horasan'dan gelen mücahit Oğuz Türklerinin boyundan olduğunu kabul etmek istiyoruz. Dedesinin adının Sinan olduğunu, kendisinin de onun adını taşıdığını zannetmekte isabet bulunduğu rivayet edilir.

Abbasiler zamanında, Sügur, Avasım ve Durb denilen, Anadolu'nun doğu ve güneydoğu sınırlarına, sınır şehirlerine ve derbentlerine Horasanlı mücahit Oğuz Türkleri yerleştirilmişti.

Sınırlarda Müslümanlar tarafından esir alınan Bizanslı Hristiyanlara veyahut şehir, kasaba ve köylerdeki gayrimüslimlere ya Müslüman olmaları ya da cizyeyi kabul etmeleri teklif edilirdi. Müslüman olanların Hristiyan adları değiştirilirdi. Müslüman olmayanlar eski adlarını muhafaza ederlerdi. İslamiyet'te zorlama yoktur. Savaşta, yenmek kadar yenilmek de vardır.

Bizanslılar ise Müslüman sınır şehirlerini, kasabalarını, köy ve derbentlerini aldıkları zaman bu yerlerde esir ettikleri Müslümanların dinlerini değiştirirler, fakat onları adlarını değiştirmeye zorlamazlardı. Dillerini değiştirmek için de zor kullanmazlardı. Ama o insanlar artık Hristiyan olmuşlardı. Bunlar Hristiyan Türklerdi.

Sultan II. Selim, Kıbrıs'ı fethettiği zaman buradaki şövalyeler kaçmış, ada boş kalmıştı. Sultan, Karaman eyaleti zimmilerini adaya sürdürmüştü. O yıllarda Kayseri de Karaman'a bağlıydı.

Sürülmek istenenler arasında mimarbaşı Sinan'ın, Kayseri sancağına bağlı Ağırnas ve Kiçibürüngüz köylerindeki Hristiyan akrabaları da vardı. Bunların bir kısmının sürülmesi Sinan'ın yardımı ile engellendi. Birçok Hristiyan da Kıbrıs'a sürüldü. Bunlar Rumca bilmezlerdi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra da Yunanistan ile yapılan mübadele ile Karaman'dan tehcir edilenler oldu.

İbrahim Hakkı Konyalı, Kıbrıslı Rumların çoğunluğunun Karaman eyaletinden olup, pek çoğunun da Oğuz Türkü olduğunu söylüyor. Burada Türklüklerini unutmuşlar, yeni kuşaklar Rumca konuşmaya başlamışlardır.

Türk asıllı Hristiyanlara, Konya'daki Gebran mahallesinde, Doğanhisar'da, Nidir'de ve büyük Türk mimarı Sinan'ın doğup yetiştiği köyünde de rastlıyoruz. Evren, Sinan, Eren, Karakoç, Aslan, Çoban, Koçu, Karagöz, Aydoğdu, Karyağdı, Yağmur, Kumru, Hüsrev, Kaplan, Hüdaverdi, Bayram, Kalender, Bahadır, Karaca, Sultanşah, Derviş, Atabey, Asilbey, Murat vb. isimler, Hristiyan Türklerle Müslüman Türkler arasında müştereken kullanılan ve konulan adlardandır...[22]

Daha ilginç bir konu vardır. Buraya dikkat. 1980'lerde Yunanistan başbakanı ve cumhurbaşkanı olan Kostandinos Karamanlis önemlidir. Gördüğünüz gibi isminde Karaman kelimesi geçiyor. Karamanlis, "Karamanlı" demektir.

Konstandinos Karamanlis, Karaman'da değil, 1907'de Serez'de doğdu. Serez o yıllarda Osmanlıya bağlıydı. Yani Karamanlis bir "Osmanlı vatandaşı" olarak dünyaya geldi. 1912'de çıkan Balkan Harbi ile bölgenin elimizden gitmesi üzerine, altı yaşında iken Yunan vatandaşı oldu.

22 Bkz: İbrahim Hakkı Konyalı, *Usta Mimar: Sinan, Ağırnaslı Sinan*, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2005, s. 165-170.

Karamanlis liseyi bitirene kadar Serez'de kaldı, sonra Atina'ya gitti, üniversiteyi orada bitirdi, siyasete girdi ve dört defa başbakanlık yaptı, iki dönem de cumhurbaşkanı oldu. Konstandinos Karamanlis belki nesiller öncesinden, şimdi "Karamanlı" dediğimiz ve Türkçe konuşan Anadolu Ortodokslarından geliyordu. Soy isminin Karamanlis, yani "Karamanlı" olması tesadüf değil.

Anadolu'da yaşayan, Ortodoks olmalarına rağmen Yunanca bilmeyen ve sadece Türkçe konuşan gruba biz "Karamanlı" derdik.

Kayseri, Konya, Sivas ve Tokat taraflarında yaşayan Karamanlılar, Ortodoks ama Türk'tü. Bizans zamanında Balkanlar üzerinden Anadolu'ya gönderilen Kıpçaklar, Oğuzlar ve Peçenek Türklerinin soyundan geliyorlardı.

Karamanlılar, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yürürlüğe giren zorunlu mübadeleye tabi tutuldular. Türkiye ve Yunanistan, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Müslümanları dışında kalan bütün Rum Ortodoks ve Müslüman azınlığın karşılıklı olarak değiştirilmelerine karar vermişlerdi ve bu zorunlu mübadele maddeleri Karamanlılara da uygulandı. Ortodoks Hristiyan ama Türk olan ve neredeyse bin seneden beri Anadolu'da yaşayan on binlerce Karamanlı, dilini bile bilmedikleri Yunanistan'a gönderildi.

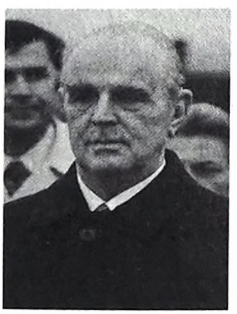

Konstandinos Karamanlis

Çok sayıda araştırma yapıldı ve bu araştırmalar Karamanlıların Yunan değil Türk olduklarını yeniden gösterdi.[23] Velhasıl, belki de Yunanistan Cumhurbaşkanı Karamanlis'in çok önceki ataları Karaman'dan gönderilen Hristiyan Türklerdendi. Kim bilir...

23 Murat Bardakçı, Hürriyet Gazetesi, 14 Mart 2004, *Karamanlılar boşuna sevinmesinler, Konstantin Karamanlis, Serezlidir.*

Şu ana kadar anlattıklarımı gereksiz görenleriniz olacak, ama bunları da bilmek lazım. Anadolu'da öyle yoktan var olmadık. Bir yerlerden geldik.

Biz şimdi dönelim Sinan'ın gençken devşirilip nasıl büyük bir mimar olduğuna. Sinan'ın kafatası neden kayıp ve kimlerin elinde daha iyi anlayacağız. Kitaptan kopmayın. Çok daha derinlerde kazı yapacağız.

SİNAN'IN DEVŞİRİLİP EĞİTİLMESİ

Sinan, Hristiyan bir aileden geldiği için gençken devşirildi demiştik.

Osmanlı Dönemi'ndeki devşirme sisteminden de kısaca bahsettik.

Bir kez daha hatırlamak gerekirse: Osmanlı Devleti, fethettiği topraklardan genç erkek çocukları ailelerinin izni ile alır, onları devlete yararı olacak şekilde eğitirdi. Böylece bu gençlerin devlet işlerinde gerekli mevkilerde çalışmaları sağlanırdı. Sinan ve ailesi de Hristiyan olan Türklerdendi. Sinan da genç yaşta ailesinin rızasıyla devşirilip eğitilecekti.

Şimdi öğreneceğiniz bilgilerden sonra çok şey fark edeceksiniz.

Devşirme uygulaması ilk defa I. Mehmet zamanında deneme amaçlı başlatılmıştı. Olumlu bir netice alınınca II. Murat zamanında genişletilmiş, resmî bir uygulama hâline getirilmişti. Fatih Sultan Mehmet, fetihten sonra sistemi yeniden düzenleyerek kanuni esaslara bağlamıştı. Bu uygulama önce Balkanlar'da başlatılmış, daha sonra da Osmanlının Avrupa'daki diğer topraklarına yayılmıştı.

Devşirme işi ile görevli memurlar, gittikleri yerlerde şartlara uygun bir genç buldukları zaman önce maksatlarını annesine babasına anlatırlar ve razı etmeye çalışırlardı. Eğer genç kabul etmezse veya anne babası istemezse zorlama olmazdı.

Devşirme işiyle büyük oranda Yeniçeri Ocağı ilgileniyordu. Yeniçeri "yeni asker" demekti. Osmanlı Devleti'nin en önemli askerî kurumu ve oluşumuydu. Yeniçeri askerleri devşirmelerden oluşurdu.

Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasının sebeplerinden biri, fetihlerin artmasıyla eldeki askerlerin azalması ve bu askerlerin de daimi surette el altında bulunmayarak memleketlerine dönmeleriydi. Hâlbuki hem Rumeli'deki konumu muhafaza etmek hem de yeni fetihlere girişmek için hükümdarın emri ve komutası altında esaslı ve daimi bir kuvvetin bulunmasına lüzum vardı. Hükümdarın şahsına mahsus kuvvet bulundurulması diğer Şark devletlerinde de mevcut olduğundan, kendilerine geniş boyutta fetih sahası açılmış olan Osmanlılar için de bir zaruret hâlini almıştı. Yeniçeri Ocağı hızla oluşturulmuştu.

Devşirilecek adam ihtiyacı yeniçeri ağası tarafından belirlenir ve Divan-ı Hümayun'a arz edilirdi. Divan-ı Hümayun, padişah ve devlet görevlilerinin oluşturduğu meclisti. Buradan çıkacak karara göre, sekiz ila yirmi yaş arasındaki gençlerden durumları elverişli olanlar devşirilirdi. Devşirme işi ihtiyaca göre üç, beş veya yedi yılda bir yapılırdı.

Yeniçeri tasviri

Bu işin birinci derecede sorumlusu yeniçeri ağası idi, ondan sonra acemi ocağı ağası gelirdi. Devşirme işi başlangıçta beylerbeyi, sancak beyi ve mahalli kadılar gibi, ilgili bölgenin mülki amirleri tarafından yapılmıştır. Fakat bu amirlerin zamanla görevlerini kötüye kullanmaları üzerine, Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde devşirme işi belli esaslara bağlanmış ve merkezden devşirme memurları gönderilmeye başlanmıştır.

Devşirme memurunun elinde, işini nasıl yapacağını bildiren, talimatname niteliğinde bir padişah fermanı ve devşirme yapılacak yerlerin kadılarına yazılmış, yeniçeri ağasının imzasını taşıyan bir mektup bulunurdu. Her şey düzenliydi. Osmanlıda düzensiz iş yoktu.

Devşirme işi suistimale çok müsait olduğundan, görevini kötüye kullanan, yani kanunun uygun görmediği kişileri veya birinin yerine bir başkasını rüşvet karşılığında devşiren memurlar şiddetle cezalandırılırdı. Devşirme ile görevli memurlar, yukarıda belirtilen padişah fermanı ve yeniçeri ağasının mektubu çerçevesinde işlerinde tamamen serbestlerdi. Sancak beyi, kadı, toprak sahibi vb. mahalli görevliler de devşirme memurunun işini kolaylaştırmakla yükümlü idiler.

Devşirme memuru ferman gereğince hangi mıntıkaya memur edilmişse ferman ve mektuptaki talimatlara göre hareket ederdi. Devşirme memurunun itimat edilir olması lazımdı. Devşirme memuru tayin olduğu mıntıkada her bir kadılığı, yani kazaları gezer, kanuni vasıflara sahip çocukları devşirirdi.

Toplanacak çocukların nitelikleri devşirme kanununda belirtilmişti. Buna göre, Hristiyan çocuklarının asilleri, papaz oğulları, bir ailede iki oğuldan sadece biri, birçok oğlu bulunan ailenin en sağlıklı oğlu seçilir, eğer ailenin tek çocuğu varsa alınmazdı. Annesiz babasız çocuklar, açgözlü oldukları bilinenler ve yüzü gözü açılmış olabileceği düşüncesiyle köy kethüdasının oğlu da devşirilmezdi. Aynı şekilde sığırtmaç ve çoban çocukları ile kel, kibirli, köse ve doğuştan sünnetlilerle şehir çocukları toplanmazdı. Evlenmiş, sanat sahibi olmuş çocuklarla, çok uzun ve kısa boylular da devşirilmezdi. Ancak uzun boylu olup endamı düzgün olanlar sadece saray için alınabilirdi.

Genellikle derbentçilerden, maden işçilerinden, inşaat işçilerinden devşirme yapılmazdı. Derbent, sınırlarda bulunan küçük

kalelerdi. Derbentçi de bu geçitlerde güvenliği sağlayan kişiydi. Farsça "der" (geçit) ve "bent" (tutma) demektir. Derbent, bu iki kelimenin birleşmesinden oluşmuştur. Devşirme için Arnavut, Boşnak, Rum, Bulgar, Sırp ve Hırvat çocukları tercih edilir, Türk, Kürt, Acem, Rus, Yahudi, Gürcü ve Çingene çocukları devşirilmezdi. Ermenilerden ise çok az devşirme yapılmıştı.

Devşirme memuru gittiği yerlerde devşirme için geldiğini tellallar vasıtasıyla ilan ettirir, sekiz ve yirmi, özellikle de on dört ve on sekiz yaşları arasındaki Hristiyan çocuklarının kaza merkezinde toplanmasını sağlardı. Hristiyan çocukları, yanlarında vaftiz defterleri, babaları ve papazlarıyla birlikte toplantı yerine gelirlerdi. Vaftiz defterlerini inceleyen devşirme memuru, çocukları bizzat görür, kanuna ve talimata uyanları ayırırdı.

Genellikle her kazada kırk haneden bir oğlanın alınması âdetti, ancak bu rakam ihtiyaca göre belirlenirdi. Devşirilen sayı, çocukların köyü, kazası, babasının, annesinin ve bağlı olduğu sipahinin veya ait olduğu vakıf veya çiftlik sahibinin adı, doğum tarihi, göz rengine varıncaya kadar çocuğun bütün eşkâli ve kendisini devlet merkezine götürecek memurun adı gibi bilgiler düzenlenen iki ayrı deftere yazılırdı.

Devşirilen çocukların asaletlerine, soyunun saflığına, iç temizlik ve güzelliğine, vücut ve ten güzelliğine dikkat edilirdi. Ayrıca sağlıklı, çevik, sportmen olmalarına önem verilirdi. İstanbul'a gelip tekrar köyüne dönen, bir sanat sahibi olan, Türkçe öğrenen veya evlenen Hristiyan çocukları, halkla fazla münasebet kurduğu ve hayat mücadelesi içinde dürüstlüğünü biraz da olsa kaybettiği kabul edilir ve devşirilmezdi. Aynı düşünceyle, annesi babası ölen, yetim kalan oğlanların da yeteri kadar terbiye almadığı için yüzsüz olacakları düşünülürdü. Köyün papazı ve ihtiyar heyeti ile görüşülerek, ailesinin tek oğlu olanlar ve yeni evlenmiş olanlar devşirme dışı bırakılırdı.

Ayrıca topal, çolak, düztaban, kambur, şaşı, ebleh bakışlı, vücutlarında, ruhlarında bir kusur bulunanlar devşirmeler arasına giremezlerdi. Veremli, saralı veya başka hastalıklı olanlar da devşirilmezdi.

Devşirme görevlileri bu konuda çok dikkatli olur, hastalık belirtilerini tespit etmek maksadıyla oğlanların yüzünde, vücudunda, gözlerinde incelemeler yapar ve hastalıkları konusunda isabetli kararlar verirlerdi. Diğer dikkat ettikleri bir konu da ruhsal durumu bozuk olanlardı. Gençlere çeşitli sorular sorulur, tutum, fikir ve davranışları test edilirdi.

Devşirilen çocuklar, sürü denilen 100, veya 200 kişilik kafileler hâlinde, sürücülerin idaresinde devlet merkezine gönderilirdi. Yolda kaçmamaları ve özellikle Müslüman Bosnalı sünnetlilerin arasına yabancıların karışmaması için sıkı tedbirler alınırdı. Devşirme sürüsünün içine karışmış yabancıya "saplama" denilirdi. Sürü içine yabancı birinin karıştığı tespit edilirse sürücüler şiddetle cezalandırılırdı.

Yoklaması biten devşirme grubu, Anadolu ve Rumeli ağaları tarafından küçük bir ücret karşılığında, geçici bir süre için Anadolu ve Rumeli'deki Türk köylülerinin yanına verilirdi. Rumeli'den devşirilenler Anadolu'ya, Anadolu'dan devşirilenler Rumeli'ye gönderilir, böylece yaşı büyük olanların kaçması önlenmiş olurdu. Firar edenler ise hemen yakalanıp yerlerine gönderilirdi.

Anadolu'daki devşirmelerden Anadolu ağası, Rumeli'dekilerden ise Rumeli ağası sorumluydu. Kethüdalar, Türk köylüsünün yanında bulunan çocukları zaman zaman teftiş ederlerdi. Türk'e verme denilen bu uygulama ile devşirme oğlanları bir yandan tarımla uğraşarak üretime katkıda bulunur, bir yandan da Türk-

çeyi, Türk İslam âdet ve geleneklerini öğrenirlerdi. Zamanı gelince de yeniçeri ağasının arzı ve Divan-ı Hümayun'da alınan kararla İstanbul'a getirilirlerdi. Burada eşkâl defterine bakılarak kontrolden geçirilen devşirme oğlanları acemi ocağına kaydedilirdi. Bu kayıttan sonra acemi oğlanı adını alan devşirmelere önce 1, daha sonra da 2'şer akçe yevmiye verilirdi.

Kısaca, devşirilen bu gençler devlet bünyesindeki ilk eğitimlerini aldıktan sonra, bir süre birlikte yaşamak üzere Türk ailelerin yanına verilir, millî örf, âdet ve gelenekleri de yaşayarak öğrenirlerdi. Bu şekilde milletle bütünleştikten sonra da kabiliyetlerine göre ayrılır, acemi ocağında yetiştirilir, başarılı olacakları sahalarda milletin ve insanlığın hizmetine verilirlerdi. Gençlerden isteyen İslam dinine girip Müslüman oluyordu. Kimse din değiştirmeye zorlanmıyordu. Dinini değiştirmek istemeyenler de devletin farklı iş alanlarında değerlendiriliyordu. İşte devşirme sistemi dediğimiz buydu. Sinan da bu sistemden geçmişti.

Peki, acemi ocağı neydi?

Acemi oğlanları, Osmanlı Beyliği'nin gelişmesi sırasında Rumeli'de daha çok akıncıların elde ettiği esirlerden ve Osmanlı tebaası Hristiyan ailelerin çocuklarından oluşurdu.

Türk köylülerinin yanında en az üç, en fazla sekiz sene gerekli ölçüde eğitilen acemi oğlanları, Gelibolu ve İstanbul'daki acemi ocaklarına sevk edilirlerdi. Acemi oğlanlara sivri uçlu serpuşlar giydirilmesi kararla kabul edilmişti.

Acemi ocağı efradına ulufe denilen maaş verilirdi. Bunların maaş işleri de yeniçeriler gibi piyade mukabelecisi tarafından görülürdü.

Gelibolu acemi ocağının mevcudu dört beş yüz kadarken, İstanbul'daki ocağın Fatih Dönemi ortalarında mevcudu üç bin kadardı.

Acemi oğlanlarının sayısı, Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak sürekli değişiklik göstermiştir. İlk dönemlerde ocağın mevcudu ancak 1000 kişi civarında iken, bu sayı Kanuni Sultan Süleyman zamanında 4000'e, I. Ahmet devrinde ise 9406'ya ulaşmıştır. 1622'de acemilerin sayısı bostancılarla birlikte 9200 iken, bir yıl sonra bu rakam 10.982'ye ulaşmıştır. 1679'da yapılan değişiklik sebebiyle ocak mevcudu 2738'e inmiştir.

Acemi ocağının da amiri olan yeniçeri ağasının, sefer işleri dışında en önemli görevi İstanbul'un önemli bir kısmının asayişini sağlamaktı. Beraberinde bulunan bir heyetle, asayişin temini için kol dolaşırdı. İstanbul yangınlarının söndürülmesi işi de yeniçeri ağasının sorumluluğundaydı. Yeniçeri ağası, maiyetindeki yeniçerilerle birlikte padişahın cuma namazı çıkışında selamlıkta bulunurdu. Sefer sırasında da padişahın koruyucusu ve has askeriydi. Sefere, ağalığa ait iki tuğ ve beyaz bir sancakla iştirak ederdi. Ağa seferde olduğu zaman yerine sekbanbaşı vekâlet ederdi.

Yeniçerilerin barış dönemlerinde çeşitli muhafızlık hizmetleri vardı. Şehir ve kalelerdeki yeniçeriler başta İstanbul olmak üzere, bulundukları yeri korumakla görevliydiler. Yine barış zamanlarında, ocak talimhanesinde muntazam atış talimleri ve spor hareketleri yaparlardı. Padişahlar da bazen seyretmeye gelirlerdi.

İstanbul'da bir yangın çıktığında yeniçeriler itfaiye vazifesini görür ve şehremini tarafından tedarik edilen ve odalarında bu-

lunan su kovası, kanca ve baltalarla yangın söndürürlerdi. Ağa kapısında, İstanbul'da meydana gelen yangınları haber vermek için diğer binalardan daha yüksek bir yangın köşkü vardı. Bu yangın köşkünde dideban denilen gözcüler daima etrafı gözetirler ve bir yangın çıkarsa bunu hemen haber verirlerdi.[24]

Yeniçeri ve devşirme konusunda bu bilgileri verdikten sonra dönelim Sinan'a...

Sinan devşirilince ne oldu?

Sinan'ın, hangi tarihte devşirildiği bilinmemekle birlikte, devşirilip İstanbul'a geldiğinde yirmi iki yaşında olduğu ileri sürülür. Yani 18 ila 22 yaş arasındaydı. Kayseri'nin Ağırnas köyünden, Yavuz Sultan Selim'in hükümdar olduğu dönemde devşirilmişti.

Devşirme kaidelerine göre, devşirilen gencin babasının gerçek adı kayıt defterine yazılmazdı. Bunun yerine Allah'ın isimlerinden birinin başına "abd" eki getirilir ve meydana gelen isim de gencin baba adı olarak yazılırdı. Bu sebeple Sinan'ın babasının ismi kayıtlara "Abdülmennan" olarak geçmişti. Sinan, Kayseri Sancağı'ndan ilk defa devşirilen diğer gençlerle birlikte önce Dersaadet'e gönderildi. Sinan artık İstanbul'daydı. Sinan'ın mimarlık yolundaki büyük yolculuğu başlamıştı. O dönemde İstanbul, Dersaadet adıyla anılıyordu. Dersaadet kelimesi "kapı ve geçit" anlamına gelen ve Farsça olan "der" kelimesi ile, Arapçada "mutluluk, esenlik" anlamına gelen "saadet" kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur ve "mutluluk kapısı" anlamına gelmektedir.

24 Osmanlı Teşkilat Tarihi, Derleyen: Tufan Gündüz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019, s.120-144 arası.

İşinde usta olan hocalar, gençlere ilk olarak sevgi, saygı, hürmet, şefkat, merhamet gibi insani hasletleri öğretiyor, ardından medeniyet tarihi, dinler tarihi dersleri veriyorlardı. Eğitimin ikinci safhasına geçmek için gençlerin dinî tercihlerini yapmaları gerekiyordu.

Sinan zaten köyünde Müslümanlarla iç içe yaşıyordu ve onların hayat tarzını az da olsa biliyordu. Öğrendiği bilgiler ışığında hiç tereddüt etmeden İslam'ı seçip Müslüman oldu. Tüm hayatı boyunca da hem eserleri hem de kişiliği ile İslam'a hizmet edecekti. Dedik ya; o, tek başına bir ordu olacaktı.

Devşirilenler ikinci aşamada sağlam bir dil eğitimine tabi tutuluyorlardı. Hepsine Türkçe, Arapça, Farsça gibi, zamanın çok kullanılan dilleri öğretiliyordu.

Devşirilen gençlerin hayatı bu eğitimlerdeki başarılarına göre şekilleniyordu. Sinan da belirlediği hedeflere ulaşmak için bütün gücüyle çalıştı. Bütün gençlerin çok sıkı bir elemeye tabi tutulduğu bu ilk eğitim merhalesini başarı ile tamamladı ve bir üst mertebe olan acemi ocağına alındı. Burada hem askerlik yapacak hem de yetenekli olduğu konuda eğitilecekti.

Acemi ocağı bilgi ve yaşayış bakımından yetiştirilebilecek seviyeye getirilen gençleri acemilikten çıkarma, yapabilecekleri en iyi işe hazırlama eğitimi verilen yerdi. Sinan, mimari de çok hırslı bir gelişme göstermişti. Aldığı eğitimlerle de mimari alanda faydalı hizmetler verebilecek seviyeye çok kısa bir sürede getirilmişti.

Acemi oğlanlar arasından dülgerliğe seçildi. Dülgerliğin, yapıların kaba ağaç işlerini yapmak olduğunu daha önce açıklamıştım. Sinan, burada ustasından çok şey öğrendi. Bazen azar

işitti, bazen hatalar yaptı, ama sonunda çok yetenekli hâle geldi. Ustalık yolundaki süreci başlamıştı. Kaderi onu dünyanın en tanınmış, en iyi, en yetenekli mimarı hâline getirecekti.

Sinan'ın daha çok yapı işlerinde görevlendirildiği tahmin edilmektedir. Acemi ocağında küçük yaşlarda edindiği dülgerlik sanatı giderek yapı ustalığına dönüşmüş, inşaat işlerinde çalışırken, mimarlığı ustalardan görerek öğrenmiş, katıldığı seferlerde köprü, kale gibi askerî amaçlı yapıların inşasında ve ele geçirilen kentlerdeki önemli anıtların onarımında çalışarak bilgi ve deneyimini artırmıştır.

Osmanlı ordusunda görev almak ve şanlı yuvada görev yapmak her genç için büyük şerefti. Yeniçeri olmak ve devamında rütbeler alarak yükselmek, bugün olduğu gibi, o devirde de aileler için büyük gurur kaynağı idi. Sinan bu gururu ailesine yaşatmış ve askerlik hayatındaki başarıları ile her zaman iftihar etmelerine sebep olmuştu.

Bu aşamayı Sinan'ın kendi hatırlarında yer alan sözlerle anlatacağım. "Sinan'ın hatıratı mı var?" diye sorduğunuzu duyar gibiyim. Tezkiretü'l-Bünyan adlı eser Sinan'ın hatıratıdır. Arkadaşı, şair ve nakkaş Sai Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınmıştır ve Mimar Sinan'ın ağzından yazılmıştır. Sinan'ın, hayatını ve eserlerini anlattığı eserdir. Mimar Sinan ihtiyarlayınca, arkadaşı Sai Mustafa Çelebi'ye yazdırmıştır. Eser bugün elimizde mevcuttur. Eserde 344 yapının adı anılmıştır. Sai Mustafa Çelebi, Tezkiretü'l-Bünyan'ın Sinan'la yapılan bir "hasbihal" olduğunu eserin başında belirtir.

Sinan, bu eserde şöyle der:

"Asker ocağına girdikten sonra, önce marangozluğa merak ettim. İyi ustalar elinde yetiştim. Bıkıp usanmadan çalışıp bu sanatı öğrendim. Yükselmek ve kendimi göstermek için fırsat gözlüyordum. Bilhassa ülkeler gezip bilgimi artırmak istiyordum. Bu fırsat çıktı. Sultan Selim Han'ın ordusunda seferde iken Arap ve Acem diyarlarını baştan sona gezdim. Mimarlığı, geometriyi öğrendim. Gördüğüm her binadan, her harabeden ibretle ders aldım."

Daha iyi anlaşılsın diye günümüz Türkçesi ile aktardım.

Evet, Sinan çıktığı o askerî sefer sayesinde Konya, Sivas gibi Anadolu şehirlerinde Selçuklu mimarisini görüp keşfetmiştir. Tebriz ve çevresinde İran medeniyetini görmüştür. Kudüs'te Arap medeniyetinin mirası olan tarihî eserlerin, camilerin, sarayların, hanların mimari özelliklerini inceleme fırsatı bulmuştur. Diğer yandan da matematik, geometri, tarih, coğrafya gibi dersler alarak yeni bilgiler öğrenmiştir.

Sefer bitip ordu İstanbul'a döndükten sonra, kazandığı bilgi birikiminden dolayı Sinan artık acemilikten çıkıp yeniçeri olacaktı.

Yeniçeri Ocağı'nın ne olduğunu geçmiş sayfalarda anlatmıştım. Bu ocağın görevi de padişahı ve devleti korumaktı. Başkentin güvenliğini de yeniçeriler sağlıyordu.

Sinan, Yeniçeri Ocağı'na alındı. Artık bir askerdi. Yavuz Sultan Selim'le İran ve Mısır Seferlerine katılacaktı. Büyük savaşlara

şahit olup büyük eserler görecekti. Kitaptan kopmayın. Kadrajı genişletiyoruz. En önemli konulara giriş yapıyoruz. Devam...

MİMAR SİNAN, YAVUZ'LA SEFERDE

Mimar Sinan, İran'a karşı yapılacak Çaldıran Savaşı'na Yavuz Sultan Selim'le beraber katıldı. Bu savaş tarihteki en ilginç savaşlardan biridir.

23 Ağustos 1514'te Çaldıran Ovası'nda, Yavuz Sultan Selim Han ile İran Şahı İsmail arasında yapılan bu savaş, tarihin en büyük meydan savaşlarındandır. Şah İsmail, doğudaki Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırmış, Azerbaycan, Irak ve İran'ı ele geçirmiş, Safevî Devleti'nin sınırlarını Ceyhun Nehri'ne kadar genişletmiş ve doğudaki Sünni Özbekleri de 1510 yılında yendikten sonra yönünü Anadolu'ya çevirmişti. Osmanlı hudutları içindeki Şiileri, gönderdiği ajanlar ve halifeler vasıtasıyla yaptığı propagandalarla kendine bağlamaya, fırsat buldukça da isyanlar çıkarmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin içinde büyük isyanlar çıkarıp kaos oluşturmuştu. Şah İsmail'in Şii ajanları Anadolu'yu kasıp kavururken, Safevî Devleti ciddi bir tehlike hâlini almıştı.

Yavuz Sultan Selim Han, yılanın başını ezmek istiyordu. Bu sebeple, Anadolu'yu bölüp parçalamak ve Batı'ya sefere çıktığı her zaman Osmanlıyı arkadan vurmak amacında olan Şah İsmail'e kesin bir darbe indirmeye karar vermişti. Ordusu ile harekete geçmiş ve uzun yol katederek Şah İsmail'in ordusu ile karşı karşıya gelmişti.

Şah İsmail, sağ kanada en büyük kumandanları Durmuş Han Şamlu ve Nur Ali Halife'yi, sol kanada Diyarbakır Beylerbeyi Ustacluoğlu Mehmet Han'ı koymuş, kendisi de muhafızlarıy-

la beraber geride, güvende kalmıştı. İki tarafın kuvvetleri eşit görünüyordu. Osmanlının yaya, yani yeniçeri kuvvetleri çok muntazamdı, ama Şah'ın da 60.000 kişilik mükemmel bir süvari kuvveti vardı. Osmanlı kuvvetleri yaklaşık 2500 kilometrelik yolu açlık ve sıkıntı içinde katettikleri için yorgun bir hâlde gelmişlerdi. Şah'ın kuvvetleri ise zinde ve dinçti. Gerçekte Şah'ın maksadı Osmanlı ordusunu yormak ve sonra imha etmekti.

Savaş, beklenenden çok daha şiddetli bir şekilde başladı. Şah'ın ordusunun sağ kanadı beklenmedik bir hücumla Osmanlı ordusunun sol kanadını dağıttı. Beylerbeyi Hasan Paşa bu sırada şehit düştü. Bu bozgun topların zamanında ateşlenememesi yüzünden meydana gelmişti. Ancak sağ kanadın kumandanı Hadım Sinan Paşa topları tam zamanında ateşlemeye başlayınca savaşın kaderi değişti. Hafif toplar Şah'ın sol kanat kuvvetlerini dağıttı. Şah İsmail'in sol kanattaki ordu komutanı öldü. Bu arada merkezdeki yeniçerilerin, Şah'ın sağlam duran sağ kanadına yoğun bir tüfek atışı başlatmasıyla Safevîler tarafında tam bir bozgun yaşanmaya başladı.

Şah İsmail kolundan yaralanarak atından düştü. Osmanlı kuvvetlerinin eline geçmesi an meselesiydi. Tam bu sırada, Şah'a benzeyen ve onun gibi giyinmiş olan Hızır adında bir seyis, "Şah, benim," diye ortaya atıldı. Osmanlı birlikleri bu adamı esir alırken, Şah İsmail orada bulduğu bir atla, arkasına bile bakmadan Tebriz'e kaçtı. Hatta kendini orada da güvende hissetmediği için İran içlerine çekildi. Şah'ın bütün eşyalarına ve karargâhına el konuldu ve hanımı Taçlı Hatun da esir alındı. Savaş esnasında Osmanlılardan, Karaman Beylerbeyi Zeynel Paşa, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa ve ne yazık ki dokuz sancak beyi şehit oldu.

Safevîlerden ise on dört beylerbeyi ve dokuz sancak beyi savaş meydanında hayatını kaybetti.

Çaldıran'da kesin bir zafer kazanan Yavuz Sultan Selim Han muzaffer bir şekilde Tebriz'e girdi ve şehirde dokuz gün kadar kaldı. Tebriz'deki sanat erbabını, tüccarları ve işe yarayacaklardan birçok kişiyi İstanbul'a naklettirdi. Tebriz şehrinde, 8 Eylül günkü cuma namazında hutbe Sünni akidesine göre, Sultan Selim adına okundu.

Yavuz Sultan Selim Han'ın tamamen dâhiyane bir taktikle on iki saatte, henüz hava kararmadan kesin netice aldığı Çaldıran Savaşı, tarihin en büyük ve ender meydan muharebelerindendir. Çaldıran zaferi, Anadolu'nun siyasi ve içtimai tarihi bakımından çok mühim sonuçlar doğurmuştur. Sinan genç yaşında ilk savaş tecrübesini kazanmış ve geldiği bu yabancı ellerin mimarisini incelemeye başlamıştır. Sinan'ın yaptığı bu eser incelemeleri birikimini artıracak, onun ileride büyük bir mimar olmasına katkı sağlayacaktı.[25]

Anlayacağınız Çaldıran zaferi kazanıldığı zaman Sinan da savaştaydı. Osmanlı ordusu Tebriz'e girdi. Şah kaçtı. Fakat onun görkemli sarayları, Tebriz'in güzel binaları Sinan'ın gözünden kaçmadı. Sinan, İstanbul'da Bizans tarzını görmüştü, buna İran tarzı da eklendi.[26]

Bitmedi...

25 Kuter Çelen, *Evrensel İnsan Mimar Sinan*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 59-70.

26 Ahmet Refik, *Türk Mimarları*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 4.

Bir de Mısır Seferi vardı.

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran'dan iki yıl sonra, 1516'da Mısır Seferi'ne çıktı. Sinan o zaman 26 yaşındaydı.

Mısırlılar, Safevîlerle ittifak yapıyorlardı. Bu durum Osmanlının güneyden ciddi şekilde yeniden kuşatılmasına sebep olabilirdi. Yavuz Sultan Selim bu ittifakın yapılacağını öğrenince Mısır Seferi'ne karar verdi ve 5 Haziran 1516'da yola çıktı. Sinan da ordudaydı; bu kez daha muhteşem eserler görüp inceleyecekti.

Ordu zaferler kazanarak yolunda ilerliyordu. Antep alındı. Ardından Suriye'ye geçildi. Suriye de alındı. Sonra Filistin'e tam hâkim olundu. Daha sonra, geçilmez denen kızgın Sina Çölü geçilip Mısır'a gelindi ve Mısır ordusu yenilgiye uğratıldı. Sonra Kâbe'nin olduğu Hicaz toprakları alındı. Tüm bu yerler fethedilirken Sinan birçok şey görüyordu. Birçok mimari eseri ve tarzını tanıma imkânı buluyordu. Bu, ona ciddi birikim katacaktı.

Sinan büyük bir dikkatle araştırarak edindiği bilgileri her zaman yaptığı gibi kaydetmeyi, çizimler yaparak notlar almayı ihmal etmedi. Mısır'da gördüğü piramitler onu özellikle çok etkilemişti.

Bütün bu savaşlar sürüp giderken, Sinan da Osmanlı topraklarına katılan yerlerdeki bütün eserleri ruhundaki sanat aşkıyla yakından incelemeye devam etti. Bağlı olduğu birlikle dolaştığı kentlerde gördüğü her mimari eseri büyük bir merak ve dikkatle çözmeye, ölçümler yaparak geometrisini anlamaya çalıştı. Şehirlerin yerleşim planlarını çıkardı, cadde ve sokakların du-

rumunu gösteren çizimler yaptı. Kayda alamadıklarını da hafızasına nakşetti.

Bu sırada yeni bir sefere hazırlanan Yavuz Sultan Selim, 1520 yılında Edirne'ye giderken vefat etti ve yerine meşhur Kanuni Sultan Süleyman geçti.

Sinan, Kanuni Dönemi'nde zirveye ulaşacaktı.

Dikkatle okumaya devam...

SİNAN'IN KÖPRÜSÜ ORDUYA ZAFER KAZANDIRIR

Mimar Sinan seferlere katılmaya devam ediyordu. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde çok farklı yerlere gitti. Belgrad ve Rodos Seferleri de katıldığı seferler arasındaydı. Rodos Seferi'ne katıldığında limana gidip gemileri inceleme fırsatı da bulmuştu. 1526 yılında katıldığı Mohaç Seferi'nde, yol açma ve köprü yapma çalışmalarında gösterdiği başarıdan dolayı yeniçeri yüzbaşısı oldu. (Belgrad, Mohaç ve Rodos, Avrupa'da bulunmaktadır.)

Sinan, gördüğü her mimari eserden farklı dersler alıyordu. Bazısını kafasına kopyalıyor, bazısını çiziyordu. Her mimari eserden yeni şeyler öğreniyordu. Kilise mimarisi, cami mimarisi, çeşme mimarisi, köprü mimarisi, saray mimarisi, kale mimarisi... Hepsini en ince detayına kadar incelemiş, büyük çıkarımlar yapmıştı.

Sinan'ı büyük bir mimar yapacak olan işte bu birikimlerdi. Bizler de farklı yerleri gezerek, farklı yerleri görerek dersler almalıyız. Yeni şeyler öğrenmeliyiz. Bilgi birikimimizi Sinan gibi zenginleştirmeliyiz. İnsan hep aynı şeyleri, yerleri göre göre gelişemez, ilerleyemez. Yerinde sayar.

Devam...

Sinan, katıldığı seferlerde askerî eksiklikleri not ediyor, bunların düzeltilmesi için çalışmalar da yapıyordu. Bu çalışmalarının beğenilmesi üzerine ona yeni bir rütbe verildi ve yeniçeri albayı oldu.

Osmanlı ordusu 1534 yılında İran üzerine yürümüştü. Doğuda yaşayan ve İran yanlısı olan beylerin birçoğunu kısa zamanda yendi ve Van Gölü kenarına geldi. Bu sırada Van Gölü'nün karşı kıyısında düşman birliklerinin olduğu haberi geldi. Haberi doğrulamak gerekiyordu. Gölün kenarını dolaşarak oraya gidip gelmek çok zaman alacaktı.

Devreye Sinan girdi. Rodos Seferi sırasında gemileri inceleme fırsatı bulmuştu. Bu bilgileri kullanarak kısa zamanda 3 gemi yapmış ve savaş usulüne göre donatmıştı. Sinan, bir grup askerle birlikte gemilere bindi, saatler süren yolculuktan sonra gölün karşı kıyısına ulaşıp gerekli incelemeleri yaptı ve geri döndü. Bu, aynı zamanda bir istihbarat göreviydi. Yani Sinan orduda istihbarat görevi de yapmış oldu. Bu konuda da tecrübe edindi.

Sinan sadece bir mimar olmayacaktı. O, aynı zamanda bir asker ve askerî istihbaratçı da olacaktı. Askerî seferlerde ciddi haberler, tarihî ve güncel bilgiler toplamıştı. Asker ve istihbaratçı olma özelliklerini eserlerine de yansıtacaktı. Van Gölü'ndeki bu başarısından dolayı, İran'ın fethinden sonra terfi ettirilerek "haseki" unvanı verildi. Haseki, padişahların hizmetindeki kişilere verilen isimdir. Sinan artık padişaha yaklaşmıştı, yavaş yavaş yükseliyordu.

Bu olaydan sonra Sinan, Osmanlı donanmasının yaptığı deniz seferlerine de katılmaya başladı. Hatta 1537 yılında yapılan İtalya Seferi sırasında, donanma komutanı olan Barbaros Hayrettin Paşa ile de tanışıp dost oldu. Hayrettin Paşa'yı hepiniz duymuşsunuzdur: Akdeniz'i Türk gölü hâline getiren büyük denizci komutan, Osmanlı amirali... Avrupalı güçleri Akdeniz'den defetmişti. Sinan, Barbaros Hayrettin Paşa ile denizlerde bulundu, farklı yerler görme fırsatı yakalayarak birikimine birikim kattı.

Yani Sinan hem karada hem denizde ordunun bizzat tam içindeydi. Onun orduya alınmasının en büyük sebebi, sefer sırasında ordunun rahatça ilerlemesini sağlamaktı. Çünkü askerlerin ilerleyebilmesi için bazı yerlerde köprü yapılması gerekiyordu. Sinan orduya dâhil olduğunda önce ahşap köprüler ve geçitler yaptı. Böylece ordu büyük nehir ve akarsulardan kolayca karşıya geçti ve düşman bozguna uğratıldı. Sinan bu manada tek başına bir orduydu. Sinan'ın seferler sırasında yaptığı köprülere örnek olarak Boğdan Seferi'ni anlatacağım. İyi bir mimar orduya nasıl zafer kazandırır anlayacaksınız. Bu, çok önemlidir.

Sinan'ı, mimarlığa ve Sultan Süleyman'a her gün biraz daha yaklaştıran seferlerin sonuncusu, 1538 yılında yapılan Boğdan Seferi idi. Sinan, o zamana kadar görülmesi gereken her yeri görmüş, incelemesi gereken hemen hemen bütün eserleri incelemişti. Bunlara kendi kabiliyetini de ekleyerek yeni eserler verecek seviyeye gelmişti. Yani sadece gördüğü ile yetinmiyordu. Üstüne yeni teknikler ekleyip kendi tarzını oluşturuyordu.

Ancak henüz yaptığı işleri padişaha gösterme fırsatı bulamamıştı. O fırsat da işte Boğdan Seferi sırasında ortaya çıktı. En baştan anlatalım bu olayı.

Sinan, 1538 yılında Boğdan Seferi'ne katılırken 48 yaşındaydı. Osmanlı Devleti'nin düşmanlarıyla iş birliği yapan Boğdan Voyvodalığı'nın bazı olumsuz hareketleri üzerine sefere karar verilmişti. 8 Temmuz 1538'de Boğdan Seferi'ne çıkıldı. Aynı günlerde Barbaros Hayrettin Paşa da Preveze zaferiyle neticelenecek Akdeniz Seferi'ne çıkmıştı. Boğdan Seferi'ne padişahın oğullarından Şehzade Mehmet ve Şehzade II. Selim, Veziriazam Ayas Mehmet Paşa, II. Vezir Damat Lütfi Paşa katılıyordu.

Boğdan (Moldavya), Türkiye'ye ait otonom bir Romen prensliğiydi. Bir bölümü Osmanlı yönetiminde idi. Voyvoda V. Petru'nun, Osmanlının barış hâlinde bulunduğu Polonya Krallığı topraklarına Almanya'nın gizli teşvikiyle girmesi ve Polonya sefirinin şikâyeti, seferin sebeplerindendir. Operasyon biraz da bir cezalandırma harekâtı olarak tertip edilmiştir.

Osmanlı ordusu önce Edirne'ye ulaştı. Sultan Süleyman, 29 Ağustos'ta Dobruca ve İsakçı'nın kuzeyinde Kızılgöl konağında iken, iki Osmanlı askerini, bir Hristiyan'ın evini yaktıkları için idam ettirdi. Bu olay, klasik bir hikâye olarak Avrupa ders kitaplarına geçmiştir ve öğrencilere okutulmaktadır.

Büyük bir ordunun, düşman ülkesinde bile ahalinin canına, ırzına, malına mülküne ve hatta tarlasındaki mahsulüne bile zarar vermeden Avrupa içlerinde ilerlemesi herkesin hayranlıkla izlediği bir adalet örneği olmuştur.

Boğdan'a bir an önce ulaşabilmesi için Osmanlı ordusunun yol üzerindeki Prut Nehri'ni geçmesi lazımdı. Mimarlar nehrin üzerine köprü yapmak için günlerce uğraşsalar da nehrin dibi bataklığı andıran killi bir yapıya sahipti. Köprünün ayaklarını sağlam bir zemine oturtamamışlardı.

Köprü yapılamayınca askerler ve padişah sabırsızlanmaya başlamışlardı. Sefer komutanı ve II. Vezir Lütfi Paşa, mimarların başarısızlığı üzerine padişahın huzuruna çıktılar ve köprü işinin Sinan'a verilmesini istediler. Bunun üzerine Sultan Süleyman, Sinan'ı huzuruna çağırarak onunla tanıştı. Sinan'ın mimari tecrübesini ölçerek işi ona verdi.

O sırada 48 yaşlarında olan Sinan, padişahtan ilk defa direkt emir alıyordu. Zamanın darlığını da bildiğinden hemen işe başladı.

13 gün gibi kısa bir sürede köprüyü kurdu ve bütün vezirlerin, paşaların ve askerlerin yanı sıra Sultan Süleyman'ın da takdirini kazandı. Ordunun karşı kıyıya geçmesi için Prut Nehri üzerine kurduğu bu köprüyle dehasını kanıtladı.

Mimar Sinan, Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye kitaplarında Prut Nehri üzerine yaptığı köprü için şu satırları yazmıştır: "Hemen adı geçen suyun üzerinde bir güzel köprü yapımına başladım. On üç günde yüksek bir köprü yaptım. İslam ordusu ve bütün canlıların şahı sevinçle geçtiler."

48 yaşındaki Sinan'ın on üç günde yaptığı ve su üzerinde uyguladığı ahşap inşaat teknolojisindeki ustalığını gözler önüne seren köprü âdeta efsane oldu. Bu köprü orduya kolaylık sağlayıp zafer getirdi. Bu sebeple diyorum ki Sinan tek kişilik özel bir ordudur. Daha eser yapmaya yeni başlıyordu. İleride yapacakları, tek kişilik büyük bir ordu olduğunu daha iyi ispatlayacaktı.

Bu inşaatın ardından köprüyü korumak için bir kule yapılması teklifine karşı çıktığı, hatta bu sebeple Lütfi Paşa ile fikir ayrılığına düştüğü de anlatılır. Fakat umduğunun aksine Lütfi Paşa, Sinan'ı takdir etti ve "Acem Alisi" adıyla tanınan mimarbaşının ölümünden sonra onu bu göreve getirdi. Sinan artık mimarbaşı olacaktı.

Lütfi Paşa ile düştüğü fikir ayrılığı olayı şöyledir. Olay ibretliktir.

Onu mahcup etmediği için Sinan'ı ayrıca takdir eden Lütfi Paşa köprüyü çok beğendi ve sonra şöyle dedi:

"Bu köprü biz gittikten sonra kâfir eline geçer ve harap olur. Bir kule yapıp bir miktar asker yerleştirelim ve köprüyü koruyalım."

Lütfi Paşa'yı dikkatle dinleyen Veziriazam Ayas Paşa hak vermekle birlikte, isabetli bir karar verebilmek için köprünün mimarı olan Sinan'ın da fikrini sorma ihtiyacı hissetti. Sinan'a sordu: "Kule yapılıp köprünün korunması teklifi sence nasıldır?"

Sinan, onu koruyan ve yetişmesine vesile olan Lütfi Paşa ile belki de ilk defa karşı karşıya gelecekti. Aykırı bir fikir belirtti ve şöyle dedi:

"Bu, münasip değildir. Düşman, yaptığımız bu köprüyü ve kuleyi alırsa kendini bir kale almış gibi gösterir ve moralimizi bozar. Hatta köprüyü kurulu bırakmak bile doğru değildir. Padişahım daha sonra nerede isterse bir köprü yapmak mümkündür, yaparız," dedi.

Sinan'ın karşı çıkmak gibi bir niyeti yoktu, fikri tamamen stratejikti. Psikolojik harbe uygundu.

Yapılan istişarelerde diğer vezirler de Sinan'ın fikrine katıldılar ve köprünün korunmasında herhangi bir fayda görmediklerini söylediler. Teklifi reddedilen Lütfi Paşa da biraz düşününce Sinan'ı haklı buldu. Sinan, stratejik fikri sebebiyle takdir edildi. Bu olay bazı rivayetlerde ve kaynaklarda anlatılır. Kesinliği olmasa da mümkün olabilir.

Fakat Sinan'ın, orduya zaferi getiren bu köprüyü yaptığı ve bu başarısından dolayı mimarbaşılığa getirildiği kesindir. Artık devletin mimarlarının başıdır. Padişah'ın yakınına girmiştir.

Mimarbaşı olduğunda 50'li yaşlarına girmek üzere olan Mimar Sinan, yoğun bir çalışma ile Osmanlı İmparatorluğu için hızlı bir şekilde sayısız eser meydana getirmiştir. Bundan önce yaklaşık 17 yıl boyunca yeniçeri hayatı yaşayan Sinan, mimarbaşı olmasına rağmen Yeniçeri Ocağı'ndan ayrılacağı için çok üzülmüştür.

Bu üzüntüyü ise şöyle dile getirir: "Yeniçeri Ocağı'ndaki yolumdan ayrılmak elem verse de sonunda yine mimar olarak camiler inşa edip, birçok dünya ve ahiret muradına vesile olacağını düşünüp kabul ettim."

Bu arada, Boğdan Seferi'nin zaferi sonucunda Kanuni Sultan Süleyman bölgeye tam hâkim olmuştu. Avrupa'daki bu bölgede 1.000 sipahi ile 500 yeniçerilik bir garnizonun bulundurulması kararlaştırıldı.

Durun bir dakika!

Aynı zamanlarda Sultan Süleyman'ı büyük bir müjde bekliyordu: Barbaros Hayrettin Paşa'nın oğlu Hasan Bey, Kanuni'ye ulaştı. Barbaros komutasındaki deniz ordusu, Preveze Deniz Savaşı'nı kazanmıştı. Bunu haber verdi. Padişah ve ordu çok sevindi.[27]

Mimar Sinan, 1539 yılında mimarbaşı olduktan sonra, 1588 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun "mimarbaşı" olarak görev yapmıştır.

O devirde mimarbaşının görevi büyüktü: İstanbul'un yapılarının, caddelerinin, kaldırımlarının, su yollarının, lağımlarının, evlerinin hatta kalelerin bile inşaat denetimi ondaydı. Daha birçok görevi vardı.

Sinan, Yeniçeri Ocağı'ndan ayrılıp mimarbaşı oldu dedik. Şimdi bu konuyu biraz açalım. Açtıkça yeni şeyler öğreniyoruz, değil mi?

Mimar Sinan, Yeniçeri Ocağı'nda hem asker hem de mimar olarak görev yapıyordu. Yani ordu içinde yer alan bir mimardı. Asıl mimar loncası Hassa Mimarlar Ocağı'ydı.

27 Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi-1*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 1998, s. 196-197.

"Hassa Mimarlar Ocağı nedir?" diyeceksiniz.

Hassa Mimarlar Ocağı, Fatih Sultan Mehmet tarafından düzene oturtulmuştu. Sistemi ise basitti... Küçük yaşta seçilen ve mimarlık konusunda yetenekli çocuklar, bir ustanın yanına yerleştirilerek eğitim alıyorlardı ve aralarından en iyisi mimarbaşı seçiliyordu.

Arapça bir kelime olan "hassa" kelimesi "özellik" anlamına gelmektedir. Türkçede ise "özel olan şey, ayrıcalık, seçkin kimse, elit" anlamlarında da kullanılmaktadır. Hassa Mimarlar Ocağı, Saraya Bağlı Mimarlar anlamına gelmekte olup, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde kurulmuş ilk mimarlık örgütlenmesi sayılmaktadır. Şimdi Hassa Mimarlar Ocağı'nın, daha doğrusu mimarbaşının görevlerini sıralayalım:

Sultanların, sultan ailelerinin, dönemin ileri gelen devlet adamlarının inşa ettireceği yapıların her bir aşamasını kontrol eder, denetler ve inşaatını gerçekleştirirler.

Geçmişte inşa edilmiş olan yapıların bakım ve onarımını yapmak adına mimarlar görevlendirmek, onarımın maliyeti hakkında defter tutmak.

Yapılar için kullanılacak malzemelerin kalitesini, miktarını ve fiyatını denetlemek.

Kaçak yapılaşmaya engel olmak.

Yapılacak binaların niteliklerine karar vermek.

Mimar Sinan, mimarbaşı olduğunda özellikle birinci madde ile oldukça meşgul olurken, diğer konuları da başarıyla halletmiştir. Tüm hayatı boyunca 4 padişaha hizmet etmiştir. Çıktığı

ilk seferde yaptığı köprü dışında hiçbir eserinin kitabesinde adı yazmamaktadır. Genellikle "Mülk Allah'ındır" demiştir.[28]

Sinan artık mimarbaşıydı. Mimarbaşıyken yaptığı eserlerle tüm dünyada şu an bile konuşulan bir efsane olacaktı. Dev, stratejik, özel teknikleri olan eserler yapmaya başlayacaktı. Gelin yavaş yavaş anlatalım. Dikkatli okumaya devam. Bundan sonra bir dehanın akılalmaz tekniklerini ve stratejilerini tanıyacaksınız.

28 Celil Sadık, *Mimar Sinan*, 12 Aralık 2017, https://www.tarihlisanat.com/mimar-sinan-anitsal-eserlerin-mimari/

ŞEHZADE CAMİSİ'NİN HÜZÜNLÜ HİKÂYESİ

Kanuni Sultan Süleyman ve Mimar Sinan ortaklığının eseri olan yapılara baktığımızda, bu birlikteliğin ilk abidevi örneği olarak kabul edilebilecek yapı Şehzade Camisi'dir. Hikâyesi üzücü bir dramla başlar.

Bilindiği üzere Kanuni Sultan Süleyman'ın beş oğlu vardı. Bunlardan Mustafa ve Bayezid iktidara en çok yakıştırılan iki şehzadeydi. Asi oldukları veya olabilecekleri gerekçesiyle, babalarının onayı ile ortadan kaldırıldılar. Tabii bu konuda farklı görüşler de vardır.

Doğuştan hasta ve kambur olan Cihangir ise iktidar mücadelesinin içinde hiçbir zaman yer almaz. Geriye kalan iki çocuktan Mehmet, Manisa'ya sancak beyi olarak gönderilir, ancak yaşanan bazı gelişmeler sonrasında tahta Selim çıkacaktır. Kanuni'nin çocukları arasında daha ziyade, ilk eşi Mahidevran'dan olan oğlu Konya Sancak Beyi Mustafa ile Hürrem'den olan ilk oğlu Mehmet'i sevdiği bilinir. Lakin Mustafa en büyük çocuktur ve tahta daha yakın görünmektedir. Bu nedenle Hürrem Sultan'ın, Fatih Kanunnamesi gereğince hayatları tehlikede olan dört oğlunu kurtarmak için tek umudu Şehzade Mehmet'tir. Ama Mehmet'in sağlık durumu daha küçük yaşlardan beri hassasiyetini koruduğundan sancağa geç çıkarılır.

Manisa'ya gönderildikten sonra, 1540'da acı haber gelir. Şehzade Mehmet, görev yeri olan Manisa'da hayata veda etmiştir. O sırada seferden İstanbul'a dönen Kanuni, en sevdiği oğlunun Manisa'da öldüğünü öğrenince yasa boğulur. Gözleri dolu dolu, derin bir üzüntü içerisine girer. Koca cihan padişahını ilk defa bu kadar üzgün görmüşlerdir.

Şehzade Mehmet'in naaşı padişahın emri ile İstanbul'a gönderilir. Mimar Sinan, Şehzade Mehmet için büyük bir cami ve külliye yapmakla görevlendirilir. Bazı tarihçiler bu denli iddialı bir yapının Kanuni'nin oğluna olan sevgisi ile açıklanamayacağını, dolayısıyla sultanın kendi adına inşasını başlatmış olduğu bu yapılar topluluğunu, "şehzadeler güzidesi" diye nitelendirdiği oğlunun ölümü üzerine ona adamış olabileceğini söylerler. Nitekim tarihçi Peçevi de yapının inşasına ölüm haberinden önce başlandığını eserinde zikretmek suretiyle bu tezi güçlendirir. Ama genel görüş Şehzade Mehmet için yaptırıldığıdır.

Şehzade Camisi

Gerçekten de bir şehzadeye adanan bu caminin eşi benzeri yoktur. Şehzade Cami, Mimar Sinan için de çok önemlidir. Mimar Sinan bu eseri "kalfalık eseri" olarak adlandıracaktır. Şehzade Mehmet'in mezarı caminin arka avlusundaki türbededir. Kaderin garip bir cilvesi olarak, Hürrem Sultan'ın kambur olan hastalıklı şehzadesi Cihangir, ilerleyen yıllarda çok sevdiği üvey ağabeyi Mustafa'nın katli haberi sonrasında Halep'te fenalaşarak ölür ve naaşı İstanbul'a getirilerek öz ağabeyi Mehmet'in yanına defnedilir. Yani Şehzade Mehmet, kambur ve hastalıklı kardeşi Cihangir ile birlikte yatmaktadır. Sonradan Kanuni, Cihangir için de Tophane sırtlarında, bölgeye adını veren bir cami yaptırtacak, ancak oğlunun naaşı buraya taşınmayacaktır.

Anıtın yas havası taşıma özelliği Sinan'a yeterli ilhamı vermişti. Babanın, oğlu adına yaptırdığı cami için üç yüz bin duka altını, yaklaşık on sekiz milyon frank harcandı. Yanına medreseler, konukevleri ve imaretler açıldı.

Konya sancak beyliğinde bulunan Şehzade Selim, kardeşinin ölümü üzerine başkente daha yakın ve daha önemli olan Saruhan sancak beyliğine getirildi. Şehzade Mehmet'ten sonra en fazla sevilen Şehzade Selim, öteki erkek kardeşlerinden yaşça daha küçüktü.[29]

Mimar Sinan, Şehzade Cami için "çıraklık eserim" demiştir. Fakat cami inşa tekniği ve görünüş olarak çok muhteşemdir. Şehzade Camisi'nin yeri, Kanuni Dönemi'nde İstanbul'un sıfır noktası olarak tespit edilmişti. Şehir düzeni de buna göre yapılmıştı. Hatta bununla ilgili daha önemli bir durum vardır.

29 Önder Kaya, *Cihan Payitahtı İstanbul*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 123-126. /Alphonso de Lemartine, *Osmanlı Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 445-446.

Şehzade Camisi'nin avlusunun yola bakan dış köşesinde yeşil bir sütun bulunur. 470 yıldır oradadır ve hikmeti hâlâ tam olarak çözülememiştir. Bu sütunun, orasının İstanbul'un sıfır noktasını belirtmek için yapıldığı söylenmektedir. Hatta dünyanın sıfır noktası olduğunu belirtmek için konduğu da söylenmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman, Mimar Sinan'dan İstanbul'un merkezini tespit etmesini ve oğlu Şehzade Mehmet için bu noktaya bir cami inşa etmesini istedi.

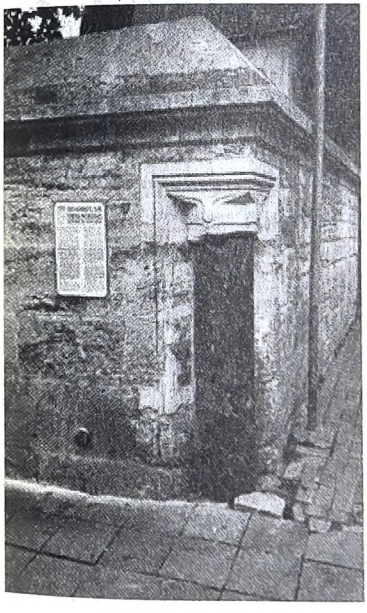

Bahsi geçen yeşil sütun.

Suriçi'nde ölçüm yaparak İstanbul'un tam ortasının burası olduğunu tespit eden Mimar Sinan, buraya yeşil sütunu koydu.

Eskiden daha uzun olan ve bulunduğu yerde dönerek hareket eden yeşil sütun, yol seviyesinin yükselmesinden dolayı bugün bu özelliklerini kaybetmiştir. O sütun hakkında anlatılan budur.

Sanat Tarihçisi Süleyman Faruk Göncüoğlu, eski seyyahların, "İstanbul sokakları karışıktır, ama kendi içinde bir nizamı vardır," dediğini aktarıyor. Göncüoğlu sözlerine şöyle devam ediyor:

"Osmanlı, İstanbul şehrini kendi içinde bir nizamla teşekkül ettirmiştir. Kanuni Dönemi'nde burası Tarihî Yarımada'nın sıfır

noktası olarak tespit edilmiştir. Şehir nizamı da bu esas üzerinden yürümüştür. İstanbul'daki geometrik yapı, Batılı manadaki cetvelle çizilmiş şekilde değildir. Ama ağırlık noktası olarak bu teşekkül ettirilmiştir. Neden burasıdır? Burası, İstanbul'un büyük bir imparatorluk merkezi oluşundan itibaren, Saraçhane sağ tarafta Haliç'e bağlı, sol tarafta Aksaray Limanı'nın tam kavşak noktasıydı. Buradan itibaren Edirnekapı'ya, Edirnekapı'dan da Sultanahmet'e giden kara yolunun da kavşak noktasıydı. O kavşak noktası, Osmanlı şehirciliği içinde sıfır noktası olarak kabul ediliyor. Külliyelerin teşekkülünde, yolların biçimlendirilmesinde, her şeye bu noktaya göre nizam veriliyor. O yüzden burası bizim Osmanlı şehirciliğinde ve Osmanlının mesafe ölçüm analitik yapısında önemli bir nokta teşkil ediyor."[30]

İstanbul'un sıfır noktasını belirleyip oraya bir cami yaptırmak da bir psikolojik harp meselesidir. Şimdilerde şehirlerin sıfır noktalarını AVM'ler, rezidanslar, gökdelenler dolduruyor. Bu da kapitalizmi ve kapitalist ahlakı güçlendiriyor. Şehrin sıfır noktasına çok fonksiyonlu cami diktiren ve diken Kanuni ve Sinan'a selam olsun...

Kitaptan kopmak yok. En bomba konulara geliyoruz. Kitabı sonuna kadar okumazsanız büyük resmi göremez ve asıl konuyu anlayamazsınız. Devam...

30 Çiğdem Alyanak, Anadolu Ajansı, 10.04.2018, *Eski İstanbul'un kalbi 'yeşil sütun'*, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/eski-istanbulun-kalbi-yesil-sutun/1113491

BARBAROS HAYRETTİN PAŞA TÜRBESİ VE HÜSREVİYE KÜLLİYESİ

Barbaros Hayrettin Paşa, Akdeniz'i Avrupalı devletlere ve Haçlı güçlerine dar eden Osmanlı amiraliydi. Akdeniz'i bir Türk gölü hâline çevirdi. Akdeniz çok stratejik bir yerdir. Akdeniz için tarih boyunca birçok güç çarpışmıştır. Avrupalı devletler, Müslümanların Akdeniz'de bulunmasını asla istememişlerdir. Özellikle Roma için Akdeniz çok önemliydi ve hâkimiyetin sembolüydü.

Bu sebeple onlar Akdeniz'e "Mare Nostrum" yani "Bizim Deniz" adını vermişlerdi. Doğu Roma, yani Bizans İmparatorluğu da İslamiyet'in zuhuruna kadar bu hâkimiyeti elinde tutmuştu. Hz. Ömer zamanında denizden korkan Araplar, Hz. Muaviye'den itibaren süratle denizciliğe başladılar. Kısa zamanda Akdeniz hâkimiyetini ele geçirdiler ve neredeyse bütün kıyılarına hâkim oldular. İslam'ın fetihleri ve medeniyetleri gibi, Akdeniz'e hâkimiyeti de o derece kuvvetli olmuş ve asırlarca sürmüştür. Bu durum sebebiyle büyük mütefekkir İbn Haldun, "Hristiyanlar artık Akdeniz'de bir tahta parçası dahi yüzdüremiyorlardı," demiştir. Bu durum Avrupalı devletlerin öfke ve kinle dolmasına sebep olmuştur. Fakat Müslümanlar, Selçuklulardan önce karalarda ricate başlamışlar ve bir müddet sonra deniz hâkimiyetini de ellerinden çıkarmışlardı.[31]

31 Prof. Dr. Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul,

Gelelim Osmanlı Dönemi'ne. Osmanlı Dönemi'nde Akdeniz tekrar Müslümanların eline geçti.

Akdeniz hâkimiyetinde, başlangıçta Osmanlı Devleti'nin emrinde olmayan Barbaros Hayrettin ve arkadaşlarının rolü çok büyüktür. Bu kahraman Türk denizcisi, Cezayir ve Tunus'a yerleşmeye çalışan Avrupalıları oralardan söküp atarak denizlerin aslanı oldu. Haçlı ordularına karşı Akdeniz'de ciddi mücadele veriyordu. Bu, Osmanlı Devleti'nin gözünden kaçmıyordu. Yavuz Selim, bu kahramanlara asker ve top göndererek yardım etti. Bu büyük zaferler üzerine Kanuni Sultan Süleyman 1533'te Barbaros'u İstanbul'a davet etti.

Barbaros gelirken birçok zafer daha kazandı. Padişah onu merasimle karşılattı. Kendisini ve devletini padişahın emrine veren büyük denizci, Kanuni tarafından Cezayir beylerbeyliğine tayin edildi. İstanbul'dan 61 parça gemi ile Akdeniz'e açıldı. Osmanlı Devleti'nin kaptanıderyası oldu. Kaptanıderya, Osmanlı Devleti'nin donanma komutanıdır. Bugünkü ifade ile Deniz Kuvvetleri Komutanı. Artık Barbaros'un arkasında Osmanlının gücü ve otoritesi de vardı. Akdeniz'i Avrupalı devletlere dar edecekti.

Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan'da zaferler kazanırken, Barbaros da aynı yılda, yani 1525'te Akdeniz'in büyük sahillerini vuruyor, Hristiyan donanmalarını esir alıyordu. Haçlı birliğinin imparatoru Şarlken'in, Barbaros'a karşı gönderdiği Haçlı donanmasının kaptanı olan Andrea Doria ilerleyemedi, geri çekildi. Barbaros ve askerleri büyük yerleri ele geçirdiler.

Bitmedi.

2021, s. 325-327.

Bugünkü İspanya'da bulunan Müslüman Endülüs Devleti de Haçlı birliği tarafından işgal edildi. Binlerce Müslümana zulmedildi. Barbaros Hayrettin Paşa zulme uğrayan 70.000 Endülüs Müslümanı'nı Afrika sahiline çıkardı ve yerleştirdi. Haçlı birliği, Barbaros'tan kurtulmadan Akdeniz'e tam egemen olamayacaklarını anladılar ve büyük bir Haçlı donanması daha oluşturup topyekûn saldırıya geçtiler. Haçlı donanmasının başında yine Andrea Doria vardı.

Barbaros, Andrea kumandasında bulunan büyük Haçlı donanmasını 27 Eylül 1538'de, Preveze'de muhteşem bir zaferle imha etti. Bu, denizlerde Haçlı birliğinin uğradığı en büyük bozgundu. Padişah her tarafa fetihnameler göndererek şenlikler yapılmasını emretti.[32]

Kanuni Sultan Süleyman karadan Avrupa'ya seferler yaparken, aynı zamanda Barbaros'u da denizden sefere gönderip düşmanı tamamen sıkıştırıyordu. Barbaros sayesinde Avrupalı devletler Akdeniz'de sinek uçuramaz, tahta bile yüzdüremez hâle geldiler. Akdeniz tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçti. Bugün Türkiye'nin Akdeniz'de tekrar aktif hâle gelmesiyle Batılı devletler Barbaros'un ruhunu yeniden gördüler. Avrupalı devletler Barbaros'u hiç unutmazlar. Batı okullarında Barbaros Hayrettin Paşa büyük deniz komutanı ve korsanı olarak anlatılırken, bir yandan da çocuklara ona karşı kin aşılanır. Batılı devletlerin günümüzde bir Barbaros daha görmeye tahammülü yoktur.

Barbaros, Mimar Sinan, Kanuni Sultan Süleyman ve diğerleri... Aslında hepsi bir bütünün parçasıydı. Farklı konumlarda olup farklı işlerle uğraşsalar da amaçları aynıydı: İlayı Kelimetullah ve Kızıl Elma yolunda mücadeleydi.

32 Prof. Dr. Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2021, s. 329-331. Mehmet Işık, *Osmanlı Tarihi*, Yedİveren Yayınları, İstanbul, 2018, s. 79-80

Geçmiş sayfalarda da anlattığımız gibi, Mimar Sinan, Barbaros'un bazı deniz seferlerine katılmıştır. Böylece farklı yerlere gidip farklı eserler görmüş, birikimini artırmıştır. Peki, Barbaros Hayrettin Paşa vefat edince türbesini kim yapmıştır? Tahmin ettiğiniz gibi; Mimar Sinan. Hem de anlamlı bir yere yapmıştır. Sizce neresi olabilir?

Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi, Mimar Sinan'ın inşa ettiği ilk türbelerdendir. Kitabesinden anlaşıldığına göre, Kaptanıderya Barbaros Hayrettin Paşa'nın ölümünden beş yıl önce, 1541'de, Beşiktaş'ta deniz kenarına yapılmıştır. Ancak günümüzün yoğun yapılaşması ve yeni yolların açılması sebebiyle iskele meydanının bir köşesine sıkışıp kalmıştır. Türbe özellikle denizciler tarafından büyük saygı görmektedir. Deniz kenarına yapılması da oldukça anlamlıdır.

Çağdaş kaynaklara göre Barbaros iri yapılı, kumral tenli idi. Saçı, sakalı, kaşları ve kirpikleri çok gürdü. Ömrü denizlerde geçtiğinden Rumca, Arapça, İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca gibi Akdeniz dillerini iyi bilirdi.

Daha sonraki devirlerde, Ege'ye açılacak donanmanın Beşiktaş'taki Hayrettin İskelesi'nde demirlemesi gelenek olmuştur.

Osmanlı donanması önderlerinin sefer öncesi Barbaros'un türbesini ziyaret etmeleri, dua ve niyazlarda bulunmaları, kurbanlar kesmeleri âdet olmuştur. Günümüzde de türbenin saygınlığı sürmekte, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bazı törenleri türbe ile Barbaros Anıtı arasında kalan alanda yapmaktadır. Çok iyi değil mi? Barbaros Hayrettin Paşa, tüm denizci askerlerin hayranlık duyduğu isimdir. Onlar için büyük bir kahramandır.

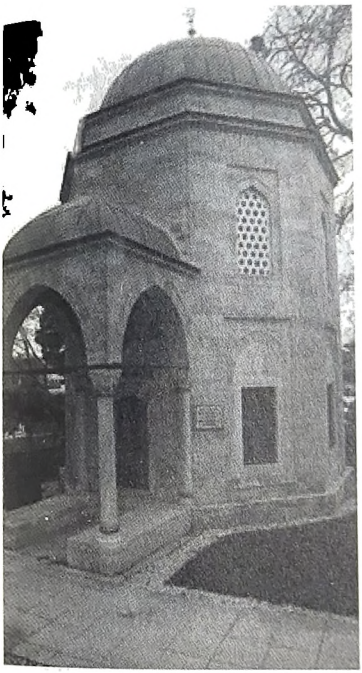

Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi

Türbesindeki kitabe üstündeki kemerin arasında "Allahümme'ftah lehû ebvâbe rahmetike (Ya Rab, ona rahmet kapılarını aç)" yazısı bulunmaktadır. Yakın zamanda iyi bir tamir gören türbenin kalem süslemeleri ve ahşap işlemeleri de yenilenmiştir. Kubbe ortasında besmeleyle birlikte Araf Suresi'nin altın yaldızla yazılmış 89. ayeti bir madalyon şeklinde yer alır. Ayet şöyle diyor:

"Allah, bizi ondan (kâfirlikten) kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek, Allah'a karşı iftira etmiş oluruz. Rabb'imiz Allah dilemedikçe sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir! Rabb'imizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Ey Rabb'imiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. Sen, hüküm verenlerin en hayırlısısın."

Koca Sinan'ın türbelerinde dış süslemelerden çok görkemli pencereler ve güçlü ve büyük kubbeler dikkat çeker. Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi'nde de bunu görüyoruz.[33]

Barbaros'a da böyle bir türbe ve muamele yakışırdı. Koca Sinan bunun hakkını vermişti.

33 *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Özkan Ertuğrul, İstanbul, 1992, Cilt 5, s. 65-68. Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 31-34.

Bitmedi.

Sinan'ın önü açılmıştı artık. İlginç eserler yapmaya başlamıştı. Bu eserlerin ilginç hikâyeleri de olacaktı. Bunlardan biri de Hüsreviye Külliyesi'dir. Hikâyesi çok ilginçtir.

Mimar Sinan'ın, Şam Beylerbeyi (Suriye Valisi) Hüsrev Paşa adına Halep'te, 1546-1547 yıllarında yapmış olduğu Hüsreviye Külliyesi sanatının önemli bir göstergesidir.

1534'te Şam beylerbeyi olan Hüsrev Paşa, 1538'de Rumeli beylerbeyi, 1541'de Hadım Süleyman Paşa'nın sadrazamlığında ise vezir olmuştur. Padişahın da hazır bulunduğu divanda, Kubbealtı toplantısı esnasında sadrazamla münakaşa edince, sadrazamla birlikte azledilmiştir (1544).

Buna çok üzülen Hüsrev Paşa evine kapanmış, yemeden içmeden kesilmiş, 17 gün sonra da ölüm haberi gelmiştir.

Kanuni, onun ölüm haberine çok üzülmüş, "Bu kadar içleneceğini bilseydik azletmezdik," diyerek pişmanlığını dile getirmiştir.

Türbesi Fatih'te, Bali Paşa Camisi yakınındadır. Mimar Sinan'ın ilk önemli eserlerinden biri sayılır.

Türbenin 1545 (hicri 952) tarihli kitabesinden anlaşıldığına göre, sekizgen planlı türbe paşanın ölümünden bir yıl sonra yapılmıştır. Kesme küfeki taşındandır.

Hüsrev Paşa Türbesi, bütünlük arz etmesi açısından külliyenin bulunduğu alana eklenmiş, fakat ne yazık ki külliye içindeki diğer yapılar günümüze ulaşamamış, geriye sadece türbe kalmıştır.

Türbesi, paşanın son günlerindeki yalnızlaşmış hâlini andırmakta ve hüzün saçmaktadır.[34]

Hüsrev Paşa Türbesi

Mimar Sinan, Suriye, Halep'te Hüsrev Paşa'nın adını taşıyan Hüsreviye Camisi'ni yapmıştır. Osmanlı bugünkü Suriye topraklarında İslam'ın izlerini taşıyan büyük bir tarihî zenginlik bırakmıştır. Hüsreviye Külliyesi'nin içinde bir cami, bir medrese ve bir türbe bulunmaktaydı. Suriye'de başlayan iç savaş sonucunda bakımsız kalan külliye kendi hâline terk edilmişti. 2014'te bölgedeki silahlı güçler temellerine dinamit koyarak yapıyı tamamen yok ettiler.

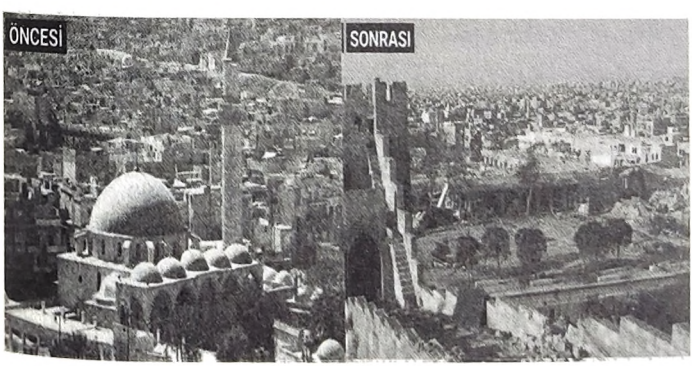

Halep Hüsreviye Camisi; savaştan önce ve sonra.

34 Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 31-34.

Suriye'de yüzlerce tarihî eser tahrip edildi. Mimar Sinan'ın yaptığı diğer bir eser olan Adliye Camisi'nin kubbesi ve minaresi de atılan roketlerle yıkıldı. Yine Sinan'ın Şam'da yaptığı Süleymaniye Külliyesi, temeldeki teknik sorunundan dolayı tahrip olma tehlikesi yaşıyor.

Ah Suriye! Ah Halep! Ah Şam!

Suriye'de dördüncü yılını bitiren iç savaş yüzünden günümüzde can çekişen Halep neredeyse yıkılmış durumda. Üstelik bu, Halep'in ilk yıkılışı da değil. Bölgedeki güçlerin onunla hep bir alıp veremediği oldu: 540 yılında Sasaniler tarafından yağmalanıp yıkıldı, 1260'ta ise kent halkı Moğollar tarafından kılıçtan geçirildi. Karanlık zamanlarına rağmen Halep tarih boyunca Orta Doğu'nun ve onu ele geçiren devletlerin en önemli kentlerinden biri oldu. 1516'da Osmanlı topraklarına katıldı ve Arap egemenliği sırasında bölgenin siyasi ve ekonomik merkezi kabul edilen Şam karşısında sivrildi. İran ve Hindistan'dan gelen malların Batılı tüccarlarla buluştuğu nokta oldu. Mimar Sinan'ın da yapılarıyla kentin yaşam ekseni değişti ve kent Osmanlılaştı. Halep altın çağını da Osmanlı egemenliğinde yaşadı: 17. ve 18. yüzyıllarda, İstanbul ve Kahire'nin ardından imparatorluğun en büyük üçüncü kenti oldu. Dünyada yaşamın halen devam ettiği en eski kentlerden biri olan Halep, bunu ayakta kalma inadına borçlu belki de; hangi nedenle yapılmış olursa olsun, savaşlarda sağ çıkan yine Halep oluyor.[35] Bugünse Halep harabe oldu.

Suriye'yi eserleri ile Osmanlılaştıran, İslam'ın kalesi hâline getiren Sinan'a selam olsun...

Bugün Suriye işgal ve iç savaş ile yakılıp yıkıldı. Bu, küresel güçlerin başlattığı "Büyük Sıfırlama" kapsamındaki bir projeydi.

35 Onur Uygun, *Ebedî Kent*, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015, s. 22.

Yani geçmişin, tarihin, inançların, medeniyetlerin, kültürlerin sıfırlanıp yok edilmesi projesi. Büyük Sıfırlama'nın gerçekleşmesi için büyük "medeniyetler ve kültürler" yok edilmeliydi. Bunun için medeniyetlerin ve kültürlerin en yoğun olduğu yerler de yıkılıp yok edilmeliydi. Bunun da dünyadaki en büyük merkezleri Irak, Suriye ve Filistin bölgeleridir. Bu bölgeler en büyük medeniyetlerin kurulup geliştiği yerlerdir. Zengin tarihî kalıntılara ve kültürel mirasa sahiplerdir. Irak ve Suriye işgal edilip iç savaşa terk edilerek büyük tarihî zenginlikler, kültürel kalıntılar ve medeniyet izleri yakılıp yıkıldı. Bunun için her gün kasıtlı olarak bombalar atıldı. Kültürel miras olan tarihî kalıntılar yıkılırken, bir yandan da tarihî eserler büyük küçük demeden çalınıp Avrupa'ya taşındı. Filistin'de ise yıkıma uzun zamandır devam ediliyor. İsrail şu an Mescid-i Aksa'yı yıkmak için harekete geçti. Bu üç büyük medeniyetin olduğu bölge Büyük Sıfırlama kapsamında yıkılıp talan edildi ve ediliyor. Başka medeniyetler ve kültürel yerler de yakılıp yıkılacak. Küresel Büyük Sıfırlama için bu şart.

Ve sıra geldi en büyük medeniyet ve kültür merkezi olan Anadolu'ya. Anadolu işgal edilecek, bölünüp parçalanarak her yönden yıkıma uğratılacak. Tarihine, dinî ve kültürel tüm zenginliğine son darbe vurulacak. Anadolu ve Anadolu'nun tarihî kadim şuuru yok edilmedikçe Büyük Sıfırlama gerçekleşemez. Anadolu'da zihinsel işgalle bunu büyük oranda başardılar. Zaten zihinlerin dönüşümü ve sıfırlanması da Büyük Sıfırlama kapsamında, farklı araçlar kullanılarak hızla devam ediyor. Yani medeniyetlerin ve kültürel zenginliklerin yıkılmasıyla, zihinlerin sıfırlanması eş güdümlü olarak devam ediyor.[36] Bunu da bilmiş olun. Geçelim...

36 Mustafa Güldağı, *Büyük Sıfırlama-İblis İmparatorluğu*, Lopus Yayınları, Ankara, 2023, s. 16-17.

Şimdi, Sinan'ın tüm dünyayı hayrete düşüren Süleymaniye Camisi'ni anlatacağız. Şaşırmaya hazır olun. Eserin şaşırtan yapım tekniğini, yapımında yaşanan garip ve hayret verici olayları ve stratejik amacını okuyacaksınız.

MÜHENDİSLİK HARİKASI SÜLEYMANİYE CAMİSİ

Sizlere Mimar Sinan hakkında önemli bir bilgi daha vereyim.

Sinan mimarlık hayatını üç döneme ayırır. Mimarlığa yeni başladığı dönemi "çıraklık dönemi" olarak adlandırır. Bu dönemde işçidir ve henüz acemidir.

İkinci dönemi ise "kalfalık dönemidir." Bu dönemde artık eserler yapmaya başlar. Camiler, köprüler, çeşmeler gibi. Bu dönemde mimarlığı iyice öğrenir. Ortaya çok güzel eserler çıkarır. Bu dönemde tanınmaya başlanır. Devlet işlerinde de yükselir. Padişahın da gözüne girer. Süleymaniye Cami, kalfalık dönemi eseridir.

Üçüncü dönem ise "ustalık dönemidir." Sinan bu dönemde artık ustalaşmıştır. Çok muazzam ve şaşırtan eserler ortaya koyar. Hatta bu dönemde yaptığı eserlerin sırrı bugün bile çözülememiştir. Ustalık döneminde kimsenin kullanmadığı çok özel mimari yöntemler kullanmıştır. Edirne'de yaptığı Selimiye Cami ustalık dönemi eseridir. Mimar Sinan bizzat kendisi de "Selimiye Cami ustalık eserim," demiştir. Bu camiyi çok önemli yöntemler ve teknikler kullanarak yapmıştır.

Sinan hangi döneminde daha çok eser yaptı diye sorarsanız, en çok kalfalık döneminde eserler verdi derim. Bu dönemde çok eser yaparak iyice ustalaştı.

Sinan, Boğdan Seferi'nden döndükten sonra mimarbaşı olarak göreve koyuldu. Mimarbaşı sıfatını aldığında 49 yaşındaydı. İlk iş olarak devletin mimari teşkilatını ustasından işçisine, tekniğinden malzemesine kadar her açıdan elden geçirdi. Bütün eksik yönleri tamamladı. Aynı zamanda, artık mimar olmak isteyen gençleri de eğitecekti. Bir yandan gençleri yetiştirirken, diğer yandan da şehirdeki imar işlerine hız verdi.

Mimar Sinan, farklı mimari özellikler taşıyan binalarını ilk defa İstanbul, Aksaray'daki Haseki Cami ve Külliyesi'nde yaptı.

Mimar Sinan eserlerini inşa ederken deprem konusunda da tedbirler alıyordu. Depreme dayanıklı olması için zemin ayarlamaları yapıyordu. Bu sebeple, yaptığı eserler birçok deprem atlatmasına rağmen yıkılmamıştır.

Cami gibi büyük eserler yaparken ses düzenine dikkat etmiştir. Sesin caminin her yerinden işitilmesini sağlayacak bir sistem geliştirmiştir. Biliyorsunuz, o zamanlarda mikrofon ve hoparlör yoktu. Buna rağmen imamın konuşması Sinan'ın camilerinde her yerden rahatlıkla duyulur. Bunu nasıl yaptığının ilginç yöntemini size anlatacağım.

Ayrıca camilerini toprağın ısısıyla ısıtmıştır.

Sinan'dan önce köprüler ağır yük taşımaya dayanıklı değillerdi. Hayvanlar, insanlar ya da en fazla bir tane at arabasının geçtiği köprülerdi. Mimar Sinan bunu da değiştirdi ve ağır yüke dayanıklı köprüler yaptı. Bunu yapmak zorundaydı. Osmanlı, savaş topları yapan bir devletti. Savaşa giderken bu topları da götürmesi gerekiyordu. Bunların taşınabilmesi için de ağır yüke dayanıklı köprülerin yapılması lazımdı. Ağır yük taşıyacak köp-

rüyü yapabilmek için bilime, bilgiye ihtiyaç vardı, hesap metoduna ihtiyaç vardı. Sinan da hepsini öğrenip geliştirmişti. Bu sebeple aynı zamanda bir mucitti. Büyük bir bilim adamıydı.

Büyükçekmece'deki Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü, Sinan'ın ilk ağır yük taşıyan köprüsüdür.

Sıra geldi Mimar Sinan'ın yaptığı en önemli eserlerden birine. Süleymaniye Cami. Az önce de belirttiğim gibi, Süleymaniye Camisi'nin yapımını okurken şaşkınlık içinde kalacaksınız. Hiç duymadığınız inşaat tekniklerini okuyacaksınız. Anlatmaya başlayalım.

Rivayet olunur ki bir gece, Kanuni Sultan Süleyman rüyasında peygamberimizi görür. Peygamber Efendimizi takip eder ve bugün Süleymaniye'nin inşa edilmiş olduğu yere, çok güzel bir manzarası olan ve yaklaşık yetmiş dönümlük araziye sahip olan tepeye gelirler.

Peygamber Efendimiz, Sultan Süleyman'a, "Mihrabı buraya, minberi buraya olsun," der.

Kanuni Sultan Süleyman rüyadan uyanır, çok sevinir, şükreder. Mimar Sinan'ı çağırtır. Onu, hiçbir açıklama yapmadan, rüyasında gördüğü yere götürür. Büyük bir heyecanla:

"Buraya bir cami, bir de külliye yapacağız," diye söze başlar.

Mimar Sinan söze karışır. "Sultanım, mihrabı burada, minberi burada olsun..." der.

Sultan Süleyman şaşırır. "Sinan, sen bu işten haberli gibisin," der.

Mimar Sinan cevap verir:

"Sultanım, geceki rüyanızda ben de bir adım gerinizde geliyor idim..."

Evet, bu rüya ve olay çeşitli kaynaklarda rivayet olarak anlatılır. Biz gelelim Süleymaniye Camisi'nin yapımına.

Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı Devleti'nin gücünü yansıtmak için bir cami yaptırmak ister. Öyle küçük bir cami değildir istediği. Düşmana karşı psikolojik harpte de yardımcı olacak, düşmanı küçük gösterecek bir camidir düşlediği. Bu öyle bir cami olmalıdır ki Doğu Roma'nın Ayasofyası'nı gölgede bırakmalıdır. Zaten Sinan'da da Ayasofya'yı geçecek bir eser yapma isteği vardır. Sinan, Kanuni'nin bu isteğinden memnun olur ve hemen çalışmalara başlar.

Süleymaniye Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle, Mimar Sinan tarafından planlanıp 1550-1557 yılları arasında yapılmıştır. Yapımı 7 senede tamamlanmıştır. 4 minareye sahip olan caminin kubbesi 53 metre yüksekliğindedir. Külliyenin temeli atılırken ilk kazmayı devrin şeyhülislamı ve tüm zamanların en iyi hukuk âlimi olan Ebussuud Efendi dualarla vurmuştur.

O dönemde böyle büyük bir eserin yapımı çok zordu. Motorlu araçlar yoktu. Taşların, mermerlerin, ağaçların ve demirlerin uzaktan getirilmesi günlerce sürüyordu. Bugünse çok kolay, değil mi? Çünkü arabalar, uçaklar, trenler ve motorlu araçlar var.

Caminin yapımında dört büyük sütun kullanıldı. Yani dört kalın kolon ve direk... Bunlar bile çok uzak yerlerden getirildi. İstanbul'a getirilmeleri günlerce, aylarca sürdü. Sütunlardan biri

Mısır'dan, diğeri Suriye'den özel gemilerle getirildi. Geri kalan iki sütun da daha yakın yerlerden temin edildi. Hazırlanıp yerlerine kondu. Her biri 9 metre yüksekliğindeydi. 30-40 ton ağırlıkları vardı.

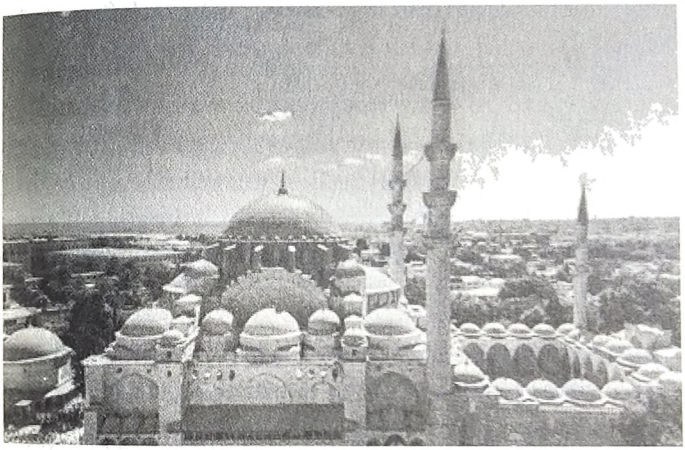

Süleymaniye Camisi

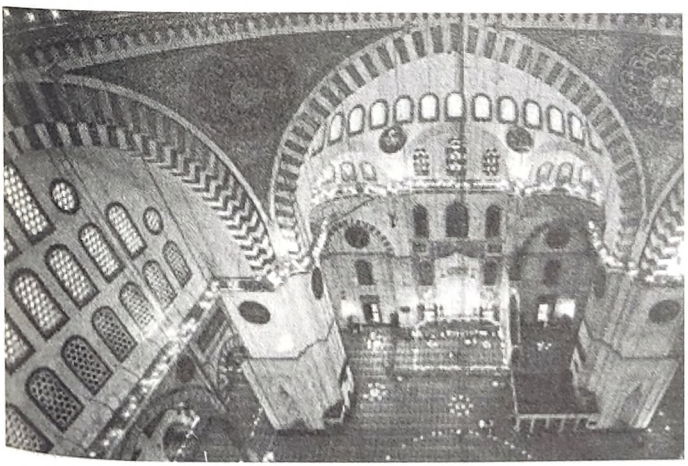

Caminin dev sütunları.

Ya caminin yapımında kullanılan taşlar ve mermerler nereden getirilmişti? Mermerler ve taşlar Anadolu'nun çeşitli yerlerinden İstanbul'a taşınıyordu. Ak mermerler Marmara Adası'ndan kesilip getirildi. Yeşil mermerler Arabistan'dan getirildi. Diğer mermerler de başka diyarlardan. Düşünün, bu mermerler kaç hafta yolculuk yaparak İstanbul'a ulaştı. İzmit ve Aydın'daki taş ocakları bu iş için seferber edildi.

Peki, cami yapımında kullanılan demirler nereden getirilmişti? Demirler de Bulgaristan'dan getiriliyordu. Unutmayın, o zaman araba olmadığı için tüm bu malzemelerin getirilmesi günler, aylar alıyordu. Malzemeler geldikçe cami planlı şekilde örülüyordu.

Peki, cami yapımında lazım olan tahta ve kereste nereden geliyordu? Karadeniz'deki illerden getiriliyordu. Malzemeler geldikçe caminin yapımı hızlandı. Saydığım tüm bu malzemelerin kimi deniz, kimi kara yoluyla haftalar, aylar süren yolculuktan sonra İstanbul'a ulaşıyordu. Sonunda cami 7 senede tamamlanacaktı.[37]

Büyük Seyyah Evliya Çelebi'nin, inşaatında Belgrad, Malta ve Rodos Seferlerinden elde edilen gelirlerin kullanıldığını iddia ettiği Süleymaniye'nin, yapım aşamasına dair ilginç yönlerinden biri de neredeyse bütün devlet mekanizmasını seferber eden bir örgütlenmeye neden olmasıdır. Özellikle tersane çalışanları, imparatorluğun her köşesinden malzeme taşınmasına katkı sağlamıştır.

Roma Dönemi'ne ait ören yerlerinden toplanan mermer sütunlar, bloklar ve kaplama levhalar deniz yoluyla getiriliyor, bu ağır ve değerli malzemenin nakli, iskelelerin kurulması ve ağır yükün bocurgatlarla kaldırılmasında yine denizciler rol

37 Malzemelerin temin edildiği yerler için bkz: Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara, 1988, s. 29-42 arası.

alıyordu. Bocurgat, ağır yük kaldırmaya yarayan alettir. Evliya Çelebi'ye göre, temellerin yapımında 3 bin kürek mahkûmu çalışmıştı. İnşaatta çalışan ustaların arasında Hristiyanlarla Müslümanların sayısı neredeyse eşitti. Günde ortalama 2 bin işçi çalışıyor, yoğunluk arttıkça işçi sayısı da artıyordu.[38]

Mimar Sinan sağlam planlar üzerine iş yapan biriydi. Bir eser yapacaksa en küçük ayrıntısına kadar planlardı. Cami inşaatıyla ilgili tüm detayları da en ince ayrıntısına kadar hesaplayıp kaleme almıştı. Caminin yapımında kullanılacak her şeyi listelemişti... Cami yapımında harç için kullanılan yumurta sayısından, çalışan ustaların sayısına kadar... Çalışanların milliyetlerinden dinlerine, hatta günlük ücretlerine, ne kadar ve ne özellikte mermer lazım olduğuna kadar tüm bilgileri tam 164 cilt oluşturan defterlere yazmıştı. Fakat gelin görün ki bu defterlere camiyle ilgili tek bir proje ya da teknik doküman kaydedilmemişti.

Birçok deprem atlatmasına rağmen sapasağlam kalan Süleymaniye Camisi'nin sırları nelerdi? Şimdi şaşırarak okuyacağınız bu konuyu anlatacağız.

Sağlamlığın ilk şartı doğru zemin, doğru temeldi. Süleymaniye devasa boyutlarına rağmen, yapılışının üzerinden geçen 5 asırda 15'i 5.5 şiddetinin üzerinde olan 89 depremden hiç hasar almadan çıktı ve sadece 4 kez restore edildi.

Bugün modern mimaride her binanın bir kullanım ömrü vardır ve bu ömür genellikle 100-150 yıl arasında değişir. Bunun anlamı, 150 yıldan sonra bir binanın sağlamlığı garanti edilemez demektir. Fakat Mimar Sinan, Kanuni Sultan Süleyman'a, kıyamete kadar ayakta kalacak bir cami vadetti, üstelik depremleriyle ünlü bir şehirde.

Tarih 1549'u gösterdiğinde, Mimar Sinan ilk iş olarak 150 metreye 70 metre ebadında, 6 metre derinliğinde bir temel çu-

[38] Didem Gürzap, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015, s. 82.

kuru kazdırdı. 100.000 tondan fazla toprağın hafriyatı ve geçici iskân duvarlarının kurulması 1,5 yıl sürdü. Süleymaniye zemininin en üstünde 5-6 metre kalınlığında kumlu toprak tabakası, altında yüzeye yaklaşan grovak kayalıklar mevcuttur. Mimar Sinan'ın bu bölgeyi seçmesindeki sebep, o günkü İstanbul sınırları içinde her yerden görülebilir olması ve bu bölgede grovak kayalıkların yüzeye çok yakın olmasıydı.

Sinan önce yüzeydeki toprak tabakasını kaldırdı ve kayalara yaklaştı. Daha sonra 30.000'e yakın kazık çaktırarak, bu kazıkların üzerine tonlarca ağırlıkta bloklar koydurdu ve bir iki yıl kadar bekledi. Böylece zeminin daha iyi sıkışmasını ve yük taşır hâle gelmesini sağladı. İlginç değil mi?

Mimar Sinan, caminin temelini attıktan sonra geçen bir senede boş durmadı. Bağdat'tan Arafat'a kadar uzanan "Ayn-ı Zübeyde" adıyla anılan su yollarını tamir etti. Daha sonra tekrar İstanbul'a döndü ve cami inşaatı yeniden başladı.

Bu kazık temel tekniği, dünyanın ilk 7 yıldızlı oteli Burc el-Arab'ın inşaatında da kullanıldı.

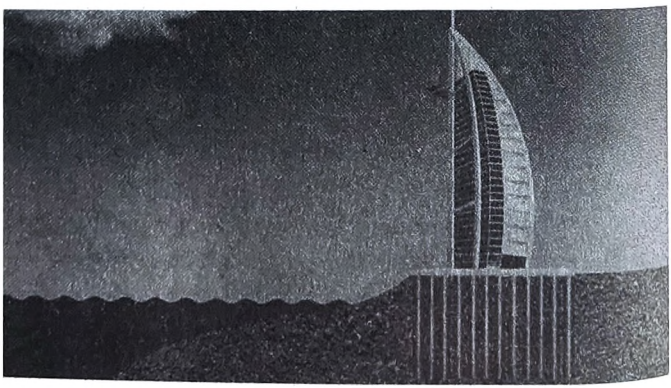

Dubai'deki Burc el-Arab ve zemini.

321 metre yüksekliğindeki dev bina, Dubai'nin yumuşak kum zeminine yerleştirilen ve yapının temelini oluşturan 230 adet devasa beton kazık sayesinde inşa edilebildi. Mimar Sinan aynı tekniği 450 yıl önce kullanmıştı. Dev kazıklar çaktırıp kayaları kullanarak, iki yıl boyunca toprağı metrekare başına 10 ila 15 tonluk bir basınca maruz bıraktı. Bu, inşa edeceği caminin zemine uygulayacağı basıncın tam iki katıydı. Üstüne ağırlık konularak bekletilen zemin böylece tam olarak oturmuş oldu.

Uzun süren zemin hazırlığı Sinan'ın planının ilk aşamasıydı. Hatta ilerleyen yıllarda, inşaatın geciktiğine dair dedikoduların çıkmasına bile neden olmuştu, fakat Sinan ne yaptığını gayet iyi biliyordu.

Yıl 1552 olmuştu. Bu uzun bekleyişin ardından Mimar Sinan, Süleymaniye'nin temelini atmaya başladı.

İlk olarak zemini 20 santimlik bir harç tabakasıyla kapladı ve üzerine ahşap ızgaralar yerleştirdi. Bunun üzerine kesme taş ve kayalardan oluşan zemin duvarını ördü. Temel katlarını kademeli olarak daralttı ve piramit şeklinde inşa etmeye başladı. Bu basamaklı temel, sallantı anında binaya hacıyatmaz gibi davranma kabiliyeti verecekti. Böylece yapı depreme karşı ilk direncini temelden gösterecekti.

Fakat binanın temelinde çözülmesi gereken ikinci bir sorun vardı: Korozyon. Yani yağmur ve yer altı sularının binanın temelini çürütmesi.

Binanın temelinin kendi başına güçlü olması yeterli değildir, aynı zamanda kuru da kalması gerekir. Mimar Sinan'ın buna da bir çözümü vardı. Binanın zemin suyundan yalıtımını sağlamak için suların havalandırma kanallarına toplanarak buradan Haliç'e tahliyesini sağladı.

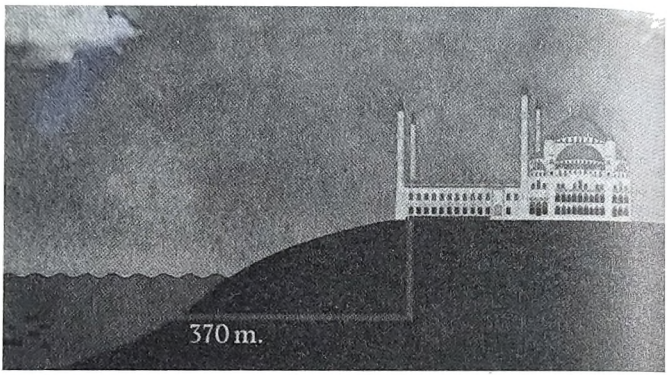

Süleymaniye Camisi altındaki yağmur suyu kanalı.

370 metre uzaklıktaki Haliç'e uzanan bu drenaj hattı, yüzyıllar sonra bile binanın temelinin kuru kalmasını sağlıyor. Süleymaniye'nin çevresinde yerleri tam olarak bilinmeyen çok sayıda hava kanalıyla bu kanallar besleniyor ve iklimlendirmeyi de sağlıyor. Peki, yapının altındaki bu çok sayıdaki boşluk, temeli zayıflatmış olmuyor mu? Aksine, temele ulaşacak suları kestiği için taşıyıcı sistemi daha güçlü kılacak bir yapıya dönüştürüyor.[39]

Deprem esnasında gevşeyen ve yer altı sularının hareket etmesi sebebiyle taşıma gücü sıfıra inen zemin hiçbir yük taşıyamaz duruma gelir. Buna "Liquefaction" denir. Zemin sıvılaşınca üzerindeki yapı bataklığa gömülür. Bu sebeple su yalıtımı ve temelden suyun uzaklaştırılması çok önemlidir. Mimar Sinan'ın bu meseleyi nasıl çözdüğünü anlamak için yaklaşık dört yüzyıl geçmesi gerekmiştir.

1950'li yıllarda bugünkü İstanbul Ticaret Üniversitesi binasının bulunduğu yerler istimlak edilirken, Haliç'e bağlanmış künklere rastlanmıştır. Künk, pişmiş topraktan ya da çimen-

39 Erkan Ceylan, Mayıs 2022, https://www.webtekno.com/mimar-sinan-eserleri-h123191.html *Günümüzdeki Yapılar Depremde Kolaylıkla Yıkılırken Mimar Sinan'ın Eserleri Neden Yıkılmıyor? İşte Kullandığı Dâhiyane Teknikler.*

todan yapılmış kalın su borusudur. Yapılan araştırmalarda bu boru sisteminin Süleymaniye'nin bulunduğu tepedeki suyu drene etmek gayesiyle temellerin altına yerleştirildiği, çakıl ve kum kuyularına bağlandığı tespit edilmiştir. Killi toprağın suyu geçirmeyip tutmasından ötürü zemin mukavemetinin zayıflamasına karşın hazırlanan çakıllı, kumlu bu drenaj sistemi, ancak son yarım asırdır inşaat mühendisliği alanında uygulanmaya başlanmıştır.

Bu drenaj sistemiyle yapı, temelden gelecek nem ve sudan korunmuş, oturma olmadığı için çatlamalar da önlenmiştir. 1999'daki büyük Marmara depreminde Adapazarı'ndaki bazı binaların ilk katlarının zemine oturmasının sebebi bu sistemin olmayışıdır. Ayrıca Sinan deprem anında düşmemesi için de kubbeyi demir bir halatla çevreleyerek desteklemiştir. Zeminin, caminin ağırlığını taşıyabilmesi için de Haliç'e kadar yirmişer metre aralıklarla büyük bentler yaptırmıştır.[40]

Binalarının sağlamlığının başaktörlerinden biri de kendi karışımı olan özel harcıdır. İşte bu önemli...

Klasik Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde yapıların temel dolgu malzemesi Horasan harcıdır. Bu, Mısır piramitlerinden beri kullanılmakta olan bir karışımdır. Baskı altında sertleşir, sallantıda esner. Mimar Sinan da Horasan harcını kullandı, fakat içeriğini değiştirerek.

Peki, Horasan harcına neler katarak daha sağlam bir harç elde etti?

Klasik Horasan harcının içinde kil ve kum karışımından elde edilen "agrega" bulunur ve yapıya sertliğini kazandırır. Dolgu malzemesi olarak da kireç ve su kullanılır. Karbonlaştırmayı hızlandırmak ve esneklik kazandırmak içinse organik bileşenler

40 Bekir Nas, Şifre Süleymaniye, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 20.

kullanılır. Bu bileşenler o çağlarda bulunabilen peynir, süt, pamuk ve yumurta akıdır. Mimar Sinan, "opus caementicium" da denilen Roma betonunun farkındaydı. Muhtemelen bu efsanevi harçla ilk kez, çocukluğunun geçtiği Kayseri'de tanışmıştı.

Gesi'deki Belağası Yeraltı Şehri, Sinan'ın evinin çok yakınındaydı ve çocukken bu şehirde Romalılardan kalan duvar örgülerini görme fırsatı olmuştu. Zaman içinde Horasan harcı ve Roma betonu melezi yeni bir tür üretti; bu, daha sağlam ve daha esnek bir dolguydu.

Mimar Sinan kendi harcında proteini daha fazla olan deve kuşu yumurtasının akını kullandı. Roma betonu olarak bilinen ve volkan tüfünden yapılan bir harcı da biliyordu. Bu harcın kükürt oranı fazla olduğu için tutunumu da fazlaydı. Fakat volkan tüfü, Anadolu'da kolaylıkla bulunan bir malzeme değildi.

İşte bu noktada Mimar Sinan'ın dehası devreye girdi ve harcına "soğan" ekledi. Yani doğal kükürt bileşeni! İşte bu özel karışım sayesinde klasik Horasan harcından neredeyse iki kat dayanıklı özel bir harç elde etmiş oldu.

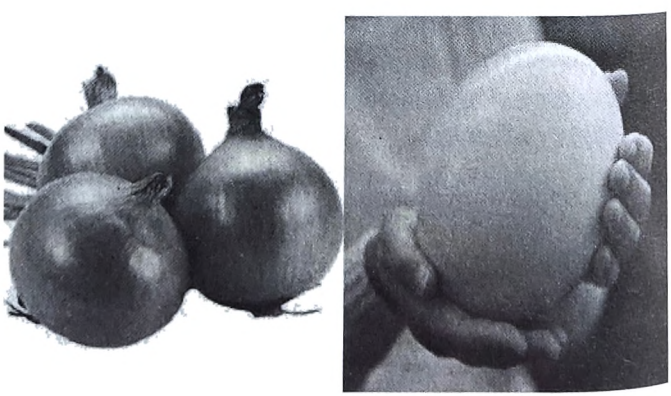

Soğan ve Deve kuuşu yumurtası

Sinan aslında gizemli bir harç yapmadı, bir sentez yaptı. Sinan için harcın içine konulan malzemeler değil, bileşenler önemliydi. Yani o, peynir ve yumurta akının değil, proteinin önemli olduğunun farkındaydı; soğan değil, kükürt eklediğini biliyordu. Tüm bunlar dâhi mimarın sahip olduğu kimya bilgisinin sonucuydu.

24 Kasım 1553'te inşaatın ikinci aşamasına geçildiğinde, Süleymaniye'nin en önemli parçaları yerleştirildi: Fil ayakları.

Dünyanın farklı köşelerinden getirilen 4 devasa mermer sütun. Her biri 9 metre uzunluğunda ve 30 ton ağırlığında. Bu sütunlar dev yapının omurgasını oluşturdu. Bu devasa sütunlar temelde kubbeyi taşısalar da asıl işlevleri yapıyı bir arada tutmak. Bina yükünün yarısı bu devasa sütunlar vasıtasıyla temele aktarılıyor. Her bir fil ayağı yaklaşık 8000 ton yük taşıyor. Bu, 32 şehir hatları vapurunun ağırlığına denktir.

Yükün diğer yarısı ise duvarlar tarafından taşınıyor.

Süleymaniye'nin dört sütununun etrafında örülen dış duvarları 1 metre kalınlığında ve 20 metre yüksekliğinde. Binanın toplam ağırlığının yarısından fazlası, yani 36.000 tonluk yük bu duvarların üzerine biniyor. Duvarlar kendi ağırlıklarıyla birlikte tepedeki ana kubbenin ağırlığını da taşıyor.

Süleymaniye inşa edilirken, Sinan dünyanın o güne kadarki en büyük camisini yaptığını biliyordu. Çünkü sağlamlığın yanı sıra büyüklüğü de vadetmişti. Süleymaniye tamamlandığında tam 68.000 ton ağırlığa ulaşacaktı. Belki daha az, belki daha fazla. Yani 6 Eyfel Kulesi'nin toplam ağırlığından bile daha fazla bir ağırlığa sahip olacaktı.

Fransa'daki Eyfel Kulesi ve Süleymaniye Camisi.

Mimar Sinan, herhangi bir metal aksam kullanmadan on binlerce ton yapı malzemesini bir arada tutmalı ve yapının yükünü sütunlara ve duvarlara doğru oranda dağıtmalıydı. Yani doğru statiği kurmalıydı.

Dört tane ana kolonu yaptıktan sonra, yedişer metre arkalarına ağırlık kuleleri yapıp ana kolonlara bağladı. Böylece ana kolonların yükünün bir kısmını ağırlık kulelerine dağıttı. Yapılan dinamik gerilim testlerinde bu ağırlık kulelerinin her birine 4.000 ton, ortada olan ve kuleleri birbirine bağlayan kemerlerde de 1.000 ton yük bindiği hesaplanmıştır.

Yani ağırlık kuleleri bir cephede 9.000 ton, diğer cephede 9.000 ton, iki kenardaki altışar tane düz payanda da 1.500'er ton olmak kaydıyla yine 9.000'er ton yük taşımaktadır. Dolayısıyla statik açıdan çok dengeli bir yapıdır. İşte bu mucize sistem, yığma inşaat sisteminden iskelet inşaat sistemine geçişin ta kendisidir.

İskelet inşa sistemi 16. yüzyıl için bilimsel bir atılım olsa da duvarları yükseldiğinde Süleymaniye henüz en büyük sınavı-

nı vermemişti; çatısı, dev bir kubbeyle örtülecekti. Bu, Süleymaniye'nin büyüklük vaadinin son aşamasıydı. Bir kubbe inşa etmenin sırrı, taşları hiçbir destek olmadan eğimli bir şekilde boşluğa dizmek ve tepede kilit taşıyla tutturmaktır. Romalılar bunu 2.000 yıl önce keşfettiler ve volkan tüfünden dev kubbeler yaptılar. Osmanlı mühendisliğinin yegâne amacı ise bir caminin üzerini tek bir kubbeyle örtmekti. Ancak yapı büyüdükçe kubbe de büyüyecekti.

Örneğin 1396'da inşa edilen Bursa Ulu Cami'nin mimarları, dev caminin üzerini 20 kubbeyle örtebilmişlerdi.

Çünkü o gün bu büyüklükte bir cami için tek kubbe inşa edebilecek teknik birikim yoktu. Fakat Mimar Sinan, Ulu Cami için, "Ben olsam üzerini tek bir kubbeyle örtebilirdim," demişti ve tarih, Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük kubbesini inşa etme fırsatını ona sundu.

Bursa Ulu Cami.

Sinan, gençliğinde yeniçeri olarak katıldığı birçok seferde dünyanın en görkemli yapılarını yakından görme fırsatı bulmuştu. 50 yaşına kadar dünyanın farklı coğrafyalarında antik yapıları incelemiş, notlar almış ve Romalıların dev kubbeler inşa

etmesinin sırrını da çözmüştü. Sinan'ın planı, 976 tonluk kubbenin yükünü dört köşeli bir kasnakla dört sütuna eşit olarak dağıtmaktı.

Kubbeyi kuzey-güney hattından 32 payandayla sıkıştıracak ve böylece kubbe ağırlığı yön değiştirip daha geniş bir yüzeye dağılmış olacaktı. Kubbenin yükü doğu-batı hattında iki yarım kubbeye dağıtılacak ve tıpkı Ayasofya'daki gibi, bu yarım kubbeler binanın iç alanını %50 daha artıracaktı.

"Çift çeper" denen bu tekniği, Sinan "çıraklık eserim" dediği Şehzade Camisi'nde ilk kez uygulamıştı.

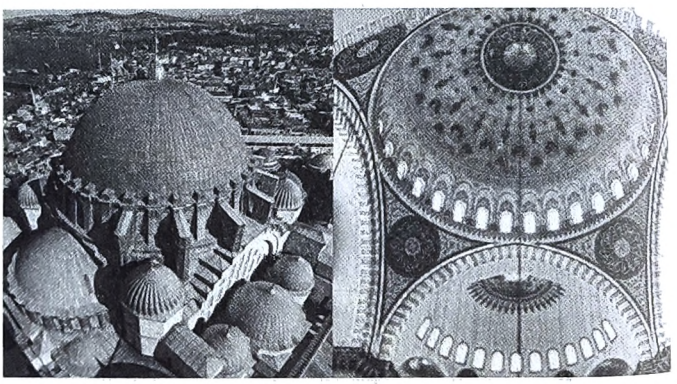

Süleymaniye Camisi'nin kubbe dışı ve içi.

1 yıllık çalışmanın ardından, 16 Ağustos 1556 yılına gelindiğinde Süleymaniye'nin görkemli kubbesi tamamlandı. Kubbe, pandantiflerle dört sütunun üzerine kusursuz şekilde oturdu. Artık inşaat son düzlüğe girmiş ve geriye son kritik parçalar kalmıştı: Minareler.

Sanayi Devrimi öncesinde yapımı en zor olan mimari parçalar kulelerdi. Çünkü çelik iskelet olmadan yığma taştan yapılmış

bir binayı ne kadar yükseltmek isterseniz, tabanını da o kadar genişletmeliydiniz. Örneğin 16. yüzyıla kadar dünyanın en büyük yapısı kabul edilen, İngiltere'deki Lincoln Katedrali'nin 160 metre yüksekliğindeki dev kulesi 13 metre genişliğindeydi.

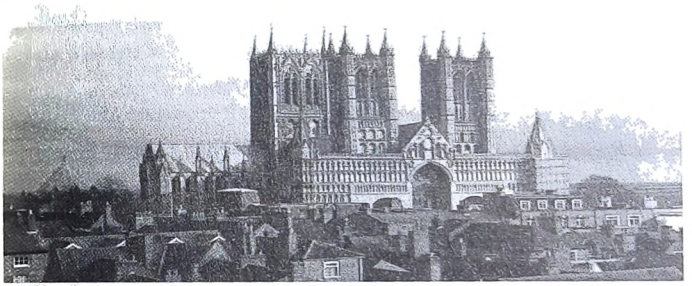

İngiltere'nin Lincoln kentinde bulunan Lincoln Katedrali.

Fakat bir minare olabildiğince yüksek ve ince olmalıydı ve Sinan, İstanbul'daki en büyük camiye, en yüksek minareleri yapmak istiyordu. Bu, sağlamlıkla büyüklük arasındaki kritik ikileme yeniden dönmekti.

Minarelerin önünde ciddi bir engel vardı: Sadece 4,5 metre çapında olan bu kuleler 75 metreye nasıl yükseltilecek ve yüzyıllarca nasıl sağlam kalacaktı?

Minareler Süleymaniye'nin en zor parçalarıydı. Özellikle doğu ve güney minareleri 25 katlı bina yüksekliğindeydi ve 466 yıl boyunca İstanbul'un en yüksek minareleri olarak ayakta kaldılar. Bunun için sağlamlık tek başına yetmezdi, çünkü esnemeyen her şey kırılırdı. Bu yüzden sağlam oldukları kadar esnek de olmalıydılar.

Sinan, çözümü yine çağının çok ötesinde bir teknikte buldu. Dikkatle okumaya devam...

Minarelerdeki klasik taş örgüsünü bir adım öteye götüren Mimar Sinan, taşların birleşen yüzeylerine delikler açıp buralara tel monte etti. Bu telleri kurşunla doldurarak sabitledi. Bu, binaya elastiklik kabiliyeti kazandırdı. Yani bugün Japonya'da kullanılan elastik eklem teknolojisi, yaklaşık 500 yıl önce Süleymaniye'de kullanıldı.

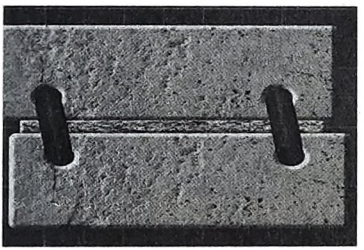

Minarelerdeki taşa tel monte tekniği.

Süleymaniye'nin minareleri hiçbir yapıda görülmeyecek bir esnekliğe sahiptir. Sarsıntı şokunu emen hareketli eklemleri sayesinde 8 şiddetinde depreme bile dayanabilir. Yani 17 Ağustos depreminden daha büyük bir depremde bile Süleymaniye ve minareleri yıkılmaz. Süleymaniye'nin yumurta akıyla inşa edilmiş minareleri günümüz gökdelenleriyle yarışır düzeydedir.

Sinan'ın dehası sadece sağlamlık konusunda değildi, bazı kullanışlı özelliklerde de iyi işler çıkarmıştı. Cami içindeki sesi 4 kat yavaşlatarak, imamın sesinin her yere eşit yayılmasını sağladı. İçeride oluşan isin belli bölgelerde toplanmasını sağlayarak, bu isten mürekkep üretilmesini sağladı ve caminin içindeki yazılar bu mürekkeplerle yazıldı. Bazı noktalara yerleştirdiği 60 adet deve kuşu yumurtası sayesinde haşerelerin içeri girmesini engelledi. Cami zemininde 20 santimlik alanda hava akımını sıfıra indirdi ve cemaatin ayaklarını sıcak tutan bir hava tabakası oluşturdu. Tüm bunlara ek olarak, bu devasa yapı sadece 1000'de 5'lik bir sapmayla altın oranda tasarlandı. 15 Ekim 1557'ye gelindiğinde Süleymaniye'nin 7 yıllık uzun inşaatında 3500 işçi ve binlerce forsa çalışmıştı.

3200 kilo altına mal oldu. Mimar Sinan, vaadini tuttu ve İstanbul'un kıyamete kadar ayakta kalacak en görkemli mabedini padişaha sundu. Sinan, 50 yıl boyunca gözlemlediklerini, 50 yıl süren mimarlık hayatında uyguladı. Dehasını var eden gözlem ve analitik düşünme yeteneği, zaman içinde üç kıtada öğrendikleriyle pekişti ve dünyanın en güçlü imparatorluğunun mimarbaşı olarak bu yeteneğini gösterebilecek sayısız fırsat buldu.

Dehası sadece yaşarken değil, ölümünden sonra da sürdü.

Sinan'ın kalfası İsa Muhammed Efendi ve Mehmet İsmail Efendi, ondan öğrendiklerini çok daha uzaklara taşıyarak bir dünya harikası inşa ettiler: Tac Mahal. Bu yapı teknik açıdan Süleymaniye'nin bir kopyasıdır. Ana taşıyıcı sütunları ve payandaları, Süleymaniye'yle aynı statik mantıkla inşa edilmiştir. Her bir parçasında Sinan'ın dehasının izlerini taşır. 1631-1654 yılları arasında devam eden inşaatın ardından tamamlanan Tac Mahal, Babür İmparatoru Şah Cihan tarafından yaptırılmıştır. Büyük bir aşkla bağlı olduğu eşi Mümtaz Mahal'in ani ve erken ölümü üzerine onun anısına yaptırmıştır. Mimar Sinan'ın öğrencilerinden olan İsa Muhammed Efendi, yapıyı 23 yılda tamamlamıştır.

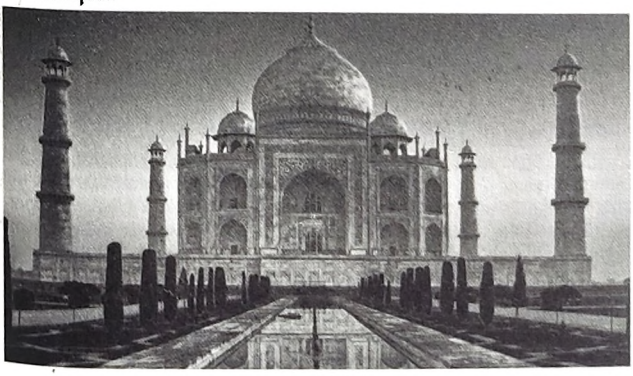

Tac Mahal.

Bir anıt mezar olmasının ötesinde, bahçesi ve ek yapılarıyla, gelenleri kendisine hayran bırakan Tac Mahal, âşıklar için dünyanın en romantik mekânlarından biri olarak kabul görüyor.

Bir başka şaheser olan Sultanahmet Camisi ise Mimar Sinan'ın öğrencisi Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından yapıldı.

Bu caminin temel kazma işi 36 gün sürdü. Tamamlanması ise tıpkı Süleymaniye'deki gibi 7-8 yılı buldu. Onun dehasının ürünlerini incelediğinizde anlıyorsunuz ki bu iş herkesin "harcı" değil![41]

Süleymaniye Camisi'nde insanı şaşırtan, dikkat çekici diğer bir hususiyet de mimarlara örnek gösterilebilir. Bunu da anlatalım.

Yer altında bazı yollar kazılıp üzerlerine de birtakım kemerler yapılmıştır. Bu yollardan caminin içinden dışarı, Süleymaniye'nin bütün yan yapılarına su dağıtan su depolarına gidilir. Süleymaniye Camisi'nin mimarı Mimar Sinan, cami içinde devamlı hoş ve güzel bir hava bulundurmak için yer altındaki bu yolları yapmıştır. Caminin tabanının orta kısmında yer alan bu yollar üzerine tahta kapaklar konulmuş, aşağıdan gelen hava sayesinde cami içinin yaz mevsiminde devamlı serin ve kış mevsiminde sıcak olması sağlanmıştır.[42]

Yaklaşık 6000 metrekarelik alana sahip olan cami bahçesi-

41 Erkan Ceylan, Mayıs 2022, https://www.webtekno.com/mimar-sinan-eserleri-h123191.html *Günümüzdeki Yapılar Depremde Kolaylıkla Yıkılırken Mimar Sinan'ın Eserleri Neden Yıkılmıyor? İşte Kullandığı Dâhiyane Teknikler.* Milliyet Gazetesi, 09.10.2017, *Hindistan'dan şaşırtan Tac Mahal Kararı*, https://www.milliyet.com.tr/tatil/hindistandan-sasirtan-tac-mahal-karari-2533800

42 Hazırlayanlar: İlhan Ovalıoğlu-Cevat Ekici-Raşit Gündoğdu-Ebul Faruk Önal, *Osmanlı Mimarisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s. 64. (Bu eser, Sultan Abdülaziz tarafından, Bayındırlık Bakanı İbrahim Ethem Paşa'nın başkanlığında bir heyete Türkçe (Osmanlıca) - Fransızca - Almanca olarak 1873 yılında hazırlattırılmış ve yayımlanmıştır. Usûl'i Mi'mari-i Osmânî, İstanbul, 1873)

nin 11 kapısı bulunmaktadır. Bahçenin etrafında "Süleymaniye Medreseleri" diye meşhur olan yedi okul vardı. Beşi lise seviyesinde, ikisi üniversite seviyesinde okullardı.

İran Şahı, Süleymaniye Camisi İçin Operasyon Yapar

Süleymaniye Camisi'nin temelini atan Sinan inşaatı bir süre durdurdu. Amacı, deprem bölgesinde yapılan bu caminin temelinin iyice yerleşmesi, sapasağlam hâle gelmesiydi. Deprem olduğunda yıkılmasın diye acele etmiyor, temeli sağlam yapıyordu. Daha sonra inşaata tekrar başlayacak ve bu muhteşem eseri tamamlayacaktı.

Bunu anlama ferasetinden mahrum olan rakipleri ve sevmeyenleri bir söylenti çıkardılar: "Sinan'ın cesareti kırıldı, büyük camiyi yapmaktan vazgeçti."

İran casusları bu söylentiyi değiştirdiler ve İran Şahı Tahmasb'a yetiştirdiler: "Padişah'ın parası bitti, hevesle başladığı cami yarım yamalak kaldı."

İran Şahı Tahmasb, Kanuni ile alay etme fırsatı yakaladığı için çok mutluydu. Nihayet Osmanlıdan daha zengin olduğunu ispatlama fırsatı eline geçmişti. Fakat bunu son derece dostane bir şekilde yapmalıydı. Düşündü taşındı, sordu soruşturdu ve nihayet kararını verdi: İyi niyetli görünerek padişahı ve Sinan'ı aşağılayacaktı.

Bir mektup yazdırdı. Mektupta özet olarak şöyle diyordu:

"Duydum ki bir hayrat yapmaya girişmişsiniz, fakat paranız yetişmemiş, yarım kalmış. Biz de size değerli mücevherler ve taşlar gönderiyoruz. Onların parası ile caminizi tamamlayınız. Böylece sizin hayratınızda bizim de hissemiz, desteğimiz olmuş olur."

Kanuni, İran şahının onu aşağıladığının ve onunla dalga geçtiğinin elbette farkındaydı ve altında kalmadı. Şahın gönderdiği tüm mücevherlerle kıymetli taşları, hediye sandığını getiren İran elçilerinin fal taşı gibi açılan gözlerinin önünde Mimar Sinan'a verdi ve şöyle dedi:

"Benim camimin her bir taşı öylesine kıymetli birer mücevher mesabesindedir ki İran Şahı'nın gönderdiği şeyler, onların yanında adi çakıl taşından daha aşağıdır. Al bunları, camimin harcına karıştır. Zira bunlar ancak buna layıktır."

İran elçileri bu durumu hayretle karşıladılar. Sinan, gelen mücevherleri alıp harca karıştırdı ve avlunun hemen solundaki minarede kullandı. İran elçileri daha da şaşkınlık içine girdiler. Bu sebeple o minare güneş ışığında parlar ve yine bu yüzden "Cevahir Minaresi" denir. Yani mücevher minaresi... Evliya Çelebi bunu seyahatnamesinde anlatır.[43]

Bitmedi! Vatikan ve Avrupa da olaya el atar...

Vatikan da Tuzak Kurar

Yine derler ki Süleymaniye Külliyesi'nin yapımı Vatikan'ı telaşlandırmıştır. Çünkü söylentiye göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın camisi, Ayasofya'yı her anlamda geçecekti. Bu gerçekleşirse Hristiyanlık dünyasının sanatsal üstünlüğü yerle bir olacak, tüm Hristiyanların morali bozulacaktı...

43 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul, 1966, cilt 1-2, s. 105-106.

Fakat engellemek de mümkün değildi. Vatikan her zamanki tavrıyla problemi çözmeye karar verdi: Bir haçı, mermer bir blok içine yerleştirdi. Bu iş öylesine bir ustalıkla yapıldı ki haçı dışarıdan fark etmek mümkün değildi. Mermer bloku bir mektup eşliğinde Kanuni'ye gönderdi:

"Mabedinizin minberi için hediyemizdir, lütfen kabul buyurunuz."

Mermer blok Mimar Sinan'a gelince, çevresine şöyle dedi:

"Koca kâfir durup dururken Osmanlıya himmet etmez, vardır bu işin içinde bir bit yeniği!"

Sonra da mermeri inceledi.

Usta gözleri, mermerin içinde saklı sırrı kısa süre içinde çözmüştü. Yardımcılarının şaşkın bakışları altında mermeri kestirdiği söylenir. Haç ayan beyan ortaya çıkmıştı. "Size söylemiştim," dedi Sinan, "Gâvurun oyunu bitmez, fark etmesek mihrabımıza haç koyduracaklardı!"

Sinan'ın, haçlı mermeri dış avludan iç avluya geçilen kapılardan birinin eşiğine koydurduğu söylenir. Vatikan'a da şu mealde bir haber gönderir: "Hediyeniz kendine yakışan en uygun yere koyulmuştur."

Derler ki yüzyıllardan beri üzerine basıla basıla aşınan mermerin içindeki haç belirginleştiği için bugün dikkatli gözlerden kaçmıyor. Bazıları ancak görüneni görürken, Sinan gibi gönül gözü açık olanlar görünmeyeni de görürler. İşte bu yüzden Sinan, "Görünmeyeni gören Mimar" olarak nam salmıştır. İnsana gösterildiğinde görmemek olmaz ki...[44]

44 Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 71-73.

Evet, bunlar da caminin yapımıyla ilgili anlatılanlar arasındadır. Bu haçlı mermeri Avrupalı bir kralın ya da Alman imparatorunun gönderdiği de anlatılmaktadır. Biz bu olayı bir menkıbe olarak kabul ediyoruz. Gerçekliği tartışılmaktadır.

Sinan, bu camiyi tamamlamak için elinden gelenin en iyisini yapmıştır. Hatta fitne çıkarmak isteyenlerin engelleriyle de karşılaşmıştır. Çok ilginç olaylar yaşanmıştır.

Caminin inşaatı eksiksiz olsun diye biraz uzun sürmüştür. Bu da çeşitli söylentilere sebep olmuştur. Bazıları, "Sinan işi savsaklıyor, günlerini boşa geçiriyor," gibi yakışıksız söylentilerde bulunur. Bu da Kanuni Sultan Süleyman'ın kulağına gider. Amaç biraz da padişahı kışkırtmaktır zaten.

Koca Sinan, "Tezkiretü'l-Bünyan" adlı kitapta kendi ağzından şöyle anlatır:

"Bu hakir, söylentilerden habersiz, mermerciler hanesi olan yerde cami mihrabı ile uğraşırken saadetli padişah geldiler. Edeple selamlayıp makamında durdum. Padişah kızgınlıkla bana sual sordu: 'Niçin benim camimle ilgilenmiyor, başka önemsiz şeylerle vakit kaybediyorsun?"

Kanuni, Fatih Sultan Mehmet'in, bir sütunu kesti diye kolunu kestirdiği Rum Mimar İpsilanti Efendi'yi hatırlatır. Sonra sormaya devam eder:

"Bu bina ne zaman tamam olur, bana tez haber ver. Yoksa sen bilirsin!"

Sinan, kitabında bu olayı anlatırken şöyle der: "Çünkü şiddetli, hiddetli padişahın büyük öfkesini gördüm, dilim tutuldu. Saadetli Padişahım, inşallah tamam olur."

Daha sonra oradaki ağalar da, "Kapısı kapanacak şekilde ne zaman tamam olur?" derler.

Sinan, "İki ay tamam olunca bu bina da tamam olur," diye cevap verir.

Padişah oradaki ağları da şahit tutup, "Mimar! Hele iki ay olunca tamam olmazsa seninle konuşuruz," deyip saraya döner.

Devlet görevlileri, "Padişahım! Herif inşallah aklıevveldir. En kısa zamanda caminizde namaz kılınması nasip ola," derler.

Sonra Sinan hakkında konuşmaya başlarlar. "Sinan'ın deliliği anlaşıldı. Bunca iş iki aya sığar mı? Herif başının korkusundan aklını kaybetti."

Padişah artık işi sıkı takibe almıştır. Bir hafta sonra inşaata tekrar uğrar. Caminin ne zaman biteceğini Sinan'a yeniden sorar.

Sinan, "Allah'ın yardımı ile iki ay sonra anahtarı size teslim edeceğim," der.

Ağalar yine şahit tutulur, padişah da sarayına döner.

İki ayın sonunda kapısı örtülecek şekilde cami tamam olur. Açılma vakti geldiğinde Sinan anahtarı padişaha teslim eder. Padişah da Sinan'a verir. Sinan ve padişah, "el Fettah!" diyerek kapıyı açarlar ve açılış gerçekleşir.

Sinan, caminin açılışını şöyle anlatır.

"Nihayet iki ay tamam oldu, Allah'ın inayeti ve padişahın himmeti ile bitmedik bir köşe kalmadı. Cümle kapısını ve diğer kapılarını kapattım. Cihan hakanı, maiyetleri ve diğer devlet ileri gelenleri ile teşrif buyurdular. Caminin anahtarlarını mübarek

ellerine teslim ettim. Padişah hazretleri odabaşı tarafına dönüp: "Caminin kapısını açmaya en layık olan zat kimdir?" buyurdu.

"Padişahım, Mimar Ağa camiyi açmaya herkesten fazla layıktır," cevabını aldı. Bunun üzerine Sultan Süleyman Han bana dönüp: "Bu bina eylediğin Allah evini dua ile yine senin açman evladır," dedi. Dua ederek anahtarı can ve gönülden bana verdi. "Ya Fettah" deyip kapıyı açtım. Padişahın tarife gelmez iltifat ve ihsanlarına nail oldum.[45]

Evet, bunlar da yaşanmıştır. Sinan tatlı ve mütevazı üslubu ile Tezkiretü'l-Bünyan'da böylece anlatmıştır.

Süleymaniye Camisi 7 Haziran 1557'de, kapısı Mimar Sinan tarafından açılarak, büyük bir törenle hizmet vermeye başlamıştır. Dünyanın her tarafından ziyaretçi çekmeye devam etmektedir.

Caminin Ses ve Havalandırma Sistemleri

Caminin ses ve havalandırma düzeni çok iyi olmuştu. Mimar Sinan ses ve havalandırma düzenini çok özel ve şaşırtıcı bir yöntemle yapmıştı.

Anlatılan odur ki Mimar Sinan, Süleymaniye Camisi tamamlanınca bir nargile getirtip caminin içinde fokurdatmaya başlar.

Görenler, "Cami içinde nargile fokurdatır durur," diyerek, onu Kanuni Sultan Süleyman'a şikâyet ederler. Kanuni, ani bir baskın yapar. Gerçekten de Mimar Sinan'ı nargile fokurdatırken

45 Sal Mustafa Çelebi, *Tezkiretül* Bünyan, Koçbank Yayınları, Hazırlayan: Hayati Develi, İstanbul, 2003, s. 66-70. /Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 42-44.

bulur. Fena hâlde canı sıkılır. Sert bir sesle "Bre bu ne hâldir?" diye bağırır.

Mimar Sinan gayet sakin şekilde, "Padişahım, nargileyi burada bulundurmamın sebebi fokurtusu içindir. Fokurdayan suyun sesi, camide okunacak Kur'an-ı Kerim seslerinin her tarafa yayılmasını sağlamak için lüzumlu tedbirleri almama yardım etmektedir," diye cevap verir.

Anlayacağınız, Mimar Sinan nargile fokurtusu ile caminin ses düzenini ayarlamıştır. Sesin her yere yayılıp yayılmadığını kontrol etmiştir. Caminin kubbesini özel bir tasarımla yaparak, imamın sesinin de her yere yayılmasını sağlamıştır.

Mimar Sinan'ın o zamanın şartlarıyla yaptığı, bugün ancak modern tiyatro binalarında görülebilen ses ayarıdır. Mimar Sinan bunu ta 500 yıl önce yapmıştır.

Ayrıca Mimar Sinan'ın camide nargile bulundurmasının bir sebebi daha vardır. Mimar Sinan şöyle anlatıyor:

"Padişahım, benim maksadım nargile içerek keyif çatmak değildir. Benim muradım cami içindeki dumanın gidiş yönünü tespit etmektir. Zira dumanın ne tarafa doğru gittiği tespit edilirse o tarafta bir is odası yapılabilir ve cami içinde yanan yüzlerce kandilden çıkan isler oraya toplanabilir. O zaman hem cami islerinden kurtulur hem de toplanan islerden mürekkep yapılıp hattatlara verilebilir," demiştir.

Mimar Sinan'ın zekâsına herkes hayran kalmıştır. Evet, bu nargile olayı farklı şekillerde anlatılır. Tartışılsa da gerçeklik payı vardır.

Mimar Sinan'ın da anlattığı gibi, camide bir is odası vardı. Düzenli bir hava akımı sayesinde burada toplanan isten çok

miktarda mürekkep yapıldı. Bunun yanında, örümceklerin camiye girip ağ örmelerine engel olmak için deve kuşu yumurtalarının çeşitli yerlere asılmış olduğunu şaşırarak öğrenmekteyiz.

1967 yılında Ankara'ya görkemli bir cami yapmak niyetiyle kollar sıvanmış, 1987 yılında da Kocatepe Camisi hizmete açılmıştır. Caminin planları çizilirken Süleymaniye ve Selimiye'den oldukça istifade edilmiştir. Mühendisler, Süleymaniye'de yeni keşfedilen o muazzam ses düzeneğini Kocatepe'ye de uygulamak istemişlerse de sonu hüsran olmuştur. Zira değil arka saftakiler, mihrabın hemen önündekiler bile imamın sesini duyamamışlardır. Mimarların imdadına teknoloji yetişmiş, caminin her tarafına ses sistemi yerleştirilmiş, teknoloji sayesinde mühendislerimiz mahcup olmaktan kurtulmuştur. Dışarıdan bakıldığında Kocatepe Camisi, Edirne'deki Selimiye'nin fotokopisi gibi durur.[46]

Süleymaniye gibi külliyelerde büyük incelikler vardı. Anlayacağınız, her şey düşünülmüştür.

[46] Bekir Nas, Şifre Süleymaniye, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 18-19.

Çok Fonksiyonlu Cami

Külliyelerin en önemli altyapı sorunu sudur. Hamam inşasıyla birlikte külliyenin suyunun da özel olarak getirilmesi, yapı temelden çıkmadan önce su kanallarının döşenmesi gerekir. Bu aynı zamanda inşaat sırasında gerekli suyun da sağlanması demektir. Büyük çaplı bir su getirme projesi örneği, Süleymaniye Külliyesi inşaatı ile birlikte yapılan Süleymaniye su yolu tesisleridir.

Camilerdeki su tesislerinde tuvaletler, tabhane, imaret ve kervansaraylar için gerekli suyun depolanması gerekir. Süleymaniye'de bu depolar yan galerilerin altında ve şadırvanların içindedir. Büyük camilerin su tesisatları ve drenaj sistemleri büyük bir dikkatle planlanmıştır.

Değerli okuyucu, unutma; büyük külliyelerin yüzlerce görevlisi vardır. Hizmet verdikleri insan sayısı ise on binlerdir. II. Bayezid zamanında İstanbul'da imaretlerden aş alan kişilerin sayısı 30.000'i buluyordu. Külliyelerin, aşevlerinin, imaretlerin sayısı arttıkça kentin sosyal yardım olanakları da büyüyordu. Vakıflar, kişiler tarafından hayır amacıyla kuruldukları için halk bu sosyal hizmetlere hiçbir şey ödemiyordu. Ancak bu yoğunlukta yardım sadece başkentte söz konusuydu. 20. yüzyıla gelene kadar, 16. ve 18. yüzyıllar arasında Osmanlı başkentinin sosyal yardım düzeyine dünyanın herhangi bir yerinde yaklaşılmadığı söylenebilir.

Cami sözcüğü kavram olarak sadece camiyi anlattığı gibi, cami ile birlikte yapılan bütün yapıları da içerebilir. Bu, caminin bütün bu işlevleri karşılayacağı anlamına da gelir. Böylece sultan külliyesinden mahalle mescidine kadar işlev açısından bir hiyerarşi oluşur.[47]

47 Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1997, s. 14.

Cami, Arapça bir kelimedir. Toplayan, toplama anlamlarına gelir. Sinan'ın yaptığı camiler sadece insanları toplamıyor, aynı zamanda su, çeşme, okul, aşevi, hastane ve daha birçok şeyi de bünyesinde topluyordu. Her türlü ihtiyacın giderildiği tam bir sosyal alandı. Hayatın merkeziydi. Bugün bu görevi kapitalizmin can damarları olan AVM'ler üstleniyor. Geçelim...

Süleymaniye Camisi'nin vaiz kürsüsü ve abanoz kapıları göz alıcı güzelliktedir. İnsan cennete girer gibi caminin içine giriyor. Girer girmez de renkli camların büyüleyen atmosferiyle sarmalanıyor. Gökkuşağının altından geçseniz ne hissedecekseniz onu hissediyorsunuz. Bu renkliliği, salınarak yürümesinden dolayı "Sarhoş İbrahim" lakabıyla anılan çok ünlü bir sanatkâra borçluyuz. Bu nasıl bir estetik, nasıl bir yüce zevk, şaşırıp kalıyorsunuz...

Caminin 138 penceresi var. Minberin sağındaki pencere üzerinde Cin Sureşi 18. ayet yazılıdır: "Bütün mescitler Allah için yapılmıştır, öyleyse Allah ile birlikte kimseyi yardıma çağırmayın!"

Mihrap üstündeki yarım kubbenin üstünde ise En'âm Suresi 79. ayet yazılıdır: "Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim."

Taşıyıcı ayakların köşesinde Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin hatları yazılıdır.

Üst pencereler üzerinde de Allah'ın güzel isimleri okunur. Kaç okuyabilen kaldıysa artık bu şehri İstanbul'da... Ecdadın yazısını okuyamayan, ecdadın sanatını nasıl kavrayacak?

Derler ki: Caminin dört minareli olması, Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'un fethinden sonraki dördüncü padişah ol-

duğunu gösterir. Dört minarede toplam on şerefenin bulunması ise Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı Devleti'nin onuncu padişahı olduğunu simgeler. Süleymaniye Camisi'ni sadece bir cami olarak görmemek gerekir, eski zamanların tümünü kucaklayan tam bir "yaşam merkezi"dir...

Alışveriş merkezlerinin "yaşam merkezi" olarak sunulduğu bir çağa bunu nasıl anlatırsınız?

Rahmetli Ahmet Selim Suntur, "Muhteşem Süleyman" isimli çalışmasında şu gözlemlerde bulunmuştur: "Süleymaniye'nin statik ve temel dizaynı gemi omurgası şeklindedir. Külliyede kullanılan bütün açı ve uzunluklar ebcet hesabıyla anlamlanır. Sıradan, anlamsız hiçbir açı ve uzunluk yoktur. Süleymaniye bir ahenk ve estetik harikasıdır. Külliyenin boyuna görünüşünde kısa minare, is odası ve kubbeden geçen dairelerde, o devirde henüz tarif edilmemiş sönen sinüs eğrisini bulursunuz."

Süleymaniye bir fonksiyon harikasıdır. İnsanların rahatı ve huzuru için en ince detaylar düşünülmüştür. Geometrik kalıplar son derece anlamlı şekillerde kullanılmıştır. Taç kapı, yapımında tonlarca kurşun dökülmesi ve önemli bir geometrik merkez olmasından dolayı içinde mühim sırları barındırır.

İs odası, cami içinde o dönemde yanan kandillerin isini toplayıp mürekkebe dönüştüren ve tamamen doğal havalandırma ile çalışan doğal bir siklon baca sistemidir. Daha önemlisi, enerjilerin değişim noktasıdır. Bu havalandırma olmasa kandillerin etkisi ile cami kubbesi kısa sürede kararacaktı. İs odası sadece Süleymaniye'ye özgüdür. Caminin aydınlatılması için kullanılacak olan 275 dev kandil ve çıranın salacağı islerden hem duvarların kirlenmesi hem de cemaatin rahatsız olması kaçınılmazdı...

Muhteşem mabedi örümcek ağlarından nasıl koruyacaktı? Okuduğu kitaplar bu konularda hiçbir fikir vermiyordu. Çaresiz, yine yeni yöntemler geliştirecekti. Deneylere başladı. Nihayet aradığı yöntemleri buldu... İs sorununu halletmek için hava sirkülasyonunu kullanacak, örümcek sorununu ise deve kuşu yumurtalarıyla çözecekti.

Öyle yaptı...

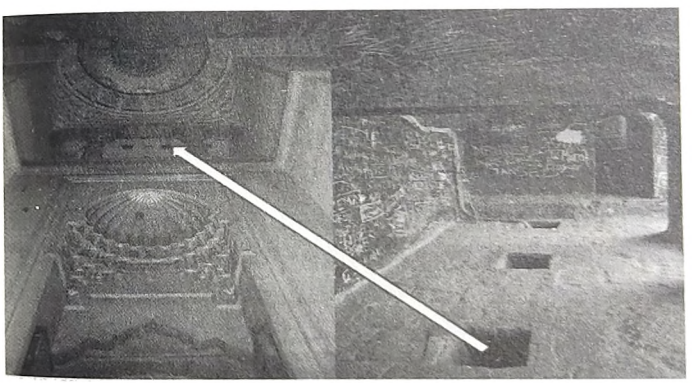

Soldaki, cami içinden görünen is odasının delikleri. Sağdaki ise bu deliklerin yakından görünüşü.

Oluşan isler duvarla temas etmeden yukarı çıkıyor, açılan oyuklar sayesinde orta kapının üzerindeki bir odacıkta toplanıyordu. Ama kandillerin ürettiği is bile ziyan olmamalı, "israf etmeyiniz" hükmü çerçevesinde değerlendirilmeliydi. Onun da çaresini buldu: Mürekkep malzemesi olarak kullandı. Süleymaniye Medresesi'nde okuyan talebeler yıllar boyu bu mürekkebi kullandılar.

Hatta üretilen mürekkeple devlet fermanları yazıldı, Süleymaniye'nin içinde süslemeler yapıldı. Hattat Hasan Çelebi'nin, caminin hatlarını bu mürekkeple yazdığı söylenir. Bugün bile oyuklardan aşağı bakınca birinde "Ya Allah", diğerinde "Muhammed" levhaları rahatlıkla okunabiliyor.

Caminin kandillerinin arasına yerleştirilen deve kuşu yumurtaları (bazıları hâlâ duruyor) örümceklerin ağ yapmasını engelliyor. Bunları akıl edebilmek için Sinan olmak gerekir. Sinan daha önce yapılanı taklit etmediği, pek çok yeni yol ve yöntem bulup uyguladığı için büyüktür. O, taklit etmedi, sürekli taklit edildi. Günümüzde inşa edilen hemen hemen tüm camiler Sinan taklididir. O, taklit etmeyen, taklit edilen olduğu için "Koca Sinan"dır.[48]

İs odası ve mürekkep hakkında şu ilginç bilgiyi de vereyim.

Mürekkebin en kaliteli ve en pahalı olanı hacca gidenidir. Mürekkebi pahalı yapan hacca gitmesi değildir elbet, kalitesidir. İs odasından kazınan mürekkep yağla karıştırılır, daha sonra da bir torbaya konup hac kafilesindeki develerin hörgüçlerine bağlanırdı. Aylarca süren yolculuk boyunca bu karışım çalkalanır, çalkalandıkça da kıvamını bulurdu. Kafile İstanbul'a geldiğinde iyice kıvamını bulan bu mürekkepler tezgâhlardaki yerini alır ve en yüksek fiyattan satılırdı. Fiyatın yüksek olduğunu söyleyenler çıkarsa da, "Bu, hacca giden mürekkep, pahalılığı ondandır," denilir ve böylece müşteriye, diyecek söz bırakılmazdı.

Mimar Sinan'ın eserlerindeki heybet, seyredene yükseklik duygusu verir. Yapılarını düz olarak bıraksaydı o yükselme hissedilemezdi. Bunda kubbenin rolü çok büyüktür. Mimarbaşı, bütün büyük camilerinin kubbelerine Fatır Suresi'nin 41. ayetini yazdırmıştır. Meali şöyledir:

"Gökleri ve yeri bir düzen içinde tutan ve onları yok olmaktan koruyan sadece Allah'tır. Şayet kurulu düzenleri bozulmuş olsa, onları tekrar bir düzen içine sokabilecek Allah'tan başka hiçbir kimse yoktur. Allah, Halim'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), Gafur'dur (çok bağışlayandır)."

48 Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 61-65, 77-78.

Sinan, bu ayeti yazdırmakla muhtemelen, "Ben kul olarak bu kadar yapabiliyorum, çünkü sen gökleri ve yerleri tutuyorsun, senin sayende duruyor onlar. Benim elimden küçük kâinat olarak bu kubbeyi yapmak geliyor. Onun üstünü korumak ve tutmak da senin elinde Rabb'im," demek istemiştir.

Afrika'dan getirilen 300 deve kuşu yumurtasıyla süslenen ve bu sayede de örümceklerin ağ yapması engellenen bu muhteşem eser, tüm haşmetiyle yüzlerce yıldır ayakta durmaktadır.[19]

Mimar Sinan, büyük hakana: "Padişahım, size öyle bir cami inşa ettim ki kıyamete değin ayakta duracak bir dayanıklılığa sahiptir," demişti ve bu doğruydu. Evliya Çelebi bu eserin verdiği millî gururu güzel anlatır. Camiyi ziyarete gelen Avrupalı mimar ve mühendislere tercümanlık yaptığını, onların içeri girerken ayakkabılarını çıkarıp mest giydiklerini, şapkalarını ellerine aldıklarını ve bu abideye hayranlıkla baktıklarını yazar. Onlardan birinin: "Her binanın içi ve dışı güzel olup iki güzellik bir yerde olmaz. Ama bu caminin içi de dışı da şirin bina olmuştur. Bütün Avrupa'da böyle ibretlik ve hendeseye (geometriye) göre mükemmel bir bina görmedik," dediğini yazar.

Burada, Kanuni Sultan Süleyman'ın da büyük lider olduğunu unutmamak gerekir.

Büyük Kanuni, askerlerini de çok seviyor, takdir ediyor ve onları büyük mefkûre uğrunda şevklendiriyordu. Seferde ve cihatta askerlerinin daima başında bulunan Kanuni, sefer dışında da kışlalara gider, askerlerin elinden şerbet içip onlarla zaman geçirir, şerbet bardağına altın doldurularak geri verilmesini emrederdi. Ayrılırken de, "Kızıl Elma'da görüşürüz," diyerek onlara cihangirlik davası için şevk verirdi.

49 Bekir Nas, Şifre Süleymaniye, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 37-41.

Kanuni Sultan Süleyman da ataları gibi çok dindar biriydi. Şark seferlerinde Battal Gazi'nin, Konya'da Celâleddîn-i Rûmî'nin, Kayseri'de Şeyh Burhaneddin Tirmizî'nin ve Evhaddüddîn-i Kirmânî'nin, Erzurum'da Ebû İshak el-Kâzerûnî'nin Halep'te evliyanın, enbiyanın ve sahabenin türbelerini ziyaret etmek âdetiydi. Yavuz'a ait Selimiye, Şehzade, Cihangir ve Haseki Camileri ve İstanbul su tesisleri, darüşşifa, medrese, imaret ve türbeler, devrinin büyük inşaat faaliyetleri arasındaydı. Ziyaret ettiği türbelerde de camiler, medreseler yaptırmıştı. İmam-ı Azam, Abdulkadir Geylani türbe ve külliyeleri bunlar arasındadır.

Kâbe'nin ihtişamlı imar ve süslemelerinde Ebussuud'un fetvasına ihtiyaç duymuştu. Şiilerin tahribi ile İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin türbesi ve mezarı tamamıyla yok olmuştu. Padişahın, Türklerin mezhep kurucusu bu büyük insanın mezarını bulmakta keşif ve keramet gösterdiği ve Fatih gibi onun da Allah'ın yardımına mazhar olduğu rivayet edilir. Nitekim İmam-ı Azam'ın mezarının bulunması, Eyüb el Ensari'nin (ra) mezarının keşfi kadar büyük bir manevi tesir yapmış, onun ve Muhyiddin İbnü'l-Arabi türbeleri de inşa olunmuştur. Sultan Süleyman ihtiyar ve hasta olduğu bir zamanda Zigetvar Seferi'ne çıkmış ve büyük selefleri I. Murat Hüdavendigar, Yıldırım Bayezid, Fatih, Yavuz gibi, o da sefer esnasında vefat edip dünyayı değiştirmiştir.[50] Ahirete göç etmiştir.

Bugün Irak'ta bulunan İmam-ı Azam Ebu Hanife Türbesi, Türkiye tarafından da özellikle korunup ayakta kalması sağlanmaktadır. Özellikle TİKA bu konuda önemli bir görev yapmıştır. İmam-ı Azam'ın türbesini restore etmiştir. Mermer döşeme yenilenmiş, elektrik, aydınlatma ve soğutma sistemi yapılmıştır. Özel işçilikle yapılan kapısı yenilenmiştir. Özel hazırlanan halı

50 Prof. Dr. Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021, s. 325-327.

döşenmiş, dış mekân aydınlatması yenilenmiştir. Türbe, etkileyici ve göz kamaştırıcı hâle getirilmiştir.

Medeniyetimizin yüzyıllardır ihmal edilmiş dev eserleri TİKA tarafından ayağa kaldırıldı. ABD işgaliyle büyük bir yıkım yaşayan Bağdat'ta İmam-ı Azam Külliyesi ve Abdulkadir Geylani Külliyesi, cumhurbaşkanlığı himayesindeki hummalı bir restorasyonun ardından muhteşem zarafetine yeniden kavuştu.

ABD işgali sonrası iç savaş ve yıkımlarla sarsılan Bağdat'ta TİKA'nın ayağa kaldırdığı eserler, işgalcilere inat Türkiye'nin yaşatma gücünün nişaneleri oldu. Sanatını konuşturan ustaların masalsı bir havaya büründürdüğü İmam-ı Azam Külliyesi, restorasyon sonrası görüntüsüyle mest ediyor.[51] TİKA gerçekten çok önemli işler yapıyor.

İmam-ı Azam Ebu Hanife Türbesi.

Değerli okuyucu, daha bitmedi. Varsa çayın, kahven tazele. Daha özel ve önemli şeyler anlatmaya devam edeceğiz.

51 https://www.trhaber.com/kultur-sanat/turkiye-nin-restore-ettigi-i-mam-i-zam-ve-geylani-turbeleri-h8522.html

MÜHENDİSLİK HARİKASI DEV KÖPRÜ

Hangi köprüden bahsediyorum? İstanbul, Büyükçekmece'deki Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü'nden. Bu köprüde ilkler kullanılmıştır. Koca Sinan'ın dehasını yeniden keşfedeceksiniz. Dikkatli okuyalım.

Mimar Sinan'ın dünyayı şaşırtan en önemli eserlerinden biri de İstanbul Büyükçekmece'deki Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü'dür. Dünya tarihinde ve İstanbul tarihinde önemli bir yeri vardır. Kazık çakma yöntemi ile yapılan ilk köprü olarak da kabul edilir. Yapıldığı zaman İstanbul'u Avrupa'ya bağladı. Peki, yapılma sebebi neydi?

Kanuni Sultan Süleyman, Avrupa'ya sefere giderken, Büyükçekmece Gölü ile denizin birleştiği bu noktadan ordusuyla, sallar üzerinde geçmek zorundaydı. Ordudaki binlerce askerin sallarla geçmesi hem zordu hem de vakit alıyordu. Aynı zamanda ağır eşyaları geçirmek daha da zordu. Bu sebeple Kanuni, Sinan'dan buraya bir köprü yapmasını istedi. Sinan bu emir üzerine harekete geçti. Büyükçekmece'deki bu köprü dünyanın ilk uzun köprülerinden olacaktı. Daha önce yapılanlar kısa köprülerdi. Bir işin içinde Sinan varsa orada ilkler vardır. Ve imkânsız başarılır. Köprüde kullanılan teknikler herkesi şaşırtır. Daha önemli olaylar da yaşanır.

Ordu sefer kararı verdiğinde, ordu karargâhı psikolojik harp için köprü inşaatının yanına kuruldu. Ordunun başında bulunan Sokullu Mehmet Paşa da çadırını aynı yere kurdurmuştu. Gelen yabancı elçileri orada karşılıyordu. Devlet bunu biraz da köprünün yapımını ve görkemini göstermek için yapmıştı: Köprüler inşa ederek, nerelere kadar gidebileceğini düşmana gösteriyordu. Ortada büyük bir mesaj ve psikolojik harp vardı. Gelen her yabancı elçi dev köprü inşaatını görüyordu. Bu, Avrupa'ya sefere çıkmadan önce yapılan psikolojik harpti. Sinan da her zamanki gibi bu psikolojik harbin tam merkezindeydi.

Böyle muhteşem bir köprünün, temelinin atılmasından kısa süre sonra tamamlanması yabancı elçileri bile şaşırtıyordu. Avrupa'ya şunu rapor ediyorlardı: "Bu kadar büyük ve harika bir köprüyü kısa sürede yapanlar, böyle bir yeteneğe ve teknik özelliklere sahip olanlar Avrupa'nın en ucuna, en uzak yerine kadar gidip ele geçirebilirler."

İşte bu sebepten dolayı Sinan tek kişilik bir orduydu. Orduyla beraber, öküz arabaları, at arabaları gibi ağır yükler de köprüden kolayca geçirildi.

Bu köprü sadece ordu için değildi. Hem ordunun hem de ticaret kervanlarının geçişini kolaylaştırıp hızlandıracaktı. Böylece ekonomik canlılık artacaktı. Devletin ekonomisine de fayda sağlanacaktı. Bir yandan da Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayıp Osmanlı Devleti'ni stratejik bir konuma getirecekti. Bir köprü, bir ülkenin stratejik konumunu daha güçlü hâle getirebilir mi? İşte Mimar Sinan'ın köprüsü bunu yapacaktı.

Balkanlar'a, Avrupa'ya açılan bir kapı olan bu köprü herkesin yolu hâline gelecekti. Sinan bir yandan da bu köprü ile medeniyetleri, insanları birleştirecekti.

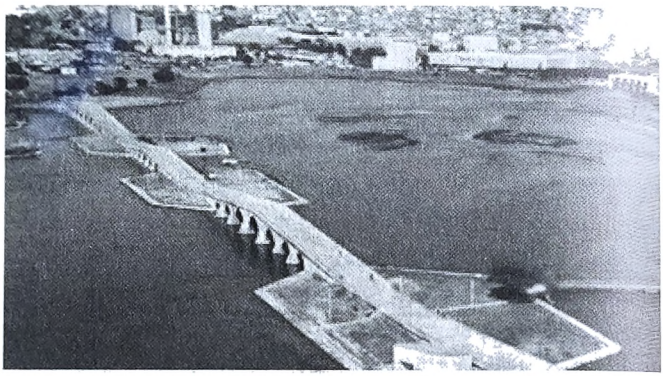

Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü.

Bu köprü ayrıca, devletin fethettiği yerlere kolay ve hızlıca haber ulaştırılmasını sağladı. Bunun için en büyük menzildi. Menzil sisteminin en büyük parçası oldu. Menzil sistemi, devletin haber ve emirlerini ulaştırmak için kurulan atlı sistemdi. Bu sisteme bağlı olan menzil köyleri bile vardı. Buralara haber gelir ve hızla dağıtılırdı. Bunlardan kimi önemli istihbarat haberi, kimi uygulanacak emir, kimi devletin gizli faaliyetleriydi. Kimi de daha farklı şeylerdi. İşte Mimar Sinan'ın yaptığı bu köprü tüm bu haberleşme sisteminin kolaylaşıp hızlanmasını sağladı. Bu köprü istihbarat akışının da ana noktası hâline geldi.

Kim ne derse desin, bence Sinan psikolojik harp ve istihbarat ağının en merkez adamıdır. Psikoloji harbin, fiziki harbin ve istihbarat faaliyetlerinin başarılmasında büyük emeği oldu. Dedim ya, Sinan tek kişilik büyük bir orduydu. Sinan sadece bir mimar değildi. O, bir asker, bir istihbaratçı, bir filozof, bir bilim adamı ve en önemlisi İlayı Kelimetullah'ın neferiydi.

Padişahlar Sinan ile istihbarat, psikolojik harp ve devletin gizli planları konusunda özel konuşmalar yapmış olabilirler. Bu konuşmalar ve istişareler Sinan ve padişah arasında kalmış olabilir. Herkes bilmez.

Sinan bu köprü için şöyle diyor: "Bu köprü, yaptığım köprüler içinde şaheserimdir."

Peki, köprü nasıl yapıldı? Sinan köprüyü yapmadan önce orada ne vardı? Burası da önemli... Dikkatle okumaya devam...

Romalılar Dönemi'nde de buraya derme çatma bir köprü yaptırılmıştı.

Buradaki alçak ve dar kara parçası genellikle bataklık olduğundan, daha İlk Çağ'da, geçişi kolaylaştırmak üzere bir köprü yapılması gerekli görülmüştü. İstanbul'u Batı'ya bağlayan Via Egnatia adlı ana yolun üzerinden geçtiği bu köprü bütün Orta Çağ boyunca hizmet etmiş, Bizans İmparatorluğu'nun son döneminde ise bakımsızlıktan harap olmuştur.

Eski köprüye "Athyras Köprüsü" deniyormuş. Yapının iki başında birer koruma kulesi de bulunuyormuş. 1433'te bu köprüden geçen seyyah Bertrandon de la Broquière, o sıralarda köprünün harap bir hâlde olduğunu bildirir. İstanbul'un fethinin hemen arkasından Fatih Sultan Mehmet tarafından tamir ettirilen köprünün bir süre öylece kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman'a elçi olarak gelen Avrupalı diplomat Ghislen de Busbeke de bu köprüden geçtiklerini yazar. Romalıların taş döşeli yolu bataklık içinden geçiyor ve köprüye ulaşıyordu. Bundan da eski köprünün kuzeyde ve batak arazinin içinde bulunduğu anlaşılmaktadır.[52]

Sinan'ın, Tezkiretü'l-Bünyan adlı otobiyografisinde anlattığına göre, bir gün saadetli Hükümdar Kanuni Sultan Süleyman, İstanbul'da gezintiye çıkmış, yolu Büyükçekmece'ye düşmüştü. Geçitten karşıya geçmek için halkın çektiği eziyete ve zorluğa

52 *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 520-521.

şahit oldu. Eskiden burada bulunan köprünün denizin dalgaları ile yıkılıp harap olduğunu bildiği için, yine aynı yerde büyük bir köprü yapılmasını istedi.

Sinan şöyle devam eder: Saadetli Padişah'ın işe başlanmasını bendeniz kula emir buyurmasını devlet ileri gelenleri ve adamları uygun görerek, padişahın ihsan ve iyiliklerini yerinde bulduler.

"Büyükçekmece'de kâfir zamanında köprü nereye yapılmış? Neden harap olmuş ki şimdi yeni bir köprü inşa etmek gerekmiştir? Bu işi bilenlerle araştırıp devlet makamına arz etmeni istiyorum," diyerek ferman buyurdular.

Mimarbaşı Sinan aldığı emirle hızla işe girişti. Yardımcılarını da yanına alıp Büyükçekmece Gölü'nde incelemelerde bulundu. Eski köprünün yıkılma sebeplerini araştırdı. Yapacağı yeni köprünün planlarını çizdi ve padişahın huzuruna çıktı.

Sinan anlatmaya şöyle devam eder: "Padişahım, bu köprünün yıkılma sebebi şudur: Hazineden para tasarrufuna özen göstermişler. Köprüyü denizden uzağa çekerek batağa oturtmuşlar. Bu yüzden temeli dayanamayarak yıkılmıştır. Kısacası denizin kenarı hem sığ hem de daha sağlam olduğu için köprüyü buraya kondurmak daha uygundur diyerek, çizdiğim köprüyü Padişah'a arz ettim. Saadetli Padişah gayet hoşnut olarak emri hümayunda bulundu."[53]

Mimar Sinan'ın planından memnun kalan Kanuni, köprünün bir an önce yapılmasını emretti.

Mimar Sinan büyük bir taş köprü yapmak istiyordu, ama önünde büyük de bir engel vardı; yaz kış dolu olan göl havzası.

53 Bkz: Sai Mustafa Çelebi, *Tezkiret-ül* Bünyan, Hazırlayan: Hayati Develi, Koçbank Yayınları, İstanbul, 2003, s. 74-78.

Göl, su dolu iken taş köprü nasıl inşa edilecekti? Koca gölün sularını boşaltmak mümkün değildi. Sinan yine dehasını konuşturdu. Şimdi bu mühendislik harikasının nasıl inşa edildiğini anlatalım.

Önce sallarla dev taşlar taşındı ve yapay bir ada hazırlandı. Birçok işçi aynı anda çalıştı. Ayakların konacağı yerler belirlendikten sonra, buralara gemi gövdesine benzer bir görüntü oluşturacak şekilde sandukalar çakıldı. Sonra çevrilen bu yerin içindeki sular tulumbalarla boşaltıldı. Boşalan yere şahmerdanla kazıklar çakıldı. Şahmerdan, kazık çakmaya yarayan bir alettir. Kazığın üstündeki ağırlık halatla yukarı çekilir ve kazığın üstüne bırakılır. Böylece kazık yavaş yavaş çakılır. Ayak oturtulacak yerler kazıklarla sağlamlaştırılmış olur.

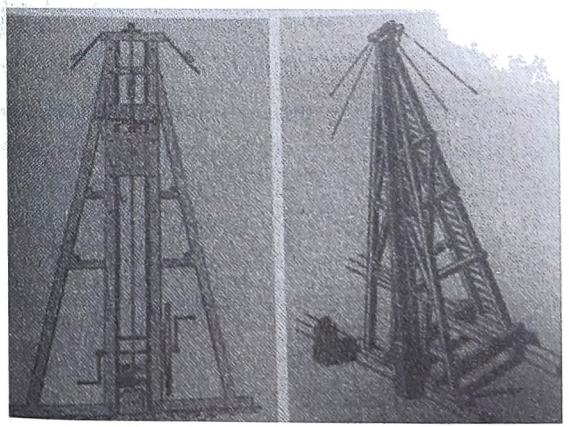

Kazık çakan şahmerdanlar.

Sonra üstüne sağlam taslar oturtulur. Beton gibi. Aralarına kurşun akıtılarak tek parça hâline getirilir ve daha da sağlamlaştırılır. Her ayağın arasına kazıklar çakılar kemerler yapılır. İşçiler rahat çalışsın diye köprünün her iki kenarına ahşap iskeleler kurulur. Sonra taş duvar ve kemerler örülerek köprü tamamlanır.

Sinan zemindeki tasları demirle kenetlemişti. Yan yana dizilen taşlar demir kenetle birbirine bağlandı. Daha sonra aralarına kurşun döküldü. Çünkü oksijenle temas eden demirler zamanla paslanacaktı. Paslanan demirin hacmi genişleyerek taşı patlatacaktı. Ayrıca demir çürüyerek dayanıklılığını da kaybedecekti ve tüm bunların engellenmesi gerekiyordu. Kurşun dökerek demir sağlam tutulmaya çalışıldı. Ayrıca kurşun, depremde kenet demirlere yük binmesini engelleyecek ve taşların bir miktar hareket etmesine olanak tanıyacaktı. Böylece depremin ürettiği enerjinin köprüye zarar vermesi engellenmiş olacaktı. Mimar Sinan köprüden geçenlerin dinlenmesi ve manzarayı seyretmesi için seyir köşkü de yapmıştır.[54]

Köprünün üzerindeki kitabelerden Arapça olanı, eserin inşasına Sultan Süleyman'ın emriyle başlandığını ve oğlu II. Selim tarafından 975'te (1567-68) tamamlatıldığını bildirir.

Mimar Sinan neredeyse hiçbir eserine imza atmazken bu esere imza atmıştır. Kitabenin sol kenarında "amel-i Yusuf bin Abdullah" ibaresinin okunduğu bir kitabe daha vardır ki bu da köprüyü yapan mimarın adını vermektedir. Yani Mimar Sinan'ın adını. Kitabede, tanındığı ad yerine sadece Yusuf adının yazılmış olması onun daima alçak gönüllü görünmek isteğinin bir belirtisi olarak kabul edilebilir.

Sinan, arkadaşı Sai Mustafa Çelebi'ye yazdırdığı otobiyografisinde kendisini, "Kulun Yusuf bin Abdullah mimar" şeklinde takdim eder. Osmanlı Dönemi'nde Yusuf adının daima Sinaneddin adı ile beraber oluşu ve devşirmelerde baba adı olarak da "Abdullah-abd" adların kullanılması bunun Sinan'ın imzası olduğunu gösterir. Sinan, Yusuf ismini de kullanmıştır. Bunu kitabın başında detaylı anlatmıştık.

54 *Sırlar Kütüphanesi, Mimar Sinan'ın İmzasını Taşıyan Tek Eserin Sırları / ŞAHESERDEKİ İMZA / Büyükçekmece Köprüsü,* https://youtube.com/watch?v=HsiQgH4eGug&feature=share

Sinan'ın köprüde adının yazdığı kitabe. Yusuf bin Abdullah yazıyor. (Abdullah oğlu Yusuf)

Sinan, eserlerinde adını veya imzasını neden kullanmıyordu? Kullanmıyordu, çünkü gösteriş meraklısı değildi. Onun için ismin bir önemi yoktu. Önemli olan eser, eserin temsil ettiği misyon ve dava idi. Avrupa'da en küçük esere bile mimarlar imzalarını atarken, İslam ülkelerinde bu pek görülmez. İsimlerini kullanan mimarlar da genellikle mahlas kullanırlardı. Mimar Sinan da tanındığı ismin yerine "Abdullah oğlu Yusuf" imzası atarak bu geleneğe bağlı kalmak istemişti. Mimar Sinan'ın imzasının olduğu küçük kitabe, arkasında hazine olduğu sanılarak 60'lı define avcıları tarafından yerinden sökülmüştür. Kitabe, 1970'lerde yapılan restorasyonda aslına uygun olarak yeniden yapılıp yerine konmuştur.

Sinan'ın kayıtlardaki asıl imzası aşağıdaki gibidir ve yine ibretliktir.

Sinan'ın topkapı Sarayı arşivinde, 1661 numaraya kayıtlı, Kanlıcadaki İskender Paşa Hamamı inşa defterinde imzası ve mührü vardır. İmzası; "El-Fakir Sinan Ser-mimarân-ı Hassa" şeklindedir. "Fakir Hassa Mimarlarının Başı" anlamına gelir. Beyzi mührünün ortasında da italik ile "El fakir'ül-hakir Sinan" yazar. "Değersiz ve fakir, muhtaç kul Sinan" anlamına gelir. Ve

Mimar Sinan'ın mührü

kenarında da "Bende-i miskin kemine dermend Ser mimarân-ı hassa müstemen" yazılıdır. "Hassa mimarlarının başı yoksul, dertli, köle, aciz" anlamlarına gelir.

Sinan, imza ve mühründe kendini fakir, aciz, muhtaç olarak tanımlayarak mütevazılığını göstermiş, kibirden sakınmıştır. Sinan acizliğini kabul ettikçe Allah da onu yüceltmiştir. Dönelim Büyükçekmece'deki köprüye. Sinan, Kanuni Dönemi'nde köprüyü tamamlayabildi mi?

Kanuni Sultan Süleyman çıktığı Zigetvar Seferi'nde vefat ettiğinden, köprünün inşası oğlu II. Selim tarafından tamamlatılmıştır. Yapımından sonra selin tahrip ettiği bazı gözler yine Mimar Sinan eliyle tamir edilmiştir.

Evliya Çelebi, "ibretnümâ" olarak tarif etmiştir. Yani ibret veren... Batı'dan kara yoluyla gelirken bu köprünün üstünden geçen bütün yabancı seyyahlar, seyahatnamelerinde bu mimari şaheserden hayranlıkla bahsederler. Genellikle köprü İtalyanca olarak Ponte Grande adıyla anılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü, inişli çıkışlı dört bölümden oluşan ilgi çekici bir mühendislik eseridir. Toplam uzunluğu 635,57 metre, genişliği ise 7,17 metredir. Yedi gözlü olan birinci bölümün uzunluğu 157,23 metre olarak ölçülmüştür.

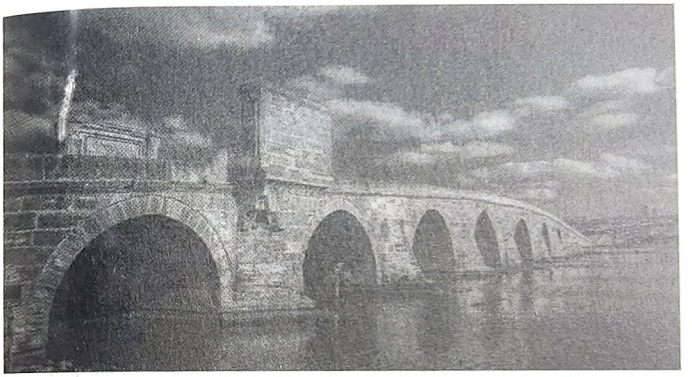

Köprünün bir bölümünün ortasında, en geniş kemerin üstünde dinlenme sedirleri vardır. Diğer bir bölümün başında ise karşılıklı olarak birer kitabe köşkü bulunur. Oturma şekilleri çok ufak olan bu köşklerin satıhlarını Arapça ve Türkçe kitabeler kaplar. Kitabenin iki yanındaki payelerin başlık yerlerine, Arapça kitabenin iki yanına "lâ ilâhe illallah" ve "Muhammedün Resulullah" ibareleri işlenmiştir.[55]

Bu da psikolojik harbin bir unsurudur. İlayı Kelimetullah'ın net damgasıdır. Bu köprü Türk mühendisliğinin en harika yapısıdır.

Çanakkale Savaşı sürerken, 8 Eylül 1915 tarihinde bölgeye ulaşan İngiliz denizaltısı HMS E2, Osmanlı lojistik hatlarına zarar vermek amacıyla köprüyü havaya uçurmak için karaya adam çıkarmış, ancak İngiliz askerleri Osmanlı devriyeleri tarafından yakalanarak esir edilmiştir.[56]

Sinan, İstanbul'un her yerini eserleri ile kuşattı. İstanbul'da kafanızı kaldırıp baktığınız bir yerde Sinan'ın eserlerini görme-

55 *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul, 1992, s. 520-521.

56 Vikipedi, *Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü*, https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Kanun%C3%AE_Sultan_S%C3%BCleyman_K%C3%B6pr%C3%BCs%C3%BC)

mek mümkün mü? Mimar Sinan, eserlerinin yaklaşık yüzde 75'ini İstanbul'da inşa etti. Bir semte düşen eser sayısı yer yer o kadar fazla olabiliyor ki sıradan bir günde karnını doyuran veya otobüs bekleyen insanlar kafalarını kaldırdıklarında Sinan'ın birkaç eserini birden görebiliyor.[57]

Ah Sinan, sen neleri başardın... Eğitim sisteminde neden bir Sinan daha yetişmiyor? Neyse, geçelim...

Tarihteki Sinan yolculuğumuz devam ediyor. Kitaptan kopmayın. Sonuna kadar okumazsanız sizi şaşırtacak büyük resmi göremezsiniz. Derin bir nefes alın. Haydi bismillah, devam...

57 Dinçer Dinç, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015. s. 61.

KANUNİ'NİN KIZI MİHRİMAH SULTAN VE KÜLLİYESİ

Mihrimah Sultan, asrının en zengin ve hayırsever hanımıydı.

Mihr-ü mah, Farsça, "güneş ve ay" anlamına gelmektedir.

Mihrimah Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın sevgili hanımı Hürrem Sultan'dan dünyaya geldi. Beş oğlanın da biricik kız kardeşiydi. Annesinin dizi dibinde iyi bir tahsil ve terbiye gördüğü, yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır. Kültürlü, güzel konuşan ve yazan bir hanımdı.

Mihrimah Sultan'ın, İtalyan ressam Cristofano dell'Altissimo tarafından yapılan resmi.
İtalyan ressam 1525-1605 yılları arasında yaşamıştır.

Evlenecek çağa gelince kendisine eş olarak Diyarbakır Beylerbeyi Rüstem Paşa seçildi. Sultanın göz kamaştırıcı düğünü 1539'da, kardeşleri Bayezid ve Cihangir'in sünnet düğünü ile beraber yapıldı.

Enderundan yetişme, Hırvat asıllı Rüstem Paşa, sultandan yaşlıydı, yakışıklı değildi. Fakat fevkalade zeki ve kabiliyetli idi. Bu sebeple hasmı çoktu. Bunlar, evliliği engelleyebilmek için paşanın cüzzamlı olduğu dedikodusunu yaydılar. Bunun üzerine bir saray tabibi, paşanın görev yaptığı Diyarbakır'a gidip paşanın çamaşırına gizlice bit koydu. Bit yaşadı. Cüzzamlının çamaşırında bit yaşamadığı için, bu durum paşanın sağlıklı olduğunu gösterdi. Zamanın bir şairi bunun için: "Biti dahi onun mahallinde işe yarar," demekten kendisini alamamıştır. Hatta hiç umulmayan bir şekilde yükselmeye vesile olan şeye "kehle-i ikbal" (ikbal biti) demek tabir olmuştur.

Kayınpeder ve kayınvalidesinin gözüne giren Rüstem Paşa kısa zaman sonra, 44 yaşında sadrazam oldu. İki ayrı sultan döneminde, 14 sene ile en uzun müddet makamda kalan sadrazamlardandır. Zekâsı, çalışkanlığı, usul ve nizam bilmesi sebebiyle kendisini gösterdi. Demokratik ülkelerin başbakanları gibi müstakil çalıştı. Padişah bile ona müdahale etmezdi. Bu teveccühü çekemeyenler, Şehzade Mustafa'nın idamını paşadan bildiler. Böylece hasmı çoğaldı. Hep menfi bir şöhretle anıldı.

Rüstem Paşa, Osmanlı tarihinin en zengin şahsiyetlerindendi. Sadece servetinin sayıldığı koca bir defter Topkapı Sarayı'ndadır. Devlet yöneticisi olduğu için bu koca servet hazineye kalmıştır. Sayısız hayratı vardır. Hele Eminönü'ndeki Rüstem Paşa Camisi dünyanın en güzel çinilerine sahiptir. İlme meraklıydı. Osmanlı tarihi yazmıştı. 5000 yazmadan müteşekkil zengin bir kütüphanesi vardı. Şiiri sevmez, şairleri kollamazdı. Bu sebeple çok hicvedilmişti. Ekonomide tasarruflu olduğu için cimri olarak değerlendirilmişti.

Karısı Mihrimah Sultan da Osmanlıların "Hala Sultanı"ydı ve yaşamı boyunca devlet işlerinde çok söz sahibi oldu.

Babası tarafından çok sevilen ve fikirlerine kıymet verilen Mihrimah Sultan 1558'de, annesinin vefatından sonra babasının müşaviri oldu. Âdeta "valide sultan" sıfatıyla hareket etti. Babasını Malta Seferi'ne teşvik etti. Hatta kendi servetinden 400 kadırga yaptırıp donanmaya hediye etti. Lehistan kralına gönderdiği tebrik mektubu Polonya arşivindedir. Kardeşi Sultan II. Selim ve yeğeni Sultan III. Murat zamanlarında hayattaydı ve "Hala Sultan" adıyla itibar gördü. 1578 yılında İstanbul'da vefat etti. Kendi yaptırdığı camilere değil de babasının Süleymaniye'deki türbesine defnedildi. Şair Bakî'nin sultana yazdığı mersiye pek meşhurdur.

Çok zeki ve iyi huylu idi. Kıskançlığı ile meşhur Rüstem Paşa ile iyi geçinmesi buna delildir. Evlendikten hemen sonra rahatsızlandı ve hayatı hastalık sıkıntıları ile geçti. Annesi gibi dindarlığı ve hayırseverliği ile tanındı. Asrının en zengin kadınıydı. Hazineye sık sık borç verdi. Servetini hayır hasenat için harcadı. Hayatını bu işe tahsis etti. Mimar Sinan'a, Üsküdar ve Edirnekapı'da iki cami yaptırdı. Mekke-i Mükerreme'deki Ayn-ı Zübeyde adlı su kaynağını tamir ettirdi. Donanmaya 192 kantar işlenmiş demir temin eden bir vakıf kurdu.

Mihrimah Sultan'ın kızı da meşhurdu. Kızı Ayşe Hümaşah Hanım Sultan sırasıyla Semiz Ali Paşa, Nişancı Feridun Bey ve nihayet şeyhi Aziz Mahmut Hüdai ile evlendi. Hacca giden nadir hanedan mensuplarındandı. Kendi yaptırdığı Üsküdar Aziz Mahmut Hüdai Camisi haziresinde metfundur.

Mihrimah Sultan şehrin iki girişinde, Üsküdar İskelesi'nde ve İstanbul'un yedi tepesinden en yükseği olan Edirnekapı'da iki cami yaptırdı. Üsküdar'daki cami, medrese, imaret, tabhane ve sıbyan mektebiyle bir külliye idi.

Soldaki Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi,
sağdaki Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camisi.

Tek parti devrinde çoğu yıktırıldı. İki minareli camiden başka sıbyan mektebi, kütüphane, medrese de poliklinik olarak faaliyettedir. Edirnekapı'daki cami ise çeşme, medrese ve hamamdan ibaret bir külliyedir. Tek minarelidir. 1714, 1894 ve 1999 depremlerinde zarar görmüşse de tamir olunmuştur.[58]

İstanbul, Edirnekapı'da surların yanı başında yer alan Mihrimah Sultan Camisi, Kanuni Sultan Süleyman'ın çok sevdiği kızının adını taşıyan iki camiden biridir. Caminin etrafı bugün kentsel dönüşüm projeleriyle sarılıdır. Oysa yapıldığı dönemde surlara yakın ev ve dükkân inşa etmek padişahın kesin emriyle yasaklanmıştı ve bu kuralı ihlal eden yapılar yıktırılırdı.[59]

Koca Sinan, Edirnekapı ve Üsküdar'da yaptığı ve Mihrimah Sultan'ın adını taşıyan camilere, mimarlık tarihinde ilk kez "kadınsı" bir hava vererek, Mihrimah Sultan'a benzetmiştir: Caminin silüetini etek giymiş bir kadına (tabii o kadın Mihrimah Sultan'dır) benzetmiştir. Bunlar yorumlardır.

58 Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci, *Ama Hangi Osmanlı?*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 190-192.

59 Murat Türemiş, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015. s. 77

Mihrimah Sultan adına Edirnekapı'da yüksek bir tepenin üstüne diktiği cami için seçtiği yer, o zamanın İstanbul'unda son derece ıssız bir tepedir. Sinan, caminin yalnızlığında, yaşlandıkça büyüyen yalnızlığını anlatmak istemiş gibidir. Cami, küçük ölçekli bir yapıdır, ama sultanın sade ve asil güzelliğini yansıtacak kadar da estetiktir. Tek kubbesinin üzerinde 161 pencere vardır. O tarihe kadar bu açıklıkta ve bu kalınlıkta bir kubbeye 161 pencere koymayı hiçbir mimarın başaramadığı söylenmektedir. Berrak, ferah, temiz ve aydınlıktır.

Günün her saatinde pencerelerden giren hüzmeler caminin ortasında buluşup sarmaş dolaş olurlar. Güneşin durumuna güre yansıyan hüzmelerin kıyamdan rükûya, rükûdan secdeye varışları enfes bir görüntü oluşturur.

Yine rivayete göre, Sinan, Mihrimah Sultan'ın saltanat ailesinden gelmesi sebebiyle, Mihrimah Sultan Camisi'ni çift minareli yapabilecekken tek minareli yapmıştır. Bu aynı zamanda mimarın da yalnızlığıdır. Yine de bu caminin en belirgin özelliği bulunduğu yerdir: Yeri itibarıyla emsalsizdir.

"Mihr-ü mah"ın Farsçada "güneş ve ay" anlamına geldiğini unutmadan hayal edin...

Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camisi'nin minaresinin arkasından güneş batarken, Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camisi'nin iki minaresinin arasından ay doğuyor. Bir kez daha anlıyorsunuz ki ancak hayata sanat katabilen, estetik algısı yüksek milletler orijinali yakalayabilir ve sonsuza ulaşabilir.[60]

Evet, bunlar da kaynaklarda anlatılıyor. Fakat rivayet ve benzetmelerdir. Yani gerçekliği tartışmalıdır. Kişinin, Mihrimah Sultan Camisi'ne bakış açısına göre değişir.

60 Yavuz Bahadıroğlu, *Muhteşem Süleyman*, Panama Yayınları, Ankara, 2016, s. 280-282.

Sinan, Mihrimah Sultan'a âşık mıydı?

Bu muhteşem mimari deha, hâliyle pek çok romana konu olmuş, hatta Mimar Sinan'ın, Mihrimah Sultan'a âşık olduğu yazılıp çizilmiştir.

Bu konuda hikâyeler dolaşmaktadır. Sözde, Mimar Sinan, babası tarafından sefere götürülen Mihrimah Sultan'ı görüp âşık olmuştur. Onun gözüne girebilmek için Prut Nehri üzerine 13 günde bir köprü yapmıştır. Sultanla evlenmek istemiş, ama isteği geri çevrilmiştir. O da aşkını sanatına dökmüştür. Mihrimah Sultan adına yaptığı camilerinde bu aşkını derin şekilde anlatmıştır. Akademik tarihle uğraşanlar için bunların aslının olmadığı söylenmiştir.

"Mimari ve Aşk" adlı belgesele danışmanlık yapan Prof. Dr. İlber Ortaylı, bu aşkın hiçbir şekilde belgelenemediğini vurgulayarak, "Hikâyenin bir fanteziden, efsaneden öteye geçmesi mümkün değil. Kişi Mimar Sinan da olsa, imparatorluğun sadrazamının tek eşine karşı böyle duygular beslemesi hayatının sonu anlamına gelir. Camilerin yerleri seçilirken veya mimarisinde Mihrimah Sultan'a özel hesaplar yapılmış olması da bu aşkın varlığını kanıtlamaya yetmez," der.

Mimar Sinan hakkındaki en kapsamlı çalışma olarak bilinen "Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür" isimli kitabın yazarı, Harvard Üniversitesi Öğretim Görevlisi Prof. Gülru Necipoğlu da bu aşkın ilk kez Arthur Stratton isimli yazar tarafından dile getirildiğini belirterek, "Stratton, 1972 yılında Londra'da yayımladığı Mimar Sinan'ın biyografik romanında ikisi arasında bir aşk kurgusu yapmış. Ancak bunu yaparken belirttiği herhangi bir kaynak yok. O zamandan beri dilden dile dolaşan bir hikâye bu. Tarihle ilgili bir şey söyleyeceksek ancak belgeler üzerinden konuşabiliriz. Böyle bir kaynak olma-

dığı için de anlatılan aşkın tamamen hayal ürünü olduğunu düşünüyorum," der. İskender Pala ise, "Mimar Sinan, bir kadına âşık olsaydı bu kişi Mihrimah Sultan olurdu. Bana göre âşıktı ki iki abidede onun ismini bir araya getirdi. Adını kıyamete kadar yaşatacak iki abideye imza attı. Bunu yedi sekiz sene evvel bir akşamüstü kendi gözlerimle gördüm. İki külliyeyi de gören bir yerde duruyordum, birinden güneş batarken, diğerinden ay doğuyordu. O an gözlerimdeki perde açıldı. Mimar Sinan, bilim adamı olduğu gibi, aynı zamanda bir sanatçı. Şairlerle dost. Baki'yle yakın arkadaş. Eserlerinde de şiirsel bir anlatım olması çok doğal," der.[61]

Mihrimah Sultan deyip geçmeyin.

Mihrimah Sultan, hiçbir padişah kızına nasip olmayan büyük bir nüfuza kavuşmuştur. Nüfuzu, annesi Hürrem'in 1558'deki ölümünden sonra daha çok artmıştır. Öz kardeşleri Bayezid ve Selim arasındaki mücadelede önce Bayezid'i destekler, ancak sonradan Selim'i desteklemesi, iktidar mücadelesi düğümünün Selim lehine çözülme sürecini hızlandırır. Her ne kadar babasının ölümüyle Bayezid Camisi karşısına denk düşen Eski Saray'a taşınmak durumunda kalsa da kardeşi II. Selim ve yeğeni III. Murat zamanlarında önce sultanın hemşiresi, sonra da büyük hala olarak saygınlığını korumayı bilir. Yine az önce anlattığımız gibi, hanedandan hiçbir prensese nasip olamayacak şekilde, Mimar Sinan'a, biri Üsküdar'da iki minareli ve diğeri de Edirnekapı'da tek minareli olmak üzere iki cami ve bunların etrafına da birer külliye yaptırır. Saygın, zengin ve hayırsever bir kadındır. Kocası Rüstem Paşa'ya gelince, malum olduğu üzere çinilere olan düşkünlüğü ile bilinir. Paşa, Haliç'in Eminönü yakasında bu merakını gözler önüne seren, İstanbul'un sanat değeri en yüksek olan camilerinden birini 1561'de Sinan'a inşa ettirir. Ge-

61 Bekir Nas, Şifre Süleymaniye, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 89-90.

lir getirmesi için de söz konusu caminin altına vakıf dükkânları yaptırır. Aslında bölge bir liman ve ticaret alanı olduğu için bu teşebbüs son derece akıllıcadır. Karşı tarafta, yani Galata yakasında ise Cenova şehrinin azizi olan Sen Mişel'e adanan eski bir kilise yıkıntısının üzerine, yine Mimar Sinan'a bir kervansaray inşa ettirir. Paşa'nın mezarı, bugün Tahtakale civarında kalan camisinin avlusunda değil de Şehzadebaşı Camisi avlusundadır ve içi, beyaz zemin üzerine kırmızı-mavi çinilerle süslüdür. Karısı Mihrimah ise ilginçtir ki onunla değil, çok sevgili babası Kanuni ile koyun koyuna yatmayı tercih etmiştir. Bu nedenle mezarı Kanuni'nin türbesindedir.[62]

Çinileriyle ünlü olan ve Eminönü, Tahtakale'de yer alan Rüstem Paşa Camisi, Rüstem Paşa'nın vasiyetiydi. Merhum veziriazamın eşi Mihrimah Sultan gözetiminde, bir prestij camisi olarak yaptırılan caminin boyutu, dönemin mimari adap kuralları gereği mütevazı bir ölçekteydi. Vezirlerin sultanlarla kıyaslanabilecek büyüklükte bir cami yaptırmaları adap kurallarına aykırı olduğu için caminin gösteriş unsuru ve Rüstem Paşa'nın dillere destan servetinin hatırası iç ve dış mekândaki çiniler olmuştu.[63]

Yukarıdaki Süleymaniye Camisi, altındaki tek minareli küçük cami ise Rüstem Paşa Camisi. Mimari adaba ve devlet terbiyesine uygun.

62 Önder Kaya, *Cihan Payitahtı İstanbul*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 128-130.

63 Murat Türemiş, *Sinan'ın İstanbul'u*, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015, s. 59.

Kanuni Dönemi'nde Sinan'ı iyi anlamak gerek.

Bu arada Osmanlı tahtında en uzun süre kalan padişah Kanuni Sultan Süleyman'dı. Aynı zamanda en çok sefere çıkan, en çok toprak fetheden ve dünyada en çok sözü geçen de yine oydu. Yani, Osmanlı Devleti'nin en güçlü olduğu dönem onun dönemiydi. Bu durum Osmanlı Devleti'nde büyük bir istikrar oluşturmuştu. Otorite boşluğu yoktu ve devlet, dünyanın en güçlü devletiydi. Bu durum Sinan için çok iyiydi. Büyük bir şanstı. Kendini geliştirmek, ilerlemek için büyük fırsat olmuştu.

Unutmayın, bir insanın nasıl bir durumda olduğunu biraz da yaşadığı dönem ve ortam belirler. Bunu kendi hayatınızda da fark etmişsinizdir. Sinan için de olumlu ve olumsuz unsurlar oluşmuştu. Sinan'ı anlamak için yaşadığı dönemi, devleti, insanları iyi tanımak gerekir. Gerçekten, döneminin özgün kaynakları, yazıtları ve diğer belgeler bir araya getirildiğinde, kişiliğini, kimliğini açıklayacak bazı ilginç noktalar saptanmaktadır. Bunları Tezkiretü'l-Bünyan'da da anlatmıştır.

Sinan'ın uzun yaşamında geçirdiği aşamalar, her dönemde olduğu gibi, çağını aşmaya, bilgi ve beceri sınırlarını zorlamaya çalışan kişilere çıkarılan güçlükler, gerçek dışı söylentiler, küçük mutluluklar, Tezkiretü'l-Bünyan'ın satırları arasından biraz olsun öğrenilebilmektedir. Bu anlamda Tezkiretü'l-Bünyan düz bir biçimde okunduğunda, "yaşamı, çalışma ortamı, eserlerinin özellikleri" sınırlı da olsa anlaşılabilmektedir. Örneğin, bulunduğu ortam konusundaki dizeler oldukça düşündürücüdür:

"Halk arasında kusurun sayısı bini buldu. Bu yüzden hüner parasız satılır oldu. Cahil ve nadanlar büyük itibar gördü. Bilgi sahipleri ise ayağa düştü. Hasılı, gönül ehline kimse bakmaz oldu. Gerçekte, hüner şimdi kusur oldu."

Bu cümleler bugün bile geçerlidir, değerli okuyucu.

Şimdi sıra geldi Sinan'ın İstanbul'a getirdiği suya. İstanbul'a su getirirken kullandığı teknik ve yaptığı eserler şahanedir. Dikkatle okumaya devam...

SİNAN VE SU

İslam dininde suya ve temizliğe verilen önem nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda suyun insanlara ulaştırılması büyük bir sevap olarak görülürdü. Su, hanedan ailesinin ve devletin ileri gelenlerinin yaptırdığı çeşmeler ve sebillerle halkın kullanımına sunulurdu.

İslamiyet'te temizliğe verilen önemin bir sonucu olarak su kutsallaşmış ve su yapıları gelişmiştir. İbadetten önce zorunlu olan beden temizliği hamamların yaygınlaşmasına yol açmıştır. İslam bir temizlik dini, temizlik medeniyetidir. Bu sebeple de Osmanlının hâkim olduğu her yerde çeşme, su ve hamam görürsünüz. Suya olan bu tutku ve temizlik yabancı seyyahları bile şaşırtmıştır.

Sadece kesme taşlarla yükselen, kurşun kubbelerle örtülen binalar bir şehrin güzelleşmesi için yetmezdi. Onları, şehrin dekoru olan ağaçlarla, çiçeklerle, yeşilliklerle, çeşmelerle tamamlamak gerekiyordu.

Bütün bunlar ancak su sayesinde yapılabileceğinden şehirde bol suya ihtiyaç vardı. Zaman geçip nüfus arttıkça şehrin mevcut suyu insanlara yetmez oldu.

Özellikle 1553-54 yıllarında meydana gelen kuraklık halkı perişan etti. Su kaynakları kurudu.

Şehirdeki meydan çeşmeleri bile kurumuştu. Kuşlar bile susuzluktan ölmeye başlamıştı. Çeşme kenarındaki ağaçlar, çiçekler kurumuştu.

İstanbul'da yeni bir su kaynağına ihtiyaç vardı. Bunu padişah da görmüştü.

İstanbul'un bugün bile devam eden bir su problemi vardır. Bu problemin çaresi asırlar önce Kanuni Sultan Süleyman zamanında konuşulmuş ve en büyük çare Sinan'la bulunmuştur. İstanbul'un su sıkıntısı yaşadığını gören Kanuni Sultan Süleyman, Mimar Sinan'ı çağırır ve der ki:

"Mimarbaşı, halkımız su ihtiyacı içinde. Acaba halkımızın bu ihtiyacını karşılamak için bir şeyler düşünemez misin?"

Mimarbaşı der ki:

"Sultanım, siz müsaade buyurun, ben İstanbul'un çevresini bir dolaşayım, dışarıda mevcut suları içeri getirmenin mümkün olup olmadığını bir inceleyeyim ve ondan sonra size bir cevap vereyim."

Mimar Sinan atına biner, yardımcılarını da yanına alır, Çekmece'den başlayarak kıyıları dolaşır, İstanbul'un kıyılarındaki dereleri, akan suları Beşiktaş'a kadar tespit eder. Önü örüldüğü, baraj yapıldığı takdirde bu suların nereye kadar yükseleceğini, nereden nereye yol yapılarak İstanbul'a getirilebileceğini günlerce hesaplar ve Kanuni'nin huzuruna çıkar. Sultan sorar:

"Mimarbaşı, İstanbul'a su getirmek mümkün müdür?"

Mimarbaşı cevap verir:

"Sultanım, mümkündür ancak çok ağır bir şartı var."

"Nedir o, mimarbaşı?"

"Sultanım, altın dolu keseleri uç uca dizmek şartıyla İstanbul'a su gelebilir."

Yani çok paraya, altına ihtiyaç var, masraflı bir iş demek ister.

Kanuni Sultan Süleyman'ın cevabı şu olur:

"Mimarbaşı, İstanbul'a su getirmenin mümkün olup olmadığını söyle. Eğer mümkünse ben keseleri uç uca değil, yan yana dizmeye razıyım."

Yani Padişah, her türlü parayı vermeye, masrafı yapmaya hazır olduğunu belirtir.

Bunun üzerine Mimar Sinan kolları sıvar ve İstanbul'un dışındaki suları Kâğıthane civarında belli yerlerde toplar, oradan da dere içlerine büyük geçitler yaparak İstanbul'a getirir. Şehrin belli meydanlarında umumi çeşmeler yaparak suyu akıtır. Bu çeşmelerin tamamı da kırkı bulur. Ve Kırkçeşme suları akmaya başlar.[64]

O güne gelinceye kadar, musluk gibi bir âdet olmadığı için sular boşa akıp gitmekteydi. O gün çok pahalıya mal olan suyu artık bostanlara, yollara akıtmak istemediler ve "lüle" dedikleri muslukları ilk defa İstanbul'da çeşmelere taktılar. İstanbul çeşmeleri anıtsal çeşmeler, meydan çeşmeleri, köşebaşı çeşmeleri, sokak çeşmeleri, sebil çeşmeleri, duvar çeşmeleri olarak çeşitli biçimlerde yapılmıştır. Ayrıca iki çeşit musluk kullanılmıştır. Birisi "sade lüleli" denilen ve sürekli akan musluklar, diğeri ise "burma lüleli" denilen musluklardır. İkincisi kapatılıp açılabiliyordu.

64 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul, 1966, cilt 1-2, s. 109. /Sai Mustafa Çelebi, *Tezkiret-ül* Bünyan, Hazırlayan: Hayati Develi, Koçbank Yayınları, İstanbul, 2003, s. 50-60 arası.

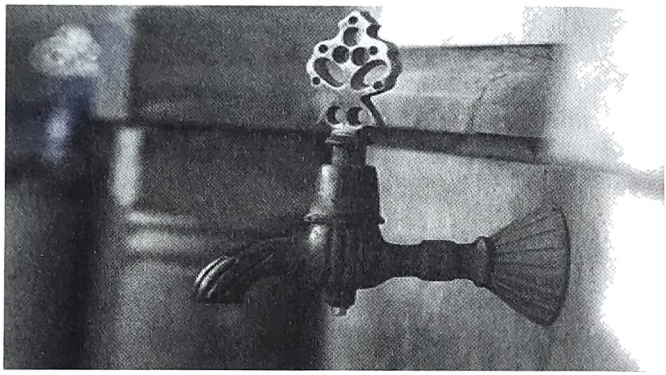

Burma lüleli musluk

Osmanlıda suyun akmasını sağlayan musluklarda büyük bir anlam ve estetik vardır. Osmanlıların yaptığı mimari eserlerde kullanılan malzemeler bütünlüğü ve estetiği bozmaz. İşte çeşme muslukları da böyleydi. Muslukların şekilleri anlamlıydı. Çeşmeyle bütünlük hâlindelerdi. Yapının üzerinde sırıtmıyorlardı. Osmanlılar, Avrupalılardan çok uzun zaman önce musluk mekanizmasını keşfederek çeşmelerinde kullanmaya başlamışlardır.

Çeşme kelimesi Farsçada göz anlamındaki "çeşm"den gelir. Suyun yeryüzüne çıktığı kaynak, pınar ve gözlere çeşm denilirken, bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adı verilir.

Peki, merak ediyor musunuz, sular çeşmelere, yapılara nasıl dağıtılıyordu? Suları yapılara dağıtan su dağıtım merkezlerine "kubbe, taksim, maksem veya savak" denirdi. Sular buralardan taksim edilirdi. Taksim etmek anlamına gelen maksemler ana su dağıtım sistemleriydi. Bu maksemler farklı büyüklüklerde inşa edilirdi. Osmanlı Dönemi'nde en büyük maksemlerden biri Eyüpsultan'da bulunan Yenikubbe'ydi. Dağıtılan suların pislikten korunması için daima kapalı bir bina hâlindeydi. Kırkçeş-

me suyu için de Eğrikapı Maksemi'nden 100 lüle su dağıtıldığı bazı kaynaklarda anlatılır. Bugün İstanbul'daki meşhur Taksim bölgesi de ismini su ve başka şeylerin taksim edildiği yer olduğu için almıştır. Taksim Maksemi, Osmanlı zamanında oldukça meşhurdu.

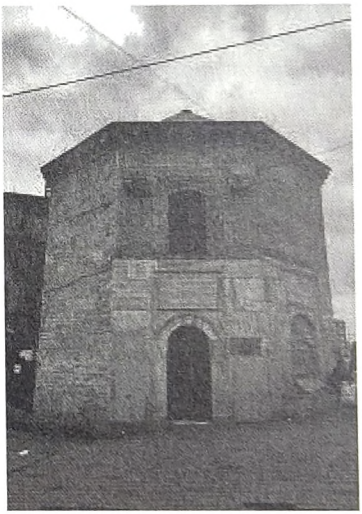

İstiklal Caddesi'nin girişindeki köşede bulunan Taksim Maksemi.

Osmanlı Dönemi'nde, bir yere büyük bir çeşme ve su kaynağı yaptırıldığında bazısına Enbiya suresinin 30. ayeti yazdırılırdı: "İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?"

Osmanlı böyle bir medeniyetti işte. İnsanların çeşmeden su içerlerken, su kaynağının yanından geçerlerken, suyu verenin Allah olduğunu hatırlamalarını isterdi. Şükredilmesini isterdi. Maalesef şimdi suyu içerken besmele çekmeyen, su nimetinin kıymetini bilmeden hunharca israf eden bir nesil yetişti. Sahi,

bu nasıl oldu? Çünkü Osmanlı parçalanıp yıkılırken sadece topraklarımızı değil, ilmi, hikmeti, feraseti ve geniş ufku da kaybettik. Geçelim...

Su böylesine pahalıya geldiği ve kıymet kazanmaya başladığı için Kanuni bir ferman çıkarır ve der ki: "İstanbul meydanlarındaki umumi çeşmeler halkın malıdır. Hiç kimse bu çeşmelerden gizlice evine su alamayacaktır."

Sinan, İstanbul'a suyu getirir, ama çok ilginç ve ibretlik bir olay yaşanır.

Mimar Sinan'ın evi Süleymaniye Camisi'nin hemen yanındadır. Kanuni Sultan Süleyman, Sinan'ın, İstanbul'a su getirdiği için bir hediye olarak evine su çekmesine izin verir.

Mimar Sinan'ın, Süleymaniye Camisi'nin hemen yanındaki sokakta bulunan evinde bugün hac malzemesi satan bir dükkân vardır. Burası Sinan'ın yaşayıp vefat ettiği yerdir. Süleymaniye Camisi'nin duvarı ile Mimar Sinan'ın evinin arası 10 metre kadar var ya da yoktur. Belgrad Ormanları'ndan getirilen su, abdest alınsın diye caminin şadırvanına ve havuz kısmına bağlanmıştır.

Sinan, Kanuni Sultan Süleyman'dan bir ricada bulunur. "Camiye getirdiğim sudan borularla evime su alabilir miyim?" der. Yani evine su bağlayıp çeşme akıtmak ister. Kanuni Sultan Süleyman da "Tabii," der, sözlü olarak izin verir. Yıllar geçer, 1566 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman vefat eder. Yerine de Hürrem Sultan'dan olan oğlu II. Selim geçer.

II. Selim'e, "Sinan kendi evine caminin imkânlarından su götürdü. Zinhar yasaktır. Devlet malıdır," derler.

Sultan Selim, Mimar Sinan'ı huzuruna çağırır. "Ustabaşı Sinan, gel de hesap ver bakalım; beş on metre uzaktaki evine su götürmek nedir!" diye sorar.

Sinan, "Efendim, suyu evime getirebilir miyim diye babanıza sordum, rahmetli Sultan Süleyman da 'tabii götür' dedi," der.

Sultan Selim, "Evrakı var mı?" diye sorar.

Sinan da, "Efendim, siz oğlu olmanıza rağmen babanızın ağzından çıkan bir söz için yalnızca söz yetmez, bana bunun kaydını, evrakını ver diyebilir miydiniz? Ben de evrakını da verin diyemedim," der.

"Peki," der Selim. "Boruyu ne yaptın, devlet malından mı kullandın?"

"Hayır," der Sinan ve ekler. "Boruyu, devlet için aldığım üreticiden parasını kesemden vererek aldım. Buyurun, bu da faturası."

Faturayı göstermekle Sinan kellesini kurtarır. Bizim dünyamızın ufku olan o muhteşem Sinan, 5 metrelik bir boru için idam edilebilirdi. Devlet malı deniz, yemeyen keriz diyen şahsiyetsizlere buradan sesleniyorum: Osmanlı beş metrelik boru için Mimar Sinan'ın kellesini alacaktı. Sinan da beş metrelik boru için devlete tamah etmemiş, borunun parasını cebinden vererek evinin suyunu almıştır. Hayatı böyle geçen büyük usta Sinan'ın ruhuna Fatiha.[65]

Ah Sinan! Koca yürekli adam. Büyük deha. Her şeyi yıkmak kolaydır bu dünyada. Ama yapmak için bir Sinan gerek...

65 Ahmet Anapalı, *Osmanlı 5 Metrelik Boru İçin Mimar Sinan'ın Kellesini Alacaktı.* https://youtu.be/E2yUuZN23FM

Mimar Sinan'ın su getirmek için yaptığı yollar bugün bile hâlâ çok meşhurdur. Onlardan bazıları şunlardır: Uzun Kemer, Güzelce Kemer, Mağlova Kemeri ve Müderris Kemeri. Müderris Kemeri'nin havuzunda bütün sular birikiyor ve buradan İstanbul'a dağıtılıyordu. Yani yapılan bu kemerler suyun taşınmasına yardımcı oluyordu.

Uzun Kemer çok önemlidir. Eyüpsultan, Kemerburgaz ormanlığının kuzeyinde bulunur. Mimar Sinan özenle inşa etmiştir. Halka su getirme aşkı ile yapılmıştır. İki katlı olarak inşa edilen kemerin uzunluğu 710 metre, yüksekliği ise 26 metredir. Alt katında 47 kemer, üst katında 50 kemer olmak üzere toplamda 97 kemerden oluşmaktadır.

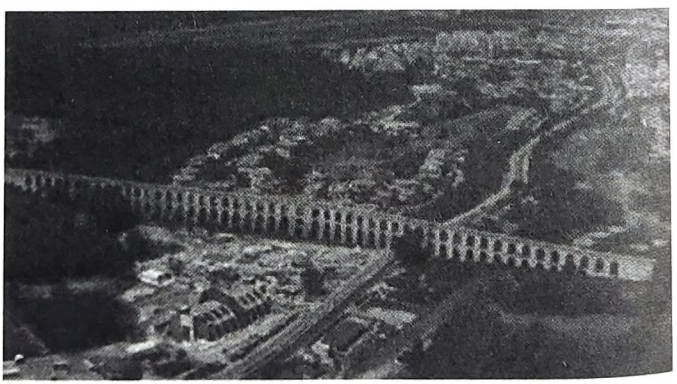

Uzun Kemer

Koca Sinan, su getirmek için öyle estetik ve büyük su kemerleri yapmıştır ki görenler hâlâ hayret etmektedir. Mesele suyu halkla buluşturmaktı.

Kırkçeşme su projesi için yaptığı kemerlerden biri de Mağlova Kemeri'dir. Anlatalım.

Sinan'a ün kazandıran ve kendisinin de gerçekten övündüğü en önemli yapılar İstanbul'a kazandırdığı Kırkçeşme ve Süleymaniye su yollarıdır.

Sinan su terazisi ile vadilerin ve tepelerin yüksekliklerini ölçmüş, eski su yollarının bozulmuş olduğunu saptamış, çevredeki bütün derelerin debilerini belirleyerek padişaha sunmuş, bu konuda kuşkulu olanların engellemelerini aşmak için derelerdeki su miktarını padişaha yerinde kanıtlamış, daha sonra da eski su yollarına ilişkin mermer olukları, merdiven parçalarını ve havuz kalıntılarını da ortaya çıkarmıştır. Bunların varlığı bu bölgeden su toplanabileceğini kanıtlamış ve padişahın kesin onayını aldıktan sonra, kendi deyimiyle inşaata su gibi altın ve gümüş akıtarak, eski yolu tamir edip yenilemiş ve yeni güzergâha Uzun Kemer, Kovuk Kemer, Güzelce Kemer, Mağlova Kemeri, Müderris Kemeri'ni ve temelleriyle birlikte Galata Kulesi boyunda derinliği olan havuzu inşa etmiş, bu su yolu Kırkçeşme semtine getirilmiş ve oradan kente dağılmıştır.

Bu sistem, 1563'teki büyük bir su baskınında ciddi hasar görmüş, su kemerlerinden bazıları yıkılmış ve Kanuni'nin ölümünden önce Kırkçeşme su yolları yeniden işler hâle getirilmiştir.

Alibey Deresi üzerinden geçen Mağlova Kemeri, Kırkçeşme su yollarının en güzel yapısıdır. Roma Dönemi'nden bu yana yapılan su kemerleri içinde, plastik karakteri açısından su kemerlerinin alışılmış biçimlerinin dışında kalan gerçek bir mimari tasarımdır.

Sinan'ın da Tezkiretü'l-Bünyan'da açıkça söylediklerinden yola çıkarak, Kırkçeşme su yollarının, eski bir Roma su yolu güzergâhının üzerinde kalanları tamir edip sistemi büyüttüğü,

bazı bölgelerde yeni yollar açtığı, galerileri genişletip suyun debisini artırdığı ve yeni dere sularını da ana galeriye kattığı, bu sistem üzerindeki kemerlerden sadece Kovuk Kemer'in bir bölümünün Roma-Bizans döneminden kalmış olduğu, gerisinin Sinan yapısı olduğu saptanmıştır. Uzun Kemer'in ayaklarında da Geç Roma Dönemi'nden kalan bölümler vardır. Bu, kemer temelinin o dönemden kaldığını göstermektedir.

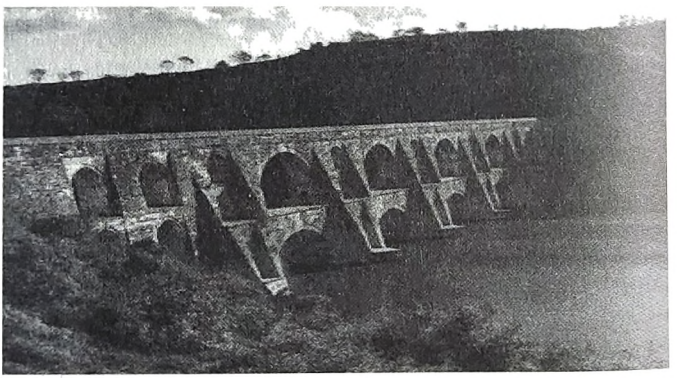

Mağlova Kemeri

1563 yılındaki büyük su baskınında yıkılan kemerler arasında Mağlova Kemeri de vardır. Büyük bir olasılıkla orta bölümü tümüyle yıkılan kemer yeniden yapılmıştır. Bu yapıda ilginç olan, büyük baskınlarda su basıncına karşı sadece gövde hacminin kütlesel ağırlığı ile dayanan ve genellikle alt katları payandalarla desteklenen kemer dizileri yerine, payanda sistemini piramidal, fakat oldukça karmaşık bir geometriyle inşa ederek, payandaların akıntı yönünde olağanüstü genişletilmeleri, buna karşın onların da içlerinde kemerler açılarak, su basıncına karşı dolu duvar etkisi yapmamalarının sağlanmasıdır. Her iki katta dışarı çıkık şekilde aşağı doğru incelen duvar payandalarına, dinar üzerindeki su basıncını minimuma indirecek prizmatik biçimler verilmiştir. Burada Sinan'ın usta mühendisliği kadar,

kubbeli taşıyıcı sistemlerle sürekli uğraşan bir mimarın tasarım gücü sergilenmektedir.[66]

Bu su yollarını, kemerlerini yapmayı kolay bir iş sanmayın.

Derelerden ve tepelerden içme ve sulama sularının getirilmesi, jeodezi ve topoğrafik bilgilere ve aletlere ihtiyaç duyulması demektir. Jeodezi ilminin, topoğrafya bilgisinin gelişmemesi ve topoğrafya aletlerinin bulunmamasına rağmen, kilometrelerce uzaklıktaki dere ve tepelerden İstanbul'a su getirmek çok büyük bir mühendislik işidir.

Koca Sinan, İstanbul'a su getirmek için hava terazisi ile vadilerin eğimini ölçmeye başladı. Dağ tarafında bir hendek açtırıp, sahraya yayılan suyu itina ile bir dereye topladı. Etrafına bentler çekti. Bu bentlerde toplanan suyu muayyen yerlere lüleler takarak akıttı. Mimar Sinan bent yapmakla, akarsular önüne baraj yapma fikrini de doğurmuştur. Bentlerde toplanan suları muhtelif yönlere göndermek için birçok kemer yapmıştır. Arazi durumuna göre bu kemerlerin uzunlukları ve yükseklikleri değişiktir.

Mimar Sinan su yolu güzergâhlarını harita mühendisi gibi seçip eğimleri hesapladığı ve bunun için yapılan kemerlerin temelini çok derinlere yapacak kadar "zemin mekaniği" bildiği, zemin emniyet gerilimini göz önünde bulundurduğu için eserlerinin bugün ayakta kalabilmesi mümkün olabilmiştir.

Müderris Kemeri'nin bent yüksekliği ile temel derinliğinin toplamı Galata Kulesi'nin yüksekliğini bulmaktadır. Bütün su kemerlerinin 1555-1564 yılları arasında, 40.263,063 akçe harcanarak yapıldığı söylenmektedir.

[66] Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1997, s. 152-154.

Mimar Sinan'ın su yollarını ve camilerini inşa ederken yaptığı isabetli zemin seçimleri, gerçekten iyi bir şehircilik bilgisine sahip olduğunu göstermektedir.

Çok yönlü bir inşaat mühendisi olan Mimar Sinan: "Biz eserlerimizde iki şey ararız. Sağlamlık ve güzellik," demiştir. Aslında bir mühendis bu iki şeyden başka bir de ekonomi arar. Fakat Sinan'ın devri Osmanlı İmparatorluğu'nun en zengin devrine rastladığı için, yapılan eserlerin ekonomik olmasına bakılmamıştır.

Mimar Sinan ordularla gerçekleştirilen fetihlerin "Devlet Ebed Müddet" fikrinin madde planındaki baş uygulayıcısıdır.

Fethedilen ülkelere Osmanlı mührünü eserleriyle vuran ve İlayı Kelimetullah (Allah'ın adını yüceltme) misyonunu üzerine almış büyük bir Türk mefkûrecisidir.

Bugün uzay çağını yaşayan Avrupa'yı dahi hayrete düşüren eserlerinin bir benzerini yapmak mümkün olmamaktadır. Viyana Üniversitesinden Prof. H. Kluch bir konferansında, Garp'ın büyük sanatkârı olan, Roma'daki St. Piere Kilisesi'ni inşa eden mimar ve ressam Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni ile Sinan'ı mukayese ederek, Sinan'ın Michelangelo'dan daha büyük olduğunu teslim etmiştir.

Her Türk ve her Türk teknik elemanı, Türk İslam sentezini eserleriyle gerçekleştiren, bir yere uyguladığı planını başka yere uygulamadan eser veren büyük dahi Mimar Sinan'ı kendine örnek almalı ev çağdaş Türk İslam medeniyetini meydana getirmelidir. Milletinin tarihinden ders alarak istikbaline yönelmek bir ülkü olmalı ve binlerce genç Mimar Sinan'lar yetişmelidir.

Bu ülküyü taşıyan genç Mimar Sinan'ların yetişeceğine de inancımız tamdır. Gelecek tarihimiz bunu gösterecektir.[67]

Ah Sinan... Taşlara ruh katan adam. Şehirleri dehası ile Türkleştiren, İslamlaştıran adam. Kanuni Dönemi'nde İstanbul'u harika bir Türk İslam şehri hâline getiren adam.

Ahmet Hamdi Tanpınar, "Beş Şehir" isimli kitabında bunu edebî bir dille şöyle anlatıyor:

"Kanuni'nin tahta çıktığı senelerde ise İstanbul cami, han, hamam, medrese, büyük saray, evliya türbeleri ve çeşmeleriyle tam bir Türk şehriydi. Yalnız bize ait olan bu manzaranın şimdi deha ile tamamlanması, bu gelişmeyi bir güçlü patlama hâline getirmesi lazımdı. İşte Sinan bunu yapar. Yaratıcı, nizam verici hamleleriyle İstanbul ufkunu, mermeri, kalkeri, porfiri, kubbeyi, kemeri, sarkıtları, asırlık şekilleri birbirine karıştırır; oranları değiştirir, sanki dehasıyla kendisinden öncekilerin tecrübelerini, buluşlarını bir sonsuzluğa taşımak istiyormuş gibi, her şeyi genişletir, büyütür, sayıları çoğaltır, her motiften ayrı ayrı şekiller ve bileşimler çıkartır."[68]

Tam da böyledir. Tüm birikimini harmanlamış, dehası ile İstanbul'u şahane bir şehir hâline getirmiştir. İstanbul'a gelenlerin ufku açılır.

Şimdi size Koca Sinan'ın yaptığı, bugün yurt dışında bulunan efsane bir köprüyü anlatacağım. Efsanelere ve romanlara konu olmuştur.

---

67 Cemal Oğuzhan, *Mimar Koca Sinan'ın Mühendisliği, Ağırnaslı Sinan*, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2005, s.451.

68 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s. 136.

SİNAN'IN AVRUPA'DAKİ EFSANE KÖPRÜSÜ

Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü ya da Drina Köprüsü, Bosna-Hersek'in doğusundaki Višegrad şehrinde bulunan Drina Irmağı üzerine, 1571-1577 yılları arasında, Osmanlı tarihinin en önemli sadrazamlarından biri olarak kabul edilen Sokullu Mehmet Paşa adına Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Drina Köprüsü, Bosna-Hersek'teki en önemli Osmanlı eserleri arasında yer almaktadır.

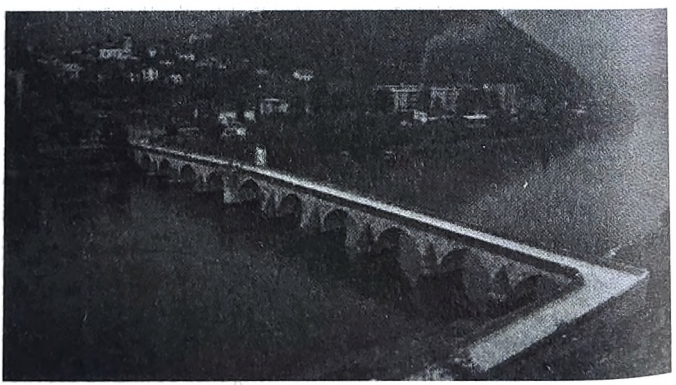

Drina Köprüsü (Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü)

O dönem Bosna Vilayeti ile başkent İstanbul arasındaki ana yol üzerinde inşa edilen köprü, etrafındaki köy ve şehirlerin gelişmesinde de anahtar rol üstlenmişti.

Bu tarihi köprü gerek mimarisi, gerekse heybetiyle, görenleri âdeta büyülüyor.

UNESCO tarafından 2007 yılında Dünya Kültür Mirası Listesi'ne de alınan köprü, aynı listede yer alan 6 tarihî köprüden biri olarak biliniyor.

Yurt dışında bulunan ve Osmanlı Dönemi'ne ait olan 307 köprüden 121 tanesi Bosna-Hersek'te bulunuyor. Bosna-Hersek'teki tarihî Mostar Köprüsü ile Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü, dünya mimarisine damga vuran iki önemli eser olarak ön plana çıkıyor.

Osmanlı Dönemi'nde küçük bir kasaba olan Višegrad, İstanbul'dan Saraybosna'ya giden ana yol üzerinde son derece önemli bir konuma sahip olduğundan, devletin özel ilgisini görmüş ve kısa zamanda gelişmişti. Sokullu Mehmet Paşa, memleketi Višegrad'da köprünün yanı sıra han, hamam, imaret, cami ve dükkân gibi eserler yaptırsa da köprü dışındaki diğer eserler günümüze kadar ulaşamadı.

Köprüye bugünkü ününü kazandıran ise bölgede yaşayan farklı etnik gruplar arasındaki ilişkinin son 350 yılını Drina Köprüsü'nün tanıklığıyla aktaran ve yazarı Ivo Andric'e Nobel Ödülü kazandıran "Drina Köprüsü" isimli roman oldu.[69]

Esasen Bosna-Hersek'in başka bir yerinde, Travnik'te doğan ve ilkokul eğitimi için ailesi tarafından Višegrad'a gönderilen Ivo Andric, gençlik yıllarına kadar burada teyzesinin yanında yaşamış, köprüde anlatılan neredeyse bütün hikâyeleri dinlemişti.

69 Kayhan Gül, 01.02.2018, *Mimar Sinan'ın Bosna Hersek'teki imzası: Drina Köprüsü*, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/mimar-sinanin-bosna-hersekteki-imzasi-drina-koprusu/1050319

Drina Köprüsü romanını yazan Ivo Andric.

1961 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Ivo Andric, Višegrad'da büyük sevgi ve saygıyla anılıyor, resimleri kasabanın her yerini süslüyor.

Köprünün tam ortasında Višegradlıların "Kapiya" dedikleri bir yer vardı. İki yakayı birbirine bağlayan köprünün bu kısmı seyir alanı görevi gören iki terastan oluşuyordu.

Köprünün ortası geçmişten bugüne Višegradlıların buluşma yeriydi. Savaş zamanlarında nöbetçilerin dikildiği, halka ibret olsun diye suçluların cezalandırıldığı ve günlerce bekletildiği yer olan Kapiya'da, sıkıntılı günlerin dışında hemen hemen bütün ahali buluşup devlet meselelerinden, siyasetten konuşur, eski hikâyeler anlatılır, akşamları ise kaçamak yapan âşıklar bir araya gelirdi. Önceleri Kapiya'da bir çeşme ve hemen yanında kahve ocağı bile vardı. Çocukların ilk gezintileri, oyunları köprüde başlar, bazen sofrada oturan yaşlıların anlattığı hikâyeleri dinlerlerdi.

Yağmurun şiddetli yağdığı zamanlarda ırmak kendinden geçip yükselir, karşıdan karşıya geçmek imkânsız bir hâl alırdı. İki yakadaki yerleşim yerlerinde yaşayanların Višegrad'la bağı günlerce kesilir, ırmağın sakinleşmesi beklenirdi. Günlerce evlerine kapanan kasabalılar, geceleri çocuklarına ırmağın ürkütücü sesine eşlik eden hikâyeler anlatır, onları ırmaktan uzak tutarlardı.

Yıllar sonra, sarayın gelmiş geçmiş en meşhur ve başarılı sadrazamı olan Sokullu Mehmet Paşa'nın arzusu üzerine köprüyü Mimar Sinan yapmıştı. Köprü, zamanın seyri içinde bölgenin kaderini değiştirmiş, Balkanlar'ın ortasında yeni bir güzergâh

belirlenmiş ve Doğu ile Batı'yı, İstanbul ile Avrupa'yı birbirine bağlamıştı.

Köprü kısa zamanda Drina'nın yatağı üzerinde Bosna'yı Sırbistan'a, oradan da Osmanlı İmparatorluğu'nun öteki bölgelerine bağlayan en güvenilir geçit hâline gelmişti. Kasabanın büyüyüp gelişmesini sağlamış, önemli olayların geçtiği, tarihî dönüm noktalarının yaşandığı bir yer olmuştu. Yapıldığı günden bugüne köprü, Sırbistan isyanlarına, bölgeyi kasıp kavuran kolera salgınlarına, Bosna-Hersek'in Avusturyalılar tarafından işgaline, demir yollarının yapımına, 1912 Balkan Savaşı'na, 1914 Haziran'ında Avusturya veliahdı Ferdinand'ın Sırp bir genç tarafından öldürülmesi sonucu yaşanan karmaşaya, Avusturya-Sırbistan Savaşı'na tanık olmuştu.

Kasabanın doğusundan başlayan bir tepe vardır. Bu tepe eskiden, yaklaşan kervanların kasabayı görmelerini engellerdi. Şehrin adı da bu bağlamda anlamlıdır: "Yüksek Kale" anlamına gelir.

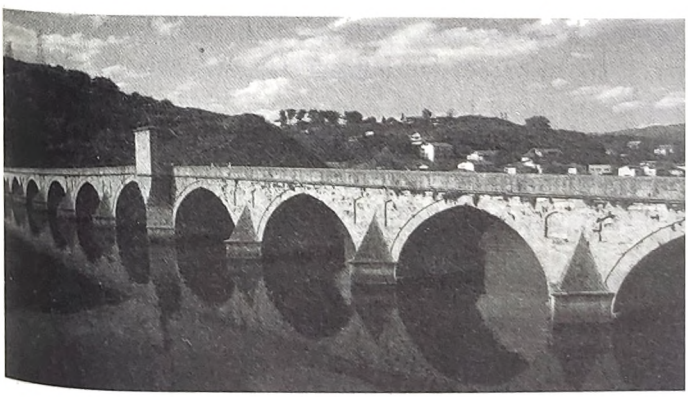

Bölgedeki Müslüman nüfusa karşı yapılan katliamların izini Višegrad ve kuzeyinde yer alan Srebrenitsa'da görmek mümkündür. Bir zamanlar Višegrad nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan Müslüman Boşnaklardan geriye sadece 20-30 aile kalmıştır.[70] Bu köprü hepsine şahit olmuştur.

Yüzyıllarca hizmet veren ve sağlamlığı ile çevrede yaşayanların atasözlerine de giren köprü 1664 ve 1875'te tamir edilmiş, 1896'daki taşkında sadece korkulukları zarar görmüştür. Avusturyalılar tarafından 1911'de yapılan bir tamirin arkasından, I. Dünya Savaşı sırasında (1914-1915) batıdaki üç ve dördüncü ayaklarla birlikte üç kemeri tahrip edilmiştir. Bir süre, üzerine yapılan ahşap bir ilaveden geçilmiş, 1939'da köprünün yıkık kısımları ihya edilmiş, fakat II. Dünya Savaşı içinde, 1943'te dört ayak ve beş kemer tekrar yıkılmıştır. Bunun üzerine 1949'da köprünün tamirine başlanmış ve 1952'de tamamlanmıştır.[71] Köprü tüm bunlara şahit oldu. Büyük savaşlara, katliamlara ve acılara...

Ayrıca yakın zamanda Drina Köprüsü'nün, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Karayolları Genel Müdürlüğü kontrolünde yürütülen restorasyon çalışmaları 15 Mayıs 2016'da tamamlandı. TİKA'nın Balkanlar'daki en büyük restorasyon projelerinden Tarihî Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü Restorasyonu Projesi ile Bosna-Hersek'teki ortak kültürel miras koruma altına alınarak, köprünün gelecek nesillere aktarılmasına imkan sağlandı. TİKA yine görevdeydi.

TİKA, tarihî mirasın korunması, yeniden ihyası, gelecek kuşaklara aktarılması, etnik ve dinî zenginliğin olduğu bölgede

70 Mehmet Sait Taşkıran, *Višegrad/Bosna-Hersek: Drina* Köprüsü, 12 Ağustos 2014, https://www.atlasdergisi.com/kesfet/doga-cografya-haberleri/visegrad-bosna-hersek-drina-koprusu.html /Ivo Andriç, Drina Köprüsü, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2014.

71 *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, İstanbul 1994, s. 528-529.

birlikte yaşama kültürüne destek olmak amacıyla, Osmanlının 550 yıl hüküm sürdüğü Balkanlar'daki ata yadigârı eserlerin restorasyonuna ve bunların geleceğe taşınmasına büyük önem veriyor.

Onlarca ecdat yadigârı eseri TİKA ayağa kaldırdı ve kaldırmaya devam ediyor.[72]

Şimdi sıra geldi Sinan'ın "ustalık eserim" dediği efsane eser Selimiye Camisi'ni anlatmaya. Derin bir nefes alın ve derinliğe dalın. Devam...

72 Kayhan Gül, 01.02.2018, *Mimar Sinan'ın Bosna Hersek'teki imzası: Drina* Köprüsü, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/mimar-sinanin-bosna-hersekteki-imzasi-drina-koprusu/1050319 /İvo Andriç, Drina Köprüsü, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014.

DÜNYAYA NAM SALAN SELİMİYE CAMİSİ

Osmanlı İmparatorluğu'na 88 yıl başkentlik yapmış Edirne'deki en önemli yapılardan Selimiye Camisi'ni yakından tanımanız lazım.

Kanuni Sultan Süleyman 7 Eylül 1566 yılında, 72 yaşında çıktığı Zigetvar Seferi sırasında hayatını kaybetti. Mezarı, Süleymaniye Camisi'nin yanındaki türbededir.

Kanuni Sultan Süleyman ölünce yerine oğlu II. Selim geçti.

Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği ve Edirne'de bulunan Selimiye Camisi, adını II. Selim'den alır. Bu cami dünyada tanınmış çok önemli bir eserdir.

Selimiye Camisi'nin en önemli özelliği, Edirne'nin her tarafından rahatlıkla görülebiliyor olmasıdır. Edirne merkezdeki Mimar Sinan Caddesi'nde yer akmaktadır. Şehir merkezinde olduğu için toplu taşıma araçlarıyla ve yürüyerek rahatça ulaşabilirsiniz.

Mimar Sinan, Selimiye Camisi'ni yaparken depreme dayanıklı olması için dünya bilim adamlarını şaşırtan çok özel bir teknik kullanmıştır. Anlatacağız. Ayrıca Edirne, Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan kapısı olduğu için Selimiye Camisi'nin Avrupalı güçlere karşı bir psikolojik harp unsuru olmasına dikkat etmiştir. Bunu da anlatacağız.

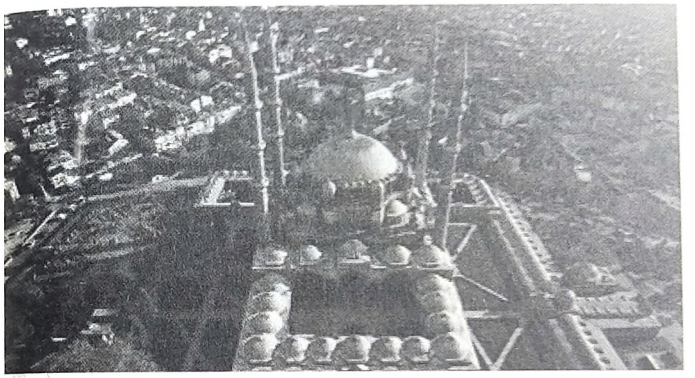

Selimiye Camisi

Tüm ihtişamı ile Edirne'nin her yerinden görülebilen, dört minaresi, muhteşem kubbesi ile eşsiz bir yapı olan Selimiye Camisi, Mimar Sinan'ın en önemli eseridir. Yapımına II. Selim'in emri ile 1568 yılında başlanan caminin inşası, binlerce kişinin yoğun çalışması ile yedi yıl sürmüştür. 1575 yılında tamamlanmıştır.

Gelin şimdi Selimiye Camisi'nin yapımını ve şaşırtan özelliklerini anlatalım. Yine şaşırmaya hazır olun.

Mimar Sinan şöyle demişti: "Çıraklığımı İstanbul'daki Şehzade Camisi'nde yaptım. Kalfalığımı da Süleymaniye Camisi'nde tamamladım. Fakat bütün gücümü bu Sultan Selim Han Camisi'ne sarf edip ustalığımı ayan ve beyan ettim."

Sinan ustalığını Selimiye Camisi'nde gösterdi.

Peki, Sinan, Selimiye Camisi'ni neden Edirne'ye yapmıştı?

Bunun hem maddi hem de manevi sebepleri var. Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre, Sultan II. Selim, "Kıbrıs'ı fethedersem ganimetlerden payıma düşenden emsalsiz bir cami yaptıracağım," diye ahdetmişti.

Edirne'de olma sebepleri şunlardı:

1. İstanbul'da sur içindeki hâkim tepelerde Ayasofya, Bayezid, Süleymaniye, Şehzade ve Fatih Camileri vardı. Yani tepeler tutulmuştu. Ayrıca bu camiler ihtiyaca kâfi gelmekteydi. Büyük bir cami daha gereksizdi.

2. Atalarının İstanbul'da yaptırdığı camilerin yanına bir cami daha inşa etmek demek, ister istemez onlarla rekabete girmek demekti. Selim böyle bir rekabet içinde olmak istememişti...

3. Edirne, Rumeli bölgesinin ve Balkan Müslümanlığının merkeziydi. Görkemli bir cami, şehrin merkez kimliğini mühürleyecekti...

4. İstanbul'da inşa edilmesi hâlinde Sinan'ın diğer camilerinden biri olarak kalacak, ama Edirne'de emsalsiz ve rakipsiz olacaktı...

5. Ayrıca Edirne, Kanuni Sultan Süleyman'ın ve ondan önceki padişahların Batı'ya açıldıkları tüm seferlerin üssü işlevini görmüş, âdeta Batı'yı fethin kapısı olmuştu. Bu yapısıyla da Selimiye gibi bir camiyi hak etmişti.

6. Edirne, Osmanlının ikinci büyük başkentiydi. Sinan abidevi eserini bu sebeple de Edirne'de inşa etmek istemişti. Bu eser bölgeye damgasını vuracak, bu toprakların Türk kalmasını sağlayacaktı. Nitekim 19. ve 20. yüzyıllardaki işgallerde Ruslar, Bulgarlar ve Yunanlar bu abidevi eseri yok etme cesaretini gösterememiş ve Selimiye, Edirne'nin bir Türk şehri olduğunun en büyük kanıtı olmuştu.

7. Kanuni Sultan Süleyman ne zaman Batı'ya sefere çıksa, oğlu Selim'i Edirne şehrinin koruyucusu (kaim-makam) olarak bırakırdı. Bu yüzden Edirne, Sultan Selim'in nazarında hatıra-

larla dolu bir kentti. Muhteşem bir cami inşa etmek suretiyle, Edirne'nin hayatındaki yerini ve anlamını vurgulamak istedi.

- Tezkiretü'l-Bünyan'da Sinan, "Sultan Selim Han Hazretleri, saadetle devlet tahtına oturduktan sonra, Edirne şehrine son derece sevgisi ve şefkati olduğundan burada, zamanda benzeri olmayan bir cami yapılmasını buyurdular," diye yazmaktadır.[73]

Caminin Edirne'de olma sebeplerinden biri de psikolojik harpti. Edirne, Osmanlının Avrupa'ya açılan kapısıydı. Osmanlı böyle görkemli bir cami, büyük bir kubbe, uzun minareler ve ezan sesi ile "burası bizim mesajı" veriyordu. Bazen istihbaratın, bazen Avrupa'ya sefere giden ordunun buluştuğu merkezdi bu cami. Avrupalı güçlere karşı psikolojik harp unsuruydu. Bunu ileride detaylı anlatacağım.

Gelelim caminin yapımına.

Anlatılır ki Koca Sinan, Padişah II. Selim'den bir cami siparişi alınca uygun bir yer aramaya başlamış. Padişahın Edirne'de yaptırmayı düşündüğü cami için bir yer bulunmuş. Sinan, Selimiye Camisi'nin şimdiki yerini beğenmiş, ama beğendiği yerde bir lale bahçesi varmış ve bahçenin sahibi de aksi bir kadınmış. Arsa sahibinin rızasını almak öyle sanıldığı kadar kolay olmamış.

Arazinin sahibi olan kadın yeri vermek istemeyince, Sinan, Sultan II. Selim ile birlikte Edirne'deki arsaya gitmiş. Kadının, yüce hünkârı karşısında görünce ve aynı teklifi ondan da duyunca kabul etmekten başka çaresi kalmamış. Ancak bunu bir şart ile kabul etmiş. Camide lale motifleri kullanılmasını ve bir zamanlar burasının lale bahçesi olduğunun unutulmamasını istemiş. Bu istek II. Selim tarafından kabul edilmiş ve Mimar Sinan'a bu isteğin yerine getirilmesi talimatı verilmiş.

73 Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 104-108.

Mimar Sinan, kadının arzusunu gönülsüz olarak yerine getirmiş ve caminin tam ortasında yer alan ince mermer sütunun iç kısmına, yaklaşık 5 santim boyunda ve ters olan bir lale motifi işletmiş. Rivayete göre, Sinan'ın işlettiği lale motifi, caminin arsası üzerinde eskiden bir lale bahçesi olduğunu, ters yapılması ise sahibinin ters biri olduğunu ifade etmektedir. Caminin sütununda bulunan bu ters lale işlemesi gerçekten ilginçtir. Bu ters lale figürü için birçok şey anlatılmıştır.

Bu hikâye, ters lale motifinin işlenmesinde doğruya en yakın olduğu düşünülen ve en hüzünlü hikâyedir.

Mimar Sinan, Selimiye Camisi'nin yapımı için Edirne'ye gittiğinde, çok sevdiği torunu Fatma'yı İstanbul'da bırakır. Ancak caminin yapımı uzun süreceğinden bu hasrete daha fazla dayanamaz ve Fatma'yı yanına aldırır. Bir süre sonra Edirne'de hastalığa yakalanan Fatma daha fazla direnemez ve hayata gözlerini yumar. Bu tarifsiz acı karşısında çok üzülen Mimar Sinan bir türbe inşa eder ve türbedeki mermer sandukaya ters lale motifini işler. Ustasının bu motifi işlerken çok üzüldüğünü gören çıraklardan bir tanesi durumdan çok etkilenerek, aynı motifi müezzin mahfilini ayakta tutan direklerden bir tanesine de işler.

Caminin içindeki sütunda bulunan ters lale kabartması.

Mimar Sinan, Allahutaala'nın doksan dokuz ismine işaret olması için çiniler üzerine doksan dokuz çeşit lale motifi işlenmesini emreder. Ancak motiflerin yanlışlıkla doksan sekizde kaldığını öğ-

renen Mimar Sinan şükür secdesine kapandıktan sonra, "Öyle kalsın, kalsın ki acizliğimiz, kulluğumuz ortaya çıksın. Acizliğimize işaret olarak da doksan dokuzuncu lale motifi müezzin mahfilinin mermer direğine ters olarak kazınsın," der.[74]

Lalenin Osmanlıda özel bir yerinin olması konuya farklı bir boyut kazandırır. Örneğin Osmanlıcada Allah ve lale sözcüklerinde aynı harfler bulunur. Ayrıca lale sözcüğü tersten okunduğunda İslam'ın sembolü olan hilal okunur. Tüm bunlar laleye mistik bir anlam kazandırmıştır ve belki de bu yüzden caminin gerek ahşap boyama, gerek sıva üstü boyama ve gerekse çini işlerinde değişik boy, renk ve biçimlerde 101 ayrı türde lale motifi kullanılmıştır.[75]

Caminin yapılacağı arazi bulununca inşaata başlandı. Mimar Sinan bu camiyi yapmaya başladığında 80 yaşındaydı. Camiyi yapmadan önce projesini çizdi. Sağlam bir plan yaptı. Beğenmediği yerleri silip tekrar tekrar çizdi. Çünkü hayatının en önemli eserini yapacaktı. Ustalık eserini.

Koca Sinan, "pergeli" ile yeni ölçümler yapıyordu. Silip tekrar çiziyordu. Kitabın başında da anlattım. Onun için pergel çok önemliydi. Sinan, modern teknolojilerin yapamadığı üç boyutlu tasarımları pergelle yapıyordu. Beyninde olanı pergelle direkt çizime döküyordu. Pergelin ilk defa Antik Mısır, Antik Yunan ve eski Çin'de kullanıldığı düşünülüyor. Fakat hiçbiri Sinan kadar dâhiyane kullanmadı. Sinan, pergelle yaptığı ustaca çizim ve planlarla ruhsuz, sert, vicdansız, soğuk taşları hamur gibi yoğurup adam ediyordu. O taşlardan çıkan yapılar nesillere çağlara

74 Tolga Tekin, *Selimiye Camisi'ndeki Ters Lalenin Sırrı*, 09.10.2020, Yeni Asır Gazetesi, https://www.yeniasir.com.tr/yasam/2020/10/09/selimiye-camiindeki-ters-lalenin-sirri

75 Selimiye Camisi'nin özellikleri için bkz: http://www.3dmekanlar.com/tr/selimiye-camii.html Yeni Şafak, 19 Eylül 2018, Haber Merkezi, https://www.google.com/amp/s/www.yenisafak.com/amphtml/hayat/mimar-sinanin-muhtesem-zekasi-selimiyenin-sirlari-3396619

ışık tutacaktı. Onun eline bir pergel, bir cetvel ve bir de büyük kâğıt vermeniz yeterliydi. Dünyanın en muhteşem eserini Çok geçmeden çizer, tasarlayıp size verebilirdi. Bunu şu anki mühendisler yüksek teknolojilerle tasarlayamıyorlar. Sinan pergelle çizdiği bu eserlere bir de maneviyat, ruh katıyor. Pergelin ustası, taşların babası Sinan... Taşlara fısıldayan adam... Pergelle konuşan deha. Onun büyük sırlarını sadece pergeli biliyor. Dili olsa da anlatsa...

Tezkiretü'l-Bünyan adlı kitapta Sinan, pergelin önemine sık sık atıflar yapmıştır. Hatta şöyle dediği söylenir:

"Hz. Âdem'in vücudunu pergelsiz ve cetvelsiz bina eden Allah'a hamdediyorum."

Koca Sinan, pergeliyle Selimiye Camisi'nin çizim ve planını çoktan bitirmişti bile.

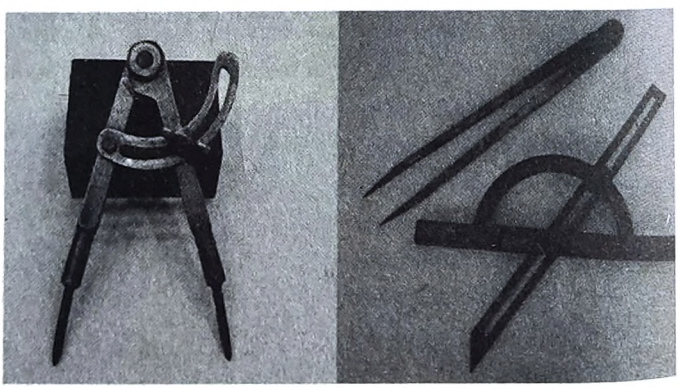

Ayrıca bir yandan da Ayasofya'nın yapısını ve kubbesinin büyüklüğünü geçmek istiyordu. Bu, Sinan'ın içinde kalmıştı.

Tezkeretü'l-Bünyan isimli eserde Mimar Sinan, Selimiye Camisi'nin kubbesi hakkında aşağıdakileri anlatıyor ve Ayasofya'nın kubbesi ile şöyle kıyaslıyor:

"Bütün dünya halkının 'olabilirlik' ölçülerinin dışındadır demelerinin bir nedeni şudur: Ayasofya kubbesi gibi büyük bir kubbe, İslam devletinde yapılmamıştır diye, kâfirlerin mimar geçinenleri 'Müslümanlara karşı galebemiz vardır' derlerdi. O kadar büyük bir kubbeyi durdurmak son derece zordu. 'Benzerini yapmak mümkün olsa yaparlardı' dedikleri. Bu zavallının (kendisini kastediyor) yüreğinde bir ukde olup kalmıştı..."[76]

Sinan'ın da dediği gibi, Ayasofya'yı geçmek içinde büyük bir ukdeydi. Büyük bir hayal ve hedef...

Sinan'ın cami gibi ağır yapılara başlamadan önce yaptığı önemli bir iş vardı. O da "zemini oturtma" işiydi.

Mimar Sinan, Selimiye Camisi'ni yapmaya başlamadan önce, caminin yapımında kullanmayı düşündüğü tüm malzemeleri yapıtın konumlanacağı araziye getirtmişti. Kullanılacak malzemenin ağırlığıyla zeminin oturmasını hedefleyen Mimar Sinan, caminin başına gelebilecek hasar olasılıklarını büyük bir öngörüyle minimize etmişti.

Caminin yapımında onunla birlikte çalışan yaklaşık 15.000 kişilik bir ekip vardı.

İşçiler de Sinan da çok yoğun bir şekilde çalışıyorlardı. Zemin sağlamlaştırılıp duvarlar örülmeye başlandı. Tüm bu süreçlerde taşlar ve mermerler başka yerlerden getirildiği için eserlerin yapımı aylarca, yıllarca sürüyordu.

Mimar Sinan, halk arasında Koca Sinan diye şöhret almıştı ve Koca Sinan bu eseri tamamlamadan ölmeyecekti. Dönemin tarihini yazanlar, ihtiyar Sinan'dan bahsettikleri zaman, "Pesendide-i cihan, mimar-ı bi-akran Sinan Ağa" (Dünyanın seçilmiş kişisi, eşsiz mimar Sinan Ağa) diyorlardı.

76 Bkz: Sai Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyan*, Hazırlayan: Hayati Develi, Koçbank Yayınları, İstanbul, 2003, s. 81.

Caminin yapımında değişik aksaklıklar da çıkıyordu, ama Sinan hemen halledip çalışmaya devam ediyordu.

Osmanlı donanması İnebahtı Deniz Savaşı'nda papanın, Venedik ve İspanya'nın donanmasıyla çarpışıyordu. Osmanlı gemileri bir taraftan donanmaya erzak ve cephane yetiştirmekle uğraşırken, diğer taraftan da Mimar Sinan'ın nefis eserinin tamamlanması için taş ve kereste taşımaktan geri durmuyorlardı. Hatta o sene Mimar Sinan, İstanbul'dan gemiyle mermer gönderilmesini istemişti. Gemi yanlışlıkla mermerleri Ereğli'ye çıkarmıştı. Mimar Sinan bu durumu hemen şikâyet etmiş, ona Divan'dan cevap bile yazılmıştı. Gelen mermeri Ereğli'den getirtip, uygun gördüğü gibi kullanmasını yazmak bile ihmal edilmemişti. Caminin bir an evvel bitirilmesi için o kadar gayret harcanıyordu ki inşaata tayin edilip de vazifelerini ihmal edenlerin cezalandırılmalarına, işçilerin her zaman yoklamalarının yapılmasına önem veriliyordu.[77]

Mimar Sinan, caminin inşaatı ilerledikçe arada Padişah Selim'e mektup yazıyordu. Mektupta caminin bazı yerlerinin nasıl olması gerektiğini soruyordu. Padişah da bir mektupla cevap veriyordu.

Geometriyi ve matematiği çok iyi kullandığı için mimar kişiliğinin yanı sıra çok iyi bir mühendis olarak da anılan Mimar Sinan, ustalık eseri Selimiye'nin yapımında "birim daire metodu" isimli, bugün dahi mantığı çözülemeyen, kendisine has bir yöntem kullanmıştı. Eserin akustik anlamdaki başarısını da bu yöntem üzerine inşa eden Mimar Sinan'ın, Selimiye'nin yapımındaki en ufak bir taş parçasının yerini bile uzun hesaplamalar sonucunda belirlediği bilinmektedir. Bu nedenle de cami bugün bile dünyadaki önemli mimari eserler arasındadır. Mimar Si-

77 Ahmet Refik, *Türk Mimarları*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 11,15-17.

nan'ın eserlerinde dikkat ettiği akustik özelliklerini sıralayacak olursak;

Yapının içerisinde sesin homojen dağılmasını hedeflemiştir. "Optimum çınlama zamanının" gerçekleşmesine de özen göstermiştir.

Eserlerinde akustik anlamında bu iki etmene dikkat eden Mimar Sinan'ın başarılı camiler yapışında, bu unsurları yerine getirme noktasındaki özverili çalışmasının da büyük önemi vardır.

Mimar Sinan, yıllar önce deve kuşu yumurtalarının haşereleri rahatsız ettiğini keşfetmiştir ve bu keşfinden kalfalık dönemi eseri Süleymaniye Camisi'nde yararlandığı gibi, ustalık dönemi eseri olan Selimiye Camisi'nde de yararlanmıştır. Selimiye'nin inşası sırasında içinde yoğun miktarda deve kuşu yumurtası bulunan Horasan harcı kullanan Mimar Sinan, bu yöntem sayesinde caminin yıllara meydan okumasına katkı sağlamıştır.

Yüksekliği 43.28 metre olan kubbenin ağırlığı yüzlerce tondur ve fil ayağı denilen sekiz sütun üzerine oturtulmuştur. Mimar Sinan kendi icat ettiği 8 dayanaklı cami planının en başarılı örneğini Selimiye Camisi'nde sergilemiştir.

Selimiye'nin kubbesi büyüklük olarak Ayasofya'nın kubbesine eştir. Ancak Ayasofya'nın kubbesi oval ve basık, Selimiye'nin kubbesi ise yarı küredir. Selimiye'nin kubbesinin çapı 31.22 metre iken, Ayasofya'nın kubbesinin çapı 30.90 m. ile 31.90 metre arasında değişir.

Dünyanın en büyük kubbelerinden biri Hindistan, Bicapur'da bulunan Muhammed Adil Şah Türbesi'ndedir ve çapı 44 metredir. Fakat ışık düzeni iyi olmadığından mekân fakir ve

cansız bir etki bırakır. Bir diğer yapı olan, Roma'daki Panteon Katedrali çok büyük fakat silindirik olduğundan, iç mekân âdeta bakışları yoran bir monotonluktadır. Ayasofya'ya gelince, iç mekân, yan koridor ve galerilere doğru belirsizce kaybolur ve nerede bittiği anlaşılamaz.

Oysa Selimiye Camisi'nde durum farklıdır. Her taraftan son sınırlarına kadar gerilmiş dengeli iç mekân, her gireni şahane sükûnu ve cazibesiyle sürükler ve bir daha bırakmaz. Dıştan bakıldığında kubbenin yüksek minarelerin arasında biraz basıkça düşmüş olması, mekânın tek bir kubbe ile örtülmüş olmasından ileri gelmektedir.

Selimiye Camisi'nin külaha kadar 70.80 metre, külah ve alem dahil 85 metre yüksekliğinde, 3.80 metre çapında, üçer şerefeli dört zarif minaresi vardır. Dünyada Selimiye'nin minaresi ile yarışacak olan tek minare Delhi'deki Kutub Minar'dır, ancak bu minare Selimiye'ye göre çok kalındır.

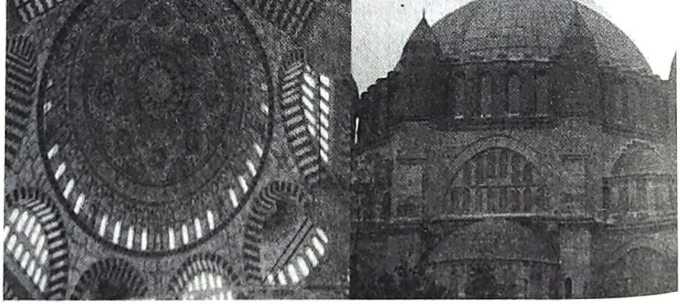

Selimiye Camisi'nin kubbesinin içten ve dıştan görünümü.

Selimiye Camisi minarelerinden ikisinin üçer merdiveni vardır. Bu minareler cami avlusunun kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindedir. Merdivenler üç ayrı şerefeye çıkacak olan mü-

ezzinlerin birbirlerine engel olmadan çıkmalarını sağlar. Bir merdiven doğrudan üçüncü şerefeye çıkarken, diğer merdiven ikinci ve üçüncü şerefeye, bir diğeri ise birinci ve üçüncü şerefeye çıkar. Çıkanlar asla birbirini görmez. Böyle tasarlanmıştır.

Minarelerın şerefelerine çıkanların yolda birbirlerini görmemeleri ise büyük bir dehanın ürünüdür. Almanlar aynı sistemi meclislerinin önündeki dev kürede kullandılar. Mimar Sinan bu sistemi 2 metre çapındaki minarelere yüzyıllar önce monte etti.

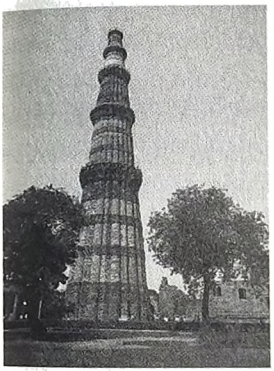

Kutub Minar

Selimiye çinileri İznik'in en parlak döneminin üretimi olup, 1572 tarihli bir fermanla İznik'ten sipariş edilmiştir.

Camiyi yaptıran II. Selim, pencerelere kadar çini olmasını, pencerelerin üstüne Fatiha Suresi'nin çini ile yazılmasını emretmiştir. Mihrap çıkıntısındaki çini düzeninde buna uyulurken, hünkâr mahfilinin çini düzeninde uygulanmadığı görülür. Buradan anlıyoruz ki Sinan, camiyi yaparken padişahla sürekli mektuplaşıyordu...

Selimiye'nin kubbesi bugün dahi çok önemlidir. Çünkü kubbenin boyu yerden 43.30 metre yüksekliktedir ve çapı da 31 metreden daha geniştir. Selimiye, geniş kubbesindeki işlemelerle, çinilerle ve süslemelerle gören herkesi kendine hayran bırakmaktadır. Daha önce yapılan camilerde kademeli artan kubbe tekniğinden yararlanılırken, Selimiye'de tek bir kubbenin inşa edilmesi bu camiyi dönemindeki diğer yapılardan farklılaştırmıştır. Tek kubbe özelliği, caminin içinin aydınlık ve ferah olmasını beraberinde getiren bir etmen olmuştur: Önceki sayfalarda resmini gördüğünüz gibi.

Selimiye'nin mihrap ve minberi, dönemin mermer işçiliğinin en önemli başyapıtlarındandır. Kullanılan mermerlerin Marmara Adası ve Kavala'dan özel olarak getirildiği bilinmektedir. Yapıda kullanılan çiniler sıraltı tekniğiyle İznik'te yapılmış ve Edirne'ye getirilmiştir. Yukarıda da söylediğimiz gibi, çinilerde 101 farklı model lale figürü kullanıldığı da cami ile ilgili bilinen bir diğer bilgidir.

Selimiye Külliyesi'nin tam merkezinde bulunan caminin dış avlusunda sıbyan mektebi, darülkurra, darülhadis medreseleri, kütüphane ve muvakkithane bulunmaktadır. Külliyeyi desteklemesi için yapılan istinat duvarının altında da camiye gelir sağlayan arasta bulunmaktadır.

Selimiye Camisi, 2011 yılında kültürel varlık olarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Rivayetlere göre, Sinan'ın "ustalık eserim" dediği Selimiye Camisi, Hristiyan dünyasının Sen Pier Kilisesi'ne karşı Müslümanların bir cevabı olarak inşa edilmiştir.

Cami, genişliği ile içerisinde aynı anda 6.000 kişinin ibadet etmesine imkân vermektedir. Osmanlı Dönemi'nde sefere çıkan ordu bu camide namaz kılmak için durmuştur. Caminin ibadete açılması II. Selim vefat ettikten sonra gerçekleşmiştir. Sultan II. Selim caminin tamamlanışını görememiştir.

Sinan, Selimiye Camisi'ni depreme dayanıklı olarak yapmıştır. Mimarın çok sayıdaki eserini inceleyenler, depreme karşı bilinen ve gereken tüm tedbirleri aldığını söylemekteler. Bu tedbirlerden biri temelde kullanılan taban harcıdır. Sadece Sinan'ın eserlerinde gördüğümüz bu harç sayesinde deprem dalgaları emilir, etkisiz hâle gelir. Yine yapıların yer seçimi de ilginçtir.

Zeminin sağlamlaşması için kazıklarla toprağı sıkıştırmış, dayanak duvarları inşa ettirmiştir. Mesela Süleymaniye'nin temelini birkaç yıl bekletmesi, temelin zemine tam olarak oturmasını sağlamak içindir. Sinan bunu hep yapmıştır.

Selimiye Camisi'nin zeminin gevşek toprak olduğunu öğrenen uluslararası bir grup bilim adamı, caminin minarelerine zarar gelmemesi ve yıkılmaması için metal kelepçelerle temellerini sabitlemenin en iyi çözüm olduğuna karar verdikten sonra minarelerin temellerini açtırdılar. Koymayı düşündükleri kelepçelerin aynısıyla karşılaştılar. Mimar Sinan aynı şeyi yüzyıllar önce, günümüzdeki teknolojik gelişmeler olmadan yaptı.

Şimdi anlatacağım çok önemli.

1999 yılında yaşanan depremin ardından Selimiye Camisi'nde de kuvvetlendirme çalışması başlatılmasına karar verildi. Çalışmalar başladığında ise herkes çok şaşırdı, çünkü 1500'lü yıllarda inşa edilen yapının birçok yerinde raylı sistem mevcuttu. Deprem anında cami her tarafa beş derece yatabiliyordu. Daha önce de belirttiğim gibi, bu sırrı ilk önce Japon mimarlar, 1950'li yılların sonunda özel izinle yaptıkları çalışma sırasında keşfetmişlerdi. İncelemelerini bitirdikten sonra da ülkelerine döndüler ve Sinan'ın 500 yıl önceki tekniklerini kullanmaya başladılar.

Mimar Sinan, ayrıca drenaj adı verilen bir kanalizasyon sistemini de yapılarına kurmuştur. Drenaj sistemiyle yapının temelinin sulardan ve nemden korunarak dayanıklı kalması öngörülmüştür. Ayrıca yapının içindeki nemi dışarı atan, soğuk ve sıcak hava dengelerini sağlayan hava kanalları kullanmıştır. Bunların dışında yazın suyun ve toprağın ısınmasından dolayı oluşan buharın, yapının temeline ve içine girmemesi için tahliye kanalları yapmıştır. Buhar tahliye ve rutubet kanalları, drenaj kanallarına bağlı olarak uygulamaya konulmuştur.

İşte Sinan'ın eserlerini inceleyen ve birçoğunu da restore eden Mimar Abdülkadir Akpınar'ın söyledikleri:

"Karşılaştığım bir özellikten dolayı gözlerime inanamadım. Sinan'ın eserlerinde en ufak bir çıktı ve desen dahi tesadüf değil. Renklere bile bir fonksiyon yüklenmiş. Çünkü yapıyı her şeyi ile bir bütün olarak ele almış. Bütün ölçülerini ebcet hesabına göre yapmış ve bir ana temayı temel almış. Ölçülerini asal sayıya göre yapmış ve onun katlarını baz almış. İlmini din ile bütünleştirip mükemmel eserler ortaya koymuş. Örneğin Sinan, Kur'an-ı Kerim'de geçen 'Biz dağları yeryüzüne kazık gibi gömdük-yerleştirdik...' ayetinden etkilenerek, yapılarının yer altındaki kısmını ona göre inşa etmiş. Yapıları hislerine göre değil, matematiksel olarak oluşturmuş. Bugünün teknolojisi bile Sinan'ın yapmış olduğu bazı uygulamaları çözemiyor. Küresel ve piramidal uygulamalarının bir başka benzeri daha yok. Ama bunların hepsi estetik sağladığı gibi, yapının sağlamlığını da pekiştirmiştir."

En acısı ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Rus generali Mihail Skobelev'in çinilerin bir kısmını söktürüp ülkesine götürmesidir.

Ernst Diez adındaki bir yabancı uzman; "Selimiye büyüklük, yükseklik, topluluk, ışık etkisi bakımından yeryüzündeki bütün yapılardan üstündür," demektedir.

Selimiye Camisi birçok manevi vasfı sembolize etmektedir. Caminin tek kubbe oluşu; Allah (c.c.)'ın birliğini, pencerelerinin beş kademeli oluşu İslam'ın beş şartını, bütün pencerelerinin 99 tane oluşu Cenabıhakk'ın 99 ismini, vaaz kürsülerinin 4 tane oluşu 4 hak mezhebi, mabedin bütün külliyesinde 32 kapının oluşu İslam'ın 32 farzını, arka minarelerinde 6 yolun olması imanın 6 şartını, caminin minarelerinde 12 şerefenin oluşu da Osmanlı Devleti'nin 12. padişahını sembolize etmektedir.[78]

78 Ahmet Şimşirgil, *Kayı V*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s. 66.

Mimar Sinan'ın, Selimiye Camisi'nin kubbesini o genişliğe oturtmak için 13 bilinmeyenli bir denklemi, matematiğin bilinen 4 ana işleminden farklı beşinci bir işlem yaparak çözdüğü ortaya çıktı. Böyle matematik işlemleri şu an bile çok zor yapılıyor.

Mimar Sinan'ın eserlerinde kullandığı matematiği çözmek için uzmanlar hâlâ büyük bir uğraş veriyorlar.

Sinan'ın 13 bilinmeyenli bir denklemi de çözdüğü düşünülüyor. Mimar Sinan gerçekten de matematikte beşinci bir işlem geliştirmiş olabilir mi? Bu görkemli kubbeleri 13 bilinmeyenli bir denklemi çözerek mi inşa edebildi?

Bunu daha iyi anlamak için, 85 yaşında tamamladığı "ustalık eseri" Selimiye Camisi'ni incelemek gerekiyor.

1574'te tamamladığı bu cami, Süleymaniye'den hacim olarak daha küçüktür, fakat mimaride bir doruk noktasıdır. Kubbesi inşa edildiğinde dünyanın en büyüğüydü ve Sanayi Devrimi'ne kadar dünyada ondan daha büyüğü inşa edilemedi denir.

Peki, bu eşsiz statik tasarımı 13 bilinmeyenli bir denklemle mi sağladı? 13 bilinmeyenli denklem aslında kubbeyi ayakta tutmak için 13 faktördü:

Kubbe ağırlığı
Kubbe çapı
Kubbe yüksekliği
Kubbe elipsi
Kasnak genişliği
Pandantif genişliği
Sütun sayısı
Pencere sayısı

Payanda sayısı
Statik yük
Dinamik yük
Duvar kalınlığı
Geometrik orta

Bu, tıpkı bir tahterevallinin 13 kolu olması gibidir. Önemli olan, bunlardan birine basınca diğerlerine ne olacağını hesaplayabilmektir. Diyelim ki kubbe yüksekliği bir birim artarsa kasnak genişliği nasıl etkilenir ya da pencere sayısındaki artış ya da azalış statik yükü nasıl etkiler?

Mimar Sinan tüm bunları hesapladı, değişimler ne olursa olsun tek bir sonuç olmalıydı: DENGE.

Mimar Sinan kubbe için gereken 13 faktörü ve aralarındaki ilişkiyi doğru hesaplayarak kubbe statiğini sağladı. Peki, Mimar Sinan kubbeyi inşa etmek için bunların dışında nasıl bir işleme ihtiyaç duydu? Aslında bu sorunun cevabı, kubbelerin inşasında o günkü matematik bilgisiyle hangi parçanın tasarlanamayacağında saklı.

Teorik olarak hepsi deneme yanılma yoluyla tasarlanabilirdi, ancak biri uçan kubbe tasarımında riske atılamaz hassasiyetteydi: Pandantifler.

Pandantifler, ana kubbenin yükünü taşıyıcı sütunlara indiren üçgen köşelerdir, ancak bu üçgenin tüm kenarları daireseldir ve kubbeyle aynı ilme sahiptir. Bu yüzden iki boyutlu zeminde tasarlanamaz ve eğer Ayasofya'daki gibi deneme yanılma yöntemiyle inşa edilmiyorsa son derece sıra dışı bir hesaplama gereklidir.

Peki, ne kadar sıra dışı bir hesaplama? Bu soruya bir matematikçi cevap verebilir:

Böyle şekillerin yüzey alanlarını hesaplamak için o çağda böyle bir işlem yoktu, ama günümüzde var, adı da "integral." Küçük parçaların bütünleştirilerek bir yüzeyinin hesabını yapmak için kullanılır. Pandantif şekillerinin yüzey hesabını yapmak için çok elverişli bir işlemdir.

Aslına bakarsanız Mimar Sinan'ın kullandığı beşinci işlemin integral olup olmadığını bilemeyiz. Hatta beşinci bir işlem kullanıp kullanmadığını da bilemeyiz. Çünkü tarihsel süreç olarak baktığımızda integrale gelene kadar birçok işlem var. En yeni işlemlerden biri aslında integral. Belki de Mimar Sinan kendi ebcet cetveline göre farklı bir hesap kullanmış olabilir.[79]

Herkes inşaatta harç karabilir. Ama böyle hesaplar yaparak, böyle eserler ortaya çıkarmak herkesin harcı değildir.

Caminin mimarından bahsettik. Peki, Sinan'ın yaptığı camilere ayetleri yazıp özel işlemeler çizen "hattatlar" kimlerdi? Onlar da eli öpülesi üstatlardı. Onların da hikâyeleri çok ilginç.

Caminin Usta Hattatları

Mimar Sinan zamanında en ünlü ve işini en iyi yapan hattatlar Karahisari Ahmet ve Hasan Çelebi idi. Biri öğretmen, diğeri öğrencisiydi. İşlerine âşık olan insanlardı.

Süleymaniye Camisi'nin içine ayrı bir hava veren, ulvi bir derinlik katan süslemeler ve hatlar, hattat Karahisari'nin ve talebesi Hasan Çelebi'nin ellerinden çıkmıştır. Hattat Karahisari, kubbeye Nur Suresi'ndeki "Allah göklerin aydınlatıcısıdır"

79 Erkan Ceylan, Günümüzdeki Yapılar Depremde Kolaylıkla Yıkılırken Mimar Sinan'ın Eserleri Neden Yıkılmıyor? İşte Kullandığı Dâhiyane Teknikler, Mayıs 2022, https://www.webtekno.com/mimar-sinan-eserleri-h123191.html

ayetini yazarken işine o kadar yoğunlaşmıştır ki son harfin son düzeltmelerini yaparken daha fazla dayanamamış ve gözlerinin feri tükenmiştir. Bu büyük insanın iki gözünü de camiye hediye etmesi üzerine, caminin kalan hatlarını talebesi Hasan Çelebi tamamlamıştır. İşte, işlerine bu derece âşık insanlardı. Hasan Çelebi'nin hikâyesi ise daha muhteşem...

Hasan Çelebi, o devrin en meşhur hattatıydı. Karahisari Ahmet'in hem kölesi hem de çırağıydı. Karahisari Ahmet, Hasan Çelebi'yi bir süre sonra kendisine evlat edinmişti. Hasan Çelebi, üstadından çok şey öğrenmişti. Üstadına olan saygısından, yaptığı eserlere imzasını "Hasan bin Karahisari" diye atardı. Yani Karahisari'nin oğlu Hasan.

Süleymaniye Camisi'ndeki yazıların çoğunu da Hasan Çelebi yazdı. Karahisari'yi onun kadar kimse taklit edememişti. Bununla birlikte, Mimar Sinan, Süleymaniye Camisi'ni yaparken, Karahisari ile de beraber çalışmıştı. Karahisari, daha sağlığında dehasının bütün inceliğini evlatlığının hassas parmaklarında görmüş, doğanın ölümsüz güzelliğine karşı gözlerini rahatlıkla yummuştu. Ölürken içi rahat gitmişti. Geride kendisi gibi bir usta bırakmıştı çünkü.

Koca Sinan, Selimiye Camisi'nin yazılarını devrin en büyük hattatı olan Hasan Çelebi'ye yazdırmak istiyordu. Arzusu derhâl yerine getirildi. Sinan'ın sanat zevkini gösteren bu isteğinin üzerine, Osmanlının meşhur hattatı Hasan bin Karahisari İstanbul'dan özellikle çağırıldı. Bu çağrı ve verilen cevap şöyle kaydedilmiştir:

"Mimarbaşına hüküm ki; şimdi, Edirne'de yapılması emrim olan cami-i şerif için lazım olan yazı için kâtip Molla Hasan'ı istemişsin. Şimdi adı geçen, bahsedilen önemli iş için tayin olunup gönderilmiştir. Buyurdum ki; fermanım ulaştığında cami-i

şerifte yazılması lazım olan yerleri; çiniyle yazılacakları ve sade hat olmak üzere gereken yerleri gösterip uygun görüldüğü üzere yazdırasın. (Çini eminine verildi.)"

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, Hasan Çelebi, Selimiye Camisi'nin kubbe yazılarının mahalline geçirilmesine nezaret ederken gözüne düşen kireç tozunu temizlemek için, celi kalemlerini silmek üzere yanında bulundurduğu kireçli suyu telaşla kullanınca görme hassasını kaybetmiştir. Bunun üzerine Sultan II. Selim tarafından kendisine ömür boyu maaş bağlanmıştır.

Öldükten sonra hocasından ayrılmak istemediği için İstanbul, Sütlüce'de Sinan yapısı olan Mahmut Ağa Camisi'nin kapı tarafına, Karahisari'nin yanına gömülmüştür. Ne yazık ki her iki usta hattatın da mezarları günümüze ulaşamamıştır.[80]

Hasan Çelebi, hattat işi için gözlerini sonuna kadar yorup feda etmiş biriydi. Sanatına ve işine âşıktı. Bir de sanata Allah rızası girince bu aşk daha da artıyordu. Ne âşıklar ne görevlerde bulunmuş, haberimiz bile yok değil mi?

Edirne'yle özdeşleşmiş olan Selimiye Camisi, Sinan'ın mimari anlayışı doğrultusunda kentle topoğrafik açıdan bütünleşmiş durumda. Ünlü mimar Le Corbusier, 1911'de yaptığı Doğu seyahatinde bu manzarayı, "Sultan Selim Camisi kente takılmış son derece muhteşem bir taca benziyor," sözleriyle anlatıyor.[81]

80 Ahmet Refik, *Türk Mimarları*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 15-17. /Önder Kaya, *Cihan Payitahtı İstanbul*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 126-131. /Bekir Nas, Şifre Süleymaniye, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 37. /Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 139.

81 Murat Türemiş, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015. s. 72.

Cami, Psikolojik Harp Silahıydı

Gelelim psikolojik harbe. Sinan aynı zamanda bir askerdi. Askerî operasyonu, psikolojik harbi ve askerî istihbaratı iyi biliyordu.

Edirne hem Osmanlının hem de Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı. Biraz da bu sebeple Selimiye Camisi, Avrupalı güçlere mesaj vermek için bir kale gibi Edirne'ye kondurulmuştur. Dev görüntüsü, muhteşem kubbesi, büyük minareleri, beş vakit yayılan ezan sesi bir psikolojik harp unsuru olarak da görev yapmaktaydı. Hâlâ da öyledir. Sinan'ın yaptığı camilerin sadece ibadet için olduğunu düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. Unutmayın, Sinan aynı zamanda bir askerdi. Asker olarak birçok savaşa da katıldı. Yaptığı camilerin askerî savunma amaçları olduğu da düşünülmeli. Mevzunun bu yönü atlanmamalı. Dahasını söyleyeyim size. Selimiye Camisi bugün bile Avrupa'ya karşı psikolojik harp unsuru görevini en iyi şekilde yerine getirmektedir.

Sanat tarihçisi Profesör Ernst Diez, Selimiye hakkında şöyle yazıyor:

"Selimiye Camisi'nde mekân tesiri, insanüstü yüksekliği ve büyüklüğü ile Hindistan'daki Adil Şah Türbesi'ni, Roma'daki Panteon ve Sen Piyer Kilisesi de dâhil, yeryüzündeki bütün diğer yapıları gölgede bırakmaktadır. Yeryüzünün bütün kültürlü milletleri içinde yalnız Türkler, Ayasofya'yı aşmak cesaretini göstermişlerdir."

Osmanlı Dönemi'nde Avrupa'ya sefere giden ordu Selimiye Camisi'ne uğrayarak manevi destek de alırdı. Selimiye Camisi, orduya bir ruh ve heyecan verirdi.

En ilgincini söyleyeyim. Bugün Edirne ve halkı, Selimiye Camisi sebebiyle ciddi gelir elde etmektedir. Çünkü Selimiye Camisi hem yerli hem yabancı milyonlarca turist çekmektedir. Bu durum hem Edirne'nin hem de halkının ekonomik olarak kalkınmasını sağlamaktadır. Ve tabii Türkiye'nin de... Ah Sinan, yaptığın eserler bugün Türkiye'ye ekonomik fayda bile sağlamakta. Edirne ekonomisine can vermekte. Hakkın ödenmez Koca Sinan...

Ya Balkan Savaşları'nda veya I. Dünya Savaşı'nda Edirne'yi ve Selimiye Camisi'ni kaybetseydik? Evet, öyle bir risk yaşandı. Ama kahramanlar Selimiye Camisi'ni teslim etmemek için ellerinden geleni yaptılar. Şimdi anlatacağımı çok dikkatli okuyun.

Şükrü Paşa'nın Edirne Savunması

1912 yılının Aralık ayı başlarıydı. Edirne, aylardan beri Bulgar ordularının kuşatması ve tazyiki altında yaşama mücadelesi veriyordu. Bu arada Edirne'nin bazı birliklerle irtibatı kesilmişti.

Şükrü Paşa, askerleri ile Edirne'yi sonuna kadar savunacaktı. Şükrü Paşa, büyük bir Osmanlı askeriydi. Balkan Savaşları'nda Bulgarlar tarafından kuşatılan Edirne şehrini 155 gün boyunca zor koşullar altında savundu. "Edirne Müdafisi" olarak da anılır.

Yokluk ve sefaletin kol gezdiği, cephanenin bittiği o günlerde Şükrü Paşa'nın hâl ve tavırları herkese cesaret kaynağı oldu. Cephede can pazarı olmasına rağmen tebliğler yayımlayarak halka moral verdi. Harbin en çetin anında; "Düşman, hatlarımızı geçtikten sonra ölürsem kendimi şehit kabul etmiyorum. Beni

mezara koymayın. Etimi itler ve kuşlar çeke çeke yesinler. Fakat müdafaa hattımız bozulmadan şehit olursam kefenim, lifim ve sabunum çantamdadır. Beni bu mahalde gömeceksiniz ve gelen nesiller üzerime bir abide dikeceklerdir," dediği söylenir.

Padişah, Edirne Müstahkem Mevki Kumandanı Şükrü Paşa'ya gönderdiği telgrafta, cansiperane savunmasını tebrik ediyor, Selimiye'yi düşmana bırakmamak için elinden geleni yapacağına inandığını belirtiyordu.

Şükrü Paşa telgrafı okuduktan sonra pencerenin önüne gitti. Bir zaman Selimiye Camisi'nin mahzun minarelerine baktı, yumruklarını sıktı:

"Yok Selimiyem, yok" diye hıçkırdı. "Seni düşmana vermektense canımı veririm daha iyi! Bu ecdat yadigârı beldeyi düşmana verecek alçak düşünemiyorum. Kanımın son damlasına kadar dayanacağım!"

Şükrü Paşa

Toparlandı. Bağlantısı kesilen birliklerden birine önemli bir haber göndermesi gerekiyordu. Emri çoktan yazdırmıştı. Fakat bu sırrı taşıyacak cesarette ve dirayette biri lazımdı. İş kolay değildi. Bu işi üstlenecek olan hayatından olabilirdi. Çünkü şehir amansız bir kuşatma altında bulunuyordu.

Genç ve gözü pek subaylarını bir bir gözünün önüne getirdi: Mülazımıevvel Ali, Mülazımıevvel Cafer, Mülazımısani Sadık, Mülazımısani Şevket... Hepsi de gözünü budaktan sakınmaz yiğitlerdi. Şimdiye kadar verdiği her göreve tereddütsüz koşmuş-

lar, gerektiğinde canlarını dişlerine takmaktan çekinmemişlerdi. Ama acaba hangisini seçmeliydi?

Emir subayını çağırıp fikrini sordu.

Emir Subayı, "Paşa Hazretleri, bu arkadaşların hepsi de çok iyiler. Ama bendeniz, Mülazımısani Sadık Efendi'yi münasip bulurum," dedi.

Şükrü Paşa, "Neden bu tercihi yapıyorsunuz, Binbaşı? Bunun özel bir sebebi var mı?" diye sordu.

Emir subayı, "Evet, Paşa Hazretleri... Bir kere Sadık Efendi, Edirnelidir. Şehri için canını seve seve verir. Üstelik bütün çocukluğu buralarda geçtiği için tüm bölgeyi avucunun içi gibi bilir," diye açıkladı.

Şükrü Paşa biraz düşündükten sonra, "Çağırın gelsin, görüşelim," diye emretti.

Mülazımısani Sadık Efendi az sonra Şükrü Paşa'nın huzurundaydı. Paşa'ya asker selamını verdi. "Emrinizdeyim, Paşa Baba!"

Şükrü Paşa, Sadık Efendi'yi karşısına oturttu:

"Oğlum, sana son derece güç bir vazife vereceğim. Öyle güç bir vazife ki sonunda canından olmak da var. Ne dersin?"

"Ne denir, Paşa Baba, can ne gün içindir? Memleketim uğruna şehit olmak, rütbelerin en büyüğüne ulaşmaktır. Bu şerefi benden esirgemeyiniz."

Şükrü Paşa'nın gözleri yaşardı, gözyaşlarını göstermemek için pencereden dışarıyı seyretmeye koyuldu. "Pekâlâ, Sadık..."

diye konuştu titreyen sesiyle. "Pekâlâ, evlat, sana bu vazifeyi veriyorum. Allah yardımcın olsun." Kucaklayıp alnından öptü. "Hava kararınca yola çıkarsın."

Mülazımısani Sadık Efendi, gencecik yüzünü ışıl ışıl aydınlatan bir tebessümle, topuklarını birbirine vurup selam durdu. "Başüstüne, Paşa Baba!"

Sert adımlarla odadan çıktı.

Ve ertesi gün Edirne'ye acı haber geldi. Mülazımısani Sadık Efendi vazifesini başarmış, fakat geri dönerken yaylım ateşine tutulup şehit edilmişti. Şükrü Paşa, kır karışık sakalını çekiştire çekiştire, "Vah yavrum, vah ciğerparem," diye ağlıyordu.

Birkaç gün sonra, öğle üzeri, kucağında bir çocuk olan genç bir kadının onunla görüşmek istediğini Şükrü Paşa'ya bildirdiler. Genç kadın Mülazımsani Sadık Efendi'nin dul eşiydi. Hemen Paşa'nın huzuruna aldılar.

"Buyur, kızım... Hoş geldiniz."

Çok gençti. Ancak on yedi on sekiz yaşında gösteriyordu. Kollarının arasında sevgiyle tuttuğu bebek ise henüz 10 aylıktı.

"Paşa Baba!" dedi ağlayarak. "Sizi fazla rahatsız etmeyeceğim. Sadık'ım dinim, vatanım için şehit oldu. Ahirette yeniden ona kavuşmak umuduyla ölümü bekleyeceğim. Size asıl şunu söylemeye geldim..."

Kollarının arasında özenle tuttuğu bebeğini Paşa'ya uzattı:

"İşte Sadık'ımın yadigârı! Onu böyle günler için büyütüyorum. Mahzun olmayınız, Paşa Baba... Sadık'ım şehit olduysa oğlu büyüyüp vatan müdafaasına koşacaktır. Analar daha ne

Sadıklar doğurur! Sadık'ım da oğlum da ben de dinim, vatanım için feda oluruz!"

Paşa hıçkırıklarla sarsılırken kesik kesik bir şeyler mırıldanıyordu:

"Selimiye'me artık giremezler, Edirne'mi alamazlar, milletimi esir edemezler!"[82]

82 Yavuz Bahadıroğlu, *Mimar Sinan*, Panama Yayınları, Ankara, 2015, s. 118-119.

AYASOFYA'YI AYAKTA TUTAN MİMAR SİNAN'DIR

Ayasofya yakın zamanda cami olarak tekrar açıldı. Ayasofya'yı Mimar Sinan yapmamıştır, ama bugün Ayasofya ayaktaysa bunu Mimar Sinan'a borçlu olduğumuzu biliyor muydunuz? Ayasofya'ya öyle etkili tamirat ve dayanaklar yapmıştır ki etkisi bugün bile konuşulmaktadır. Koca Sinan, Ayasofya'ya birçok ekleme yaparak camiyi hem dayanıklı hâle getirmiş hem de güzelleştirmiştir.

Gelin Ayasofya'yı anlatmaya en baştan başlayalım.

Yunanca "kutsal/ilahi bilgelik" anlamına gelmekte olan Ayasofya, dünya mimarlık tarihinin en önemli eserleri arasında kabul edilir. Bu mabedin inşası her ne kadar Bizans İmparatoru I. Konstantin zamanında başlamış olsa da 360 yılında II. Konstantin'in imparatorluğu döneminde tamamlanır. Lakin maküs talihi yakasını bir türlü bırakmaz.

Ayasofya o tarihlerde çıkan bir isyan yüzünden kısmen yanar. II. Theodosius tarafından onarılarak 415 yılında yeniden ibadete açılır. Fakat 532'de çıkan bir ayaklanma sırasında tamamen yanar. İsyan durulunca İmparator Jüstinyen buraya muhteşem bir mabet yapmaya karar verir. Bu iş için de Batı Anadolulu iki mimarı, "İsidoros ve Anthemios'u" görevlendirir.

Kilisenin en mükemmel şekilde inşa edilmesini isteyen imparator, hiçbir fedakârlıktan da kaçınmaz. Jüstinyen'in niyeti, Âdem'den (a.s.) onun zamanına kadar yapılan mabetlerin en bü-

yüğünü ve en görkemlisini inşa etmektir. Böylece imparatorluk gücünü ve kudretini tüm cihana ispatlayacaktır.

Bu muhteşem mabedin yapımı için tüm Akdeniz ülkelerindeki malzemeler İstanbul'a taşınır. Ayasofya'yı ayakta tutan sütunların sekiz tanesi Efes'teki Diana Tapınağı'ndan, diğerleri ise Atina, Delphi, Delos ve Mısır'ın tapınaklarından temin edilir.

Anadolu'daki, Artemis Tapınağı da dâhil olmak üzere, bazı pagan tapınaklarının sütunları dahi sökülerek Ayasofya'ya nakledilir. Hummalı bir çalışmanın ardından bu muhteşem mabedin inşası nihayete erer.

Anlayacağınız Mısır, Suriye, Balkanlar ve Anadolu'da bulunan çeşitli antik yapılardan, harap putperest mabetlerden sökülen işlenmiş sütunlar ile taş ocaklarından özel olarak kazılıp çıkarılan yapı malzemeleri İstanbul'a getirilmiş, 100 ustabaşının yönetiminde çalışan tam 10 bin işçinin geceli gündüzlü gayretleri sonucu inşaat beş yılda tamamlanmıştır.

Ayasofya, en başından beri imparatorun kilisesiydi. Açılış törenine sarayından çıkıp dört atın çektiği bir arabaya gururla kurularak katılan İmparator Jüstinyen, Ulu Mabed'in bitirilmesine o kadar sevinmişti ki düzenlediği şaşaalı törenlerde fakir fukaraya dağıtılması için 1.000 adet sığır, 6.000 adet koyun, 600 domuz ve 10 bin kadar kuş kurban etmiş, halka da 30 bin kile yiyecek dağıttırmıştı.

Açılış günü, muhteşem eserinden duyduğu tarifsiz gururla göğsü kabarmış bir şekilde halkın içine çıkan mesut imparator, ağır adımlarla Ayasofya'nın kapısından girerken patriğe de eşlik ediyordu.

İbadethanenin açılışı da oldukça görkemli oldu. (27 Aralık 537) Jüstinyen, on dört atın koştuğu imparatorluk arabası ile

Kral Kapısı'nda görüldüğünde, onu kapıda patrik karşılar ve mabede birlikte girerler.

İmparator, Ayasofya'nın içine girdiğinde herkes gibi büyülenir. Zira o vakte kadar 55 metre yüksekliği ve 30.31 metre çapıyla inşa edilmiş hiçbir kubbe olmamıştır. Ve bu kubbeyi hiçbir kubbenin geçemeyeceği konusunda kesin hüküm vardır. Gördüğü bu muhteşem manzara karşısında ellerini semaya kaldıran İmparator Jüstinyen'in ağzından çıkan kibir kokan sözler dev kubbede yankılanır:

"Ey Süleyman, seni geçtim!"

Burada Hz. Süleyman'ı (a.s.) kastetmektedir. Kudretini dünyaya haykıran Bizans imparatoru, Hz. Süleyman tapınağını geride bırakan bir eser yaptırdığını düşünür. Fakat sevinci fazla uzun sürmez. Mabedin açılışından 10, 20 yıl gibi kısa bir zaman sonra İstanbul'u sallayan büyük bir deprem Ayasofya'ya da zarar verir. Kubbeden düşen parçalar mihrabı, mukaddes şarap ve ekmek dolabını, ayin masasını paramparça eder.

Esasen geometri hocaları olan Ayasofya'nın mimarları, bu görkemli eserde statik hesaplarını tam olarak tutturamamışlardı. İmparator Jüstinyen'in, ihtişamından o kadar gurura kapıldığı aşırı yüksek kubbe, yapımından 20 yıl sonra, 557'de vuku bulan bir depremde birdenbire çöküverdi. Bu hazin çöküşün izleri bugün dahi Ayasofya'nın zemininde görülebilmektedir.

Bu defa yine dört beş yıl kadar kapalı kaldı Ayasofya. Çöken kubbe, mimarlar o tarihte öldükleri için mimarlardan birinin yeğeni olan "Genç İsidoros" tarafından ihtimamla tamir edildi. Ama Ayasofya'nın çilesi bitmez. Bu sefer de farklı Haçlı güçleri tarafından yağmalanacaktı.

Haçlı Seferleri'nde Latin istilası ile Ayasofya yağmalandı.

1204 yılında Latin Haçlıları, İstanbul'a girerek şehri işgal etmiş ve 60 yıl kadar Bizans'ın başkenti olan şehir "din" (mezhep) değiştirmiş, Ortodoksluktan Katolikliğe dönmüş, Ayasofya da tabiatıyla bu kırılmadan nasibini fazlasıyla almıştı. İşte Ayasofya'daki kutsal eşya ve hatıraların hatırı sayılır bir kısmı bu dönemde Venedikli/Latin işgalcilerin eliyle tahrip ve yağma edilmiş, hatta mozaiklerin üzerlerindeki altın kısımlara dahi tamah edilerek sökülüp alınmış ve açgözlü Latin yağmacılar tarafından gemilere yüklenmek suretiyle, sandıklar içerisinde Venedik Limanı'na taşınmıştı. Hatta bu yağmacı gemilerden birine Ayasofya'nın büyük kilise mihrabını da yüklemişlerdi. Ne var ki gemi Ege Denizi'nde bir fırtınada batınca, Ayasofya'nın en kutsal parçalarından bazıları da gemiyle birlikte denizin dibini boylamıştı.

Başka bir örnek vermek gerekirse, bugün Sultanahmet Meydanı'nın güney ucunda bulunan yazısız Dikilitaş'ın üzeri, Latin işgali sırasında bakır levhalarla kaplıydı ve güneş vurunca pırıl pırıl parlardı. Yağmacı Latinler levhaları altın kaplama zannederek birer birer sökmüşlerdi. Dikilitaş'ın günümüzdeki hazin çıplaklığının gerçek sebebi işte budur.

Ayasofya, o tarihten günümüze kadar zaman zaman tahribata uğramış ve yeniden tamir edilmiştir. Zaman içinde eklentiler de yapılmıştır. Fakat özelliğini ve estetiğini hiçbir zaman yitirmemiştir. Ayasofya, en kötü günlerini Latin istilası döneminde yaşamıştır. Tüm Hristiyan mezheplerince kutsal sayılan bu mekâna en büyük zararı yine Hristiyanlar, Katolik Latinler vermiştir. Ayasofya yağmalanmış, tahrip edilmiştir. İçindeki birçok değerli ve kutsal eşya alınarak Avrupa'daki kiliselere götürülmüştür.

Latinler, İstanbul'un maddi manevi varlıklarını yağmalayıp Avrupa'ya götürerek köşeyi döndüler. İstanbul'u çöpe çevirdiler. Hâlbuki Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettiğinde Müslümanlar böyle bir şey yapmadılar. Aksine Osmanlı Devleti, İstanbul'u pırıl pırıl hâle getirdi ve geliştirdi. Fatih Sultan Mehmet, Hristiyanların inanç özgürlüklerini tanıdı. Şehri yeniden tamir ettirdi.

Osmanlı fetih için İstanbul'u kuşattığı zaman din adamlarının ve halkın, "Burada Latin külahı görmektense Osmanlı sarığı görmeyi yeğleriz," demelerinin sebebi budur.

1261'de şehir Latinlerin elinden kurtarılıp tekrar Bizans'ın eline geçtiğinde Ayasofya tanınmayacak hâle gelmişti. Geriye neredeyse iskeletinden başka bir şey kalmamıştı. Çok kısıtlı imkânlarla tekrar ihya edilmeye çalışıldı, fakat 1344 İstanbul depremi kubbenin bir bölümü de dâhil olmak üzere bazı kısımlarını çökertti. Bu sırada gittikçe fakirleşen Bizans, Ayasofya'yı hemen tamir ettiremedi, bu sebeple de bir müddet kapalı kaldı. Daha sonra toplanan özel vergi ve bağışlarla 1354'te yeniden tamir edilip ibadete açıldı.

Latin istilasından büyük bir yara alarak kurtulan Ayasofya, her ne kadar tadilat ve tamirat gördüyse de eski ihtişamlı günlerine artık dönemeyecekti. Ta ki İstanbul'un fethine kadar... İstanbul'un fethinden sonra ilk iş olarak Ayasofya'ya gelen Fatih Sultan Mehmet Han, Ayasofya'nın o harap hâline bile hayran kalmıştır. Cuma namazının burada kılınacağını ferman buyuran Fatih, mimarları bu iş için vazifelendirmiştir. Kısa bir zaman sonra camiye çevrilen Ayasofya için artık yeni bir dönem başlayacaktır.

Fetih müyesser olduktan sonra Fatih şükür namazını kılmak için şehrin en görkemli yapısının, yani Ayasofya'nın önüne gelir.

Kapının önünde beyaz atından iner ve arkasındakilerle birlikte kapıdan içeri girer. İşte o anda mekânın inanılmaz güzelliğinden etkilenir ve derin bir huşu içinde mabedi seyre koyulur.

O gün genç Fatih hızını alamayarak Ayasofya'nın kubbesine kadar tırmanmış ve etrafında 360 derece dolaşarak, fethini Yüce Peygamber'inin emrettiği bu kutlu şehrin deruni manasını düşünerek bu tepeden doyasıya seyretmiş, ardından da dudaklarından, "İstanbul çok güzel bir kızmış, fakat ne yazık ki bakımsız kalmış, ümmeti Muhammed'in elinin ona değmediği buradan belli," sözleri tarihin hafızasına inciler misali dökülmüştür.

Daha sonra da secdeye kapanır. Ayasofya ilk cuma namazının kılınması için hazırlanır.

İstanbul'a ilk girildiğinde cuma gününe daha yaklaşık 70 saat vardır. Bu kısacık müddet zarfında İstanbul'un baş mabedi (Ulu Mabet) kabul edilen Ayasofya, onu ziyaret eden Fatih Sultan Mehmet'in emriyle ilk cuma namazının kılınmasına hazır hâle getirilecektir.

Ayasofya Camisi'nin içi.

Sabahın alaca karanlığında fethine girişilen şehre ikindi vakti bizzat giren ve Ayasofya'yı ziyaret ettikten sonra camiye çevrilmesi emrini veren genç Fatih, bu dokuz asırlık mabette bir cami için gerekli olan minber, mihrap, halı gibi unsurların eklenmesini ve Hristiyanlığa ait olup da İslamiyet tarafından

hoş görülmeyen heykel, ikona, resimli mihrap gibi objelerin de kaldırılmasını emretmişti. Caminin güneybatı köşesine, yani Sultanahmet Camisi'nden bakılınca sol ön köşedeki ağırlık kulesinin üzerine ahşap bir minare inşa edilmesi de unutulmayacaktı.

Fatih'in emri üzerine Ayasofya'nın içi ve çevresi hızla temizlendi. Kubbesinde asılı olan devasa çan indirildi. Duvarlardaki resimlerin (ikona ve mozaiklerin) üzeri geçici olarak bir örtüyle kapatıldı. Ahşap olarak muhtemelen hemen yaptırılan minber ve mihrap yerlerine yerleştirildi. Tabii ki yerlere tertemiz halılar serildi. Duvarlara sinen, genizleri yakan ağır mum kokusu gülsuyu kokularıyla giderildi.

Cuma günü geldiğinde Ayasofya tarihî günlerinden birini daha yaşamaya hazırlanıyordu. Hafızlar Kur'an okuyor, güzel sesli müezzinler birbiri ardınca tekbirler getiriyorlardı. Bugüne kadar okunan cuma selası ve Ezan-ı Muhammedi, İstanbul'un ruhuyla ilk kez o gün özgürce buluşuyordu.

Derken üç gündür "Fatih" unvanını isminin başına almaya hak kazanmış olan Sultan II. Mehmet'in, devlet büyükleri ve ulemayı da yanına alarak Ayasofya Camisi'ne teşrif ettiği görüldü.

O sırada selalar veriliyor, Ahzab Suresi'nin şu ayeti okunuyordu: "İnnallâhe vemelâ iketehu yusallûne alânnebi. Yâ eyyuhâlleżîne âmenû sallû aleyhi vesellimû teslîmâ." (Ahzab 56)

"Allah ve melekler, peygambere salat ederler (şeref ve şanını yüceltirler). Ey iman edenler, siz de ona salat edin ve teslim olun."

Böylece Ayasofya da asırlarca aşinası olacağı Kur'an-ı Kerim'le buluşuyordu. Peki, Ayasofya'da ilk cuma nasıl kılındı? Farklı rivayetler vardır.

Şeyh Akşemsettin, genç Sultan Mehmet'in kol tuğuna girerek onu saygıyla minbere çıkardı. Fatih de elinde kılıcıyla çıktığı minberde yüksek ve heybetli bir sesle, "Elhamdulillah! Elhamdulillah!" diyerek hutbeyi okumaya başladı. Bu sırada gaziler hep bir ağızdan feryat figan eyleyip seller gibi gözyaşları dökü-yorlardı. Maalesef Fatih'in verdiği rivayet edilen hutbenin orijinal metni elimizde mevcut değil. Onu ancak mealen biliyoruz.

Buna göre Fatih, İstanbul'daki bu ilk nutkunda gazilere İslamiyet'in şan ve şerefinden, Müslümanlığın yüceliğinden bahsetmiş, gül renkli kanı içinde şehadet şerbetini içmiş olan şehitlerin ruhlarına bol bol dualar göndermiş, sekiz buçuk asırdır Peygamber Efendimiz'in (sas) emir ve müjdelerini yerine getirmekle yükümlü oldukları hâlde bunu yerine getiremeyen Müslümanları bu büyük zafere eriştirdiğinden dolayı Cenabıhakk'a senalar etmişti. İşte o hutbeyi okuyan kumandan hadisteki "ne güzel kumandan" ve o hutbeyi dinleyen asker de "ne güzel asker" olmuşlardı. Peygamberimizin hadisine nail olmuşlardı.

Ahmet Muhtar Paşa'nın kitabına göre, Sultan Fatih hutbeyi okuduktan sonra aşağı indi. Akşemsettin'in yanına gitti ve onu kendi eliyle imamlığa geçirdi. Kendisi de onun arkasında cemaatle birlikte cuma namazını eda etti.

Ayasofya'da ezan ve Kur'an seslerini duyan, yer altı dehlizlerine saklanmış olan bazı rahiplerin de o gün Müslümanlığı kabul ettiklerine dair hoş bir rivayet geçer kaynaklarda. Rahiplerin en yaşlısına "Baba Mehmet" adı verilmiştir. İşte bu Baba Meh-

met, Müslümanlara Ayasofya'nın bir sırrını ifşa etmiş, mihrabın sağındaki karanlık köşenin, Hz. Süleyman'ın mabedinden getirilmiş taşlarla kaplı olduğunu söylemiştir. Fatih de uğur sayarak orada iki rekât hacet namazı kılmıştır.

Bazı kaynaklarda da minbere Akşemsettin'in çıktığı ve hutbeyi onun verdiği, namazı da onun kıldırdığı yazar.

Fethin hemen akabinde Ayasofya tadilat edilmeye başlanır ve yavaş yavaş hüviyeti değişir. İslam'ın bir nevi sembolü sayılan minareler, usul usul kıyam etmeye başlarlar. İnşa edilen bu minarelerle ilgili olarak da şöyle bir rivayet nakledilir. Bu, çok önemli bir olaydır.

Ayasofya'nın ilk minare kaidesinin, Ali Neccar isimli bir Türk mimarına ait olduğu söylenir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Bizans imparatoru, İstanbul'un fethinden birkaç yıl önce, Ayasofya'nın depremde zarar gören kuzey duvarının tamiri için Fatih'ten yardım ister. Sultan bunun üzerine Ali Neccar adlı mimarını İstanbul'a gönderir. Bu mimar, eklediği istinat duvarlarıyla Ayasofya'yı yıkılmaktan kurtarır, ayrıca istinat duvarına 200 basamaklı bir de merdiven ekler. İmparator merdivenin sebebini sorduğunda, "Kurşunluğa çıkmak için," cevabını verir. Edirne'ye dönen mimar, yaptığı çalışmalarla ilgili bilgi verirken şöyle der:

"Sultanım, dört payanda ile Ayasofya'nın kubbesini kurtardım, tamir vazifesi bana kısmet oldu. Fetih vazifesi ise size düşüyor. Hatta yapacağınız minarenin temelini de hazırladım ve üzerinde ilk namazı da kıldım..."

Camiye dönüştürüldüğü günden itibaren Ayasofya, özellikle Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlar için çok bü-

yük bir öneme sahip olmuş, fethi hatırlatan bir sembol olarak yüzyıllar boyunca bu önemini korumaya devam etmiştir. Fatih, camiye gelir sağlayacak birçok mülk de vakfetmiştir.

Bir mihrap, minare ve medrese yaptırmıştır. Ayasofya, fetihten sonra sürekli özen gösterilen bir cami olmuş ve yapılan eklerle muazzam bir külliyeye dönüştürülmüştür. İstanbul'un fatihi ve dolayısıyla caminin ikinci banisi olan Fatih Sultan Mehmet Han, Ayasofya'yı camiye çevirdikten sonra da şöyle bir bedduayı mermerlere kazıtmayı unutmamıştır:

"Benim bu camimi camilikten çıkaranlar, Allah'ın, meleklerin ve bütün Müslümanların lanetine uğrasınlar! Onlar hiçbir zaman hafiflemeyen bir azap içinde bulunsunlar! Yüzlerine bakan ve kendilerine şefaat eden hiç kimse bulunmasın!"[83]

Şimdi Mimar Sinan'ın Ayasofya'yı nasıl tamir ettiğini anlatabiliriz. Burası çok önemli... Ayasofya ayakta kalıp günümüze gelebildiyse bunu Mimar Sinan'a borçludur.

Mimar Sinan'ın Ayasofya'ya yaptığı en önemli eklentilerden biri uçan payandalardır. Ama Mimar Sinan bunları yaparken emin olun hiç sevmedi. İstemeyerek yaptı diyebiliriz. Uçan payandalar, bir yapıyı yüzyıllarca ayakta tutacak asıl taşıma unsurlarıdır. Sinan bunları neden sevmedi? Çünkü yapıyı çirkin gösteriyorlardı. Yapıyı gölgeleyip örtüyorlardı.

83 Mustafa Armağan, *Ayasofya Entrikaları*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 45-50,67-105 arası. /Bekir Nas, Şifre Süleymaniye, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 71-77.

Payanda nedir?

Duvarın yıkılmaması için konulan destektir. Bu desteğin bina ile arası boşsa, havada durduğu için sanat tarihinde ona "uçan payanda" denir. Orta Çağ Avrupası'nda yapılan pek çok eserde bunları görebilirsiniz. Hâlbuki Mimar Sinan ne Süleymaniye'de ne Selimiye'de ne Şehzade Camisi'nde, bu devasa yapıların hiçbirinde bu kadar belli bir uçan payanda kullanmamış, yapıyı ve o kubbeleri ayakta tutan dev payeleri bile ustaca saklamıştır.

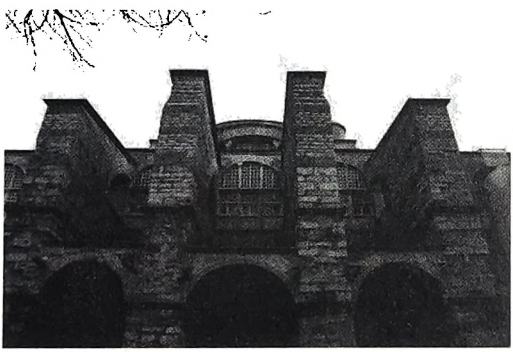

Ayasofya'daki uçan payandalar.

Ama Mimar Sinan, Ayasofya konusunda çaresizdi. Çünkü Ayasofya 500'lerde Jüstinyen tarafından yaptırılmıştı. O dönemin mimarisinde böyle bir yapıya dev bir kubbe oturtmak pek akıl işi değildi. Kubbe birkaç defa tamamen, defalarca da kısmen çökmüştü. Mimar Sinan bunu engellemek için özellikle kubleye doğru sağ ve sol tarafa, kubbenin bu köşelere yan baskısını engellemek için bina büyüklüğünde dev ayaklar koymuştu. Mimar Sinan bu 30 civarında ayakla Ayasofya'nın ömrüne ömür katmıştı.

Mimar Sinan'a ait en önemli eserlerden biri de şüphesiz ki Ayasofya'nın minareleridir. Ayasofya, II. Selim'in emriyle tamire alınmıştı. Bu tamiratı da dönemin ünlü mimarı Mimar Sinan

yapıyordu. Esere muhteşem şekilde dokunmuştu. Bu dokunuşlardan biri de yaptığı iki minareydi. Peki, bu minareler neden bu kadar kalın yapılmıştı?

Mimar Sinan ince minareleri seviyordu. Tezkiretü'l-Bünyan'da Selimiye'yi anlatırken bunu dile getirmiş, II. Murat Dönemi'nde Edirne'de yapılmış olan üç şerefeli bir camiden ve minarelerinin kule gibi kalın olduğundan, oysa Selimiye'nin 3 yollu minarelerinin kalem gibi ince olduğundan bahsetmişti. Buradan da anlıyoruz ki Mimar Sinan ince minareleri seviyor. Peki, Ayasofya'nın minaresini neden bu kadar kalın yaptı?

Araştırıyor ve hayretler içinde kalıyoruz. Sinan, bu yapıyı ayakta tutabilmek için etrafına 30 civarında uçan payanda yapmış bir kişi. En az payanda koyduğu yer ana giriş kapısı. Yani minarelerin bulunduğu kapı. Anlayacağınız o minareler aynı zamanda Ayasofya binasını ayakta tutan muhteşem birer uçan payanda. Yani yarın akıllının biri kalkar, ben bu minarelerden rahatsız oldum der ve bunları yıkmaya kalkarsa, Allah göstermesin bu muhteşem eser minarelerin tarafına doğru akıp gidecektir. Yani minarelerin tarafına doğru yıkılacaktır.

Öndeki kalın iki minare Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

Ayasofya içerisinde insanı şaşırtan detaylardan biri de küplerdir. Bu küpler aslında Osmanlı Dönemi'nde yapılmış şeyler değil. Bunlar Roma Dönemi'nden kalma. Hatta Hristiyan Roma değil, Pagan Roma döneminden kalma. Ama Mimar Sinan bu küplerden haberdar oluyor ve bulundukları yerlerden getirtip Ayasofya'nın içine konduruyor. Peki, bu küpleri nereden getirtti? Bugün İzmir'e bağlı olan Bergama'daki Pergamon harabelerinden. Sinan, her yerdeki mimari eserlerden haberdardı. Hatta not alıp kayıt bile tutuyordu.

Antik Roma dünyasında, Roma İmparatorluğu'nun yeryüzündeki üç büyük hastanesinden biri Asklepion Hastanesi'ydi. Bu iki küp de o hastanede bulunuyormuş. Sinan, III. Murat Dönemi'nde bizzat padişahtan ferman çıkarıp küpleri getirtmiş ve Ayasofya'nın içine koydurmuştu. Peki, bu küpler Ayasofya'nın içinde nasıl bir fonksiyon eda edeceklerdi? Düşünsenize, o yüzyıllarda yaşıyorsunuz, Osmanlı Dönemi ve ramazan ayı, teravih namazı kılınıyor. Ya da bir kandil akşamındasınız ve Ayasofya'dasınız. Bu küplerin içine soğuk şerbet doldurulmuş. Doldurup bir bardak içiyorsunuz ve ibadete devam ediyorsunuz.

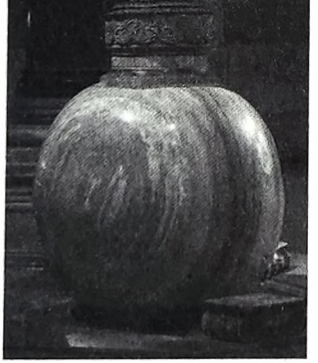

Ayasofya'daki küplerden biri

Osmanlı padişahları içinde, Ayasofya ayakta kalsın diye emek veren üç padişah vardır. Kimdir bunlar? II. Selim, I. Mahmut ve Sultan Abdülmecit. Ama en büyük yatırımı yapan, bu eser ayaktaysa onun sayesindedir diyeceğimiz bir kişi var: Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Sultan II. Selim. Mimar Sinan da Ayasofya'ya onun emriyle dokunmuştur.

Ayasofya'nın bahçesine ilk defnedilen de yine II. Selim olacaktır.

Mimar Sinan, Ayasofya'ya dokunurken muhteşem izlerinden birini de II. Selim'in türbesiyle bıraktı. Fatih Sultan Mehmet, Ayasofya'yı camiye çevirdiğinden bu yana oraya kimse defnedilmemişti. O, bir ilk olacaktı. 1574'te vefat ettiğinde, türbesini Ayasofya'ya Mimar Sinan yapacaktı.

Ayasofya'nın mihrabını da Mimar Sinan yenilemiştir. Ayrıca bir de minber yapmıştır. Elbette Fatih Sultan Mehmet, Ayasofya'yı camiye çevirdiğinde camiye bir mihrap, bir minber yaptırmıştır. Ama bu yapılar III. Murat'ın emriyle Mimar Sinan tarafından yenilenmiştir.[84]

Sinan o kadar büyük bir mimardı ki Ayasofya'nın günümüze kadar gelmesini sağladı. Ayasofya'dan daha büyük bir eser yapma hayali kuran Sinan hem onun denginde olan Selimiye'yi yapmış hem de Ayasofya'yı tamir edip dayanıklı hâle getirerek günümüze kadar ulaştırmıştır. O, bunu sağlamışken Ayasofya'yı cami olarak açmamak olmazdı. 1930'larda çeşitli sebeplerle müze hâline getirilen Ayasofya Camisi, 2020 yılında cumhurbaşkanının imzası ile cami olarak yeniden açıldı. Hem Fatih Sultan Mehmet'e hem de Mimar Sinan'a vefa borcu ödenmiş oldu.

Demem o ki yıkmak, yok etmek kolay, bunu herkes yapar. Ama yapmak ve yaşatmak için bir Sinan lazım dostlar...

84 Ayasofya'nın Mimar Sinan tarafından tamiri için bkz: Talha Uğurluel, *Ayasofya'da Mimar Sinan'ın 7 Eseri*. Linkl: https://youtu.be/o8JR3E9IJng

SİNAN, BÜYÜK BİR ÖĞRETMEN VE DÜNYA MARKASIDIR

Sinan büyük bir dehaydı. Büyük bir öğretmen, tek kişilik büyük bir orduydu. Edindiği mimarlık bilgisini ve tecrübesini öğretmeyi de unutmadı.

Sinan, vakfiyesinde "Mimar-ı Sultani, Mimar-ı Hakani" şeklinde de sıfatlandırılmaktadır. Bu sıfatlarla padişahlara hocalık yaptığı kastedilmektedir. Başka anlama gelmeyeceğini arşivlerdeki uzmanlar da kabul etmiştir.

Sinan, Hasbahçe'de ve Vefa'daki "Neccaran-ı mimaran" atölyelerinde, enderunda ve daha başka yerlerde mühendislik ve mimarlık dersleri verirdi. Cafer Çelebi, Sedefkâr Mehmet Ağa'nın mimarlık ve mühendisliği nasıl öğrendiğini anlatırken, Mehmet Ağa'nın Mimar Sinan'a giderek ondan ders aldığını söyler ve şunları ilave eder:

"Sinan Ağa, Hasbahçe'ye gelip gittikçe Mehmet Ağa hendese ilmi ile mimarlık sanatını ondan öğrenirdi."

Sinan'ın II. Selim'e, III. Murat'a, III. Mehmet'e şehzadelikleri döneminde matematik, mühendislik ve mimarlık dersleri vermiş olması çok muhtemeldir. Sai Mustafa Çelebi, Tezkiretü'l-Bünyan'ı III. Murat zamanında hazırlamış olduğuna göre, Sinan'ın III. Murat'ın hocası olduğundan hiç şüphe yoktur.

Sinan aynı zamanda ressam ve mühendisti. İyi resim çizmek onun yeteneğiydi. Kadı, Sinan'ın vakfiyesinde onun hüviyetini tespit ederken, ilk defa onu "Ayn-i A'yan-ı Mühendisin, (Seçkin Mühendislerin Gözü)" şeklinde vasıflandırmıştır.

Sinan'ın vakfiyesindeki tavsiflerden birisi de, "Oklidis-il asri ve levan'dır (Asrın ve bütün zamanların Oklidis'i). Oklidis, Antik Yunanistan'ın en büyük matematikçilerinden birisidir. Vakfiyeyi hazırlayan, Sinan'ı büyük bir mühendis olarak kabul ediyor ve bu bakımdan onu matematik ilminin mucidi Oklidis'e benzetiyor.

O devirde mühendislikle mimarlık, bugünkü manasına ve ölçüsüne göre birbirinden ayırt edilmiş değildi. Mühendislik, mimarlığın başlangıcı ve onun ayrılmaz bir parçası gibiydi. İyi hendese, yani geometri bilmeyen hatta resim ve plan yapamayan mimar olamazdı. Bu bakımdan, Mimar Sinan aynı zamanda ressam ve mühendisti.

Tezkiretü'l-Bünyan'da eserlerinin yapımını anlatırken Sinan, "Resmedip bina eyledim (yaptım)," diyor. Sinan yapacağı eserlerin önce planlarını, resimlerini ve hesaplarını hazırlar, sonra işe başlardı.[85]

Sinan'ın çağdaşları Michelangelo ve Palladio ise dönemin İtalya'sında öne çıkan mimar ve sanatçılardı. Ancak bu kişilerle karşılaştırma yaptığımızda, gerek sahip olduğu olanaklar, gerek yaptığı eserlerin niteliği ve niceliği bağlamında Sinan'ın diğerlerinden daha önde olduğunu görüyoruz. Örneğin Palladio, Venedik Cumhuriyeti'nde himayecilerle iş yapan bir mimardı. Venedik'te ve Vicenza'da villalar, binalar, çiftlik evleri ve sayılı kilise inşa etmişti. Dolayısıyla yarattığı eserler çok farklı alanlara yönelikti. Sinan'ın eserlerinin çoğu kamu kullanımı için tasar-

85 İbrahim Hakkı Konyalı, *Usta Mimar: Sinan*, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2005, s. 165-170.

lanmıştı; camiler, medreseler, külliyeler, köprüler, su kemerleri gibi... Palladio'nun ise özel mülk olarak adlandırılabilecek eserleri çoğunluktaydı. Ancak Palladio da kendi olanakları çerçevesinde olağanüstü bir mimardı. "Mimarlık Üzerine Dört Kitap" diye anılan bir eseri var. Bu eser doğrultusundaki mimarlık öğretisi, mimarlık kural ve standartlarını belirleyerek palladyanizmin[86] çıkışına neden oluyor. Bu kitaplarda 19. yüzyılda İngiltere ve Amerika'daki mimariyi oluşturan öğretileri yer alıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda meslekler usta-çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktarıldığı için mimarlık alanında da kitap yazma geleneğinden söz etmek mümkün değil. Bir de tabii yapılan işin sırlarını saklama ve hak eden, seçilen kişiye bilginin aktarılması meselesi var. Bu bilgi paylaşımı ise Hassa Mimarları Ocağı içinde yapılıyordu.

Sinan'ın, yaptığı bir şemayı başka bir yapı için de kullandığını görebilirsiniz. Ama aynı planın uygulandığı eserleri hiçbir zaman birbirinin aynısı olmaz. Üçüncü boyutta o plan mutlaka yeni bir şeye dönüşür. Günümüzde inşaat sektöründe "bir plan başarıyla yürüdüyse, her yere bunun aynısından yapalım" gibi bir anlayış hâkim. Sinan ise bunun tam tersi bir anlayışla yaratmış eserlerini. Zaten böyle olmasaydı topoğrafyayla bu kadar uyumlu yapılar ortaya çıkmazdı. Sinan arazinin hem doğal yapısını hem kendinden önceki fiziksel yapılı çevreyi etüt edip yerin anlamına, kısacası "yerin ruhuna" uygun yapılar yapmış bir mimardı. Taş ve tuğla ile sağlam ve estetik yapılar oluşturmak için farklı çözümler geliştirmişti. Gerek plan, gerek cephe, gerekse yapının bütününde hep yeni arayışların peşindeydi.

86 Palladyanizm, Avrupa'da beliren, ismini Venedikli mimar Andrea Palladio'dan alan ve onun yaptığı tasarımları örnek gösteren mimari tarzdır.

Hem sağlam olacak hem işlevsel olacak hem de estetik olacak. Sinan'ın bir diğer önemli özelliğiyse yapılarında insan ölçeğine saygılı olmasıdır. Bu, aslında Osmanlı mimarisinin bir özelliğidir. Yapıların büyüklüğünden çok insanı o görkemli ana hazırlama sürecidir önemli olan. Sinan'ın yaptığı bir camiye girmek için önce bir avluya girersiniz, sonra son cemaat alanına geçersiniz ki burada da yine insan ölçeği söz konusudur, oradan taç kapıyla yapıya girersiniz ve ardından orta kubbeye ulaşırsınız. Yani o görkemli orta kubbeye gelene kadar mimar sizi hazırlar. Sinan, Avrupa'daki pek çok örnekten bu özelliğiyle ayrılır. Örneğin İtalya'daki Duomo dev bir katedral, etrafındaki ölçekten, bağlamdan tamamen kopuk. Bulunduğu meydanda dolaşırken katedralin tamamını görmeye çalıştığınızda boynunuz tutuluyor. Bu, mimarinin insanı ezdiği bir durum...[87]

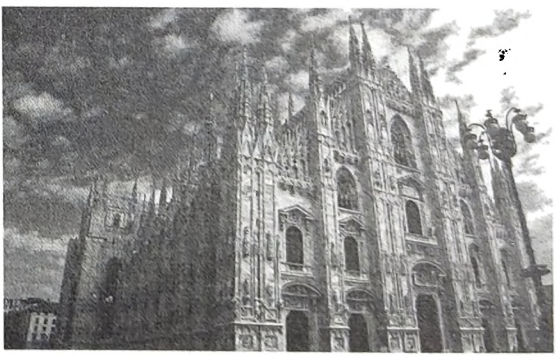

Duomo Katedrali

Şimdi soru şu: Bir Mimar Sinan daha yetiştirebiliyor muyuz?

87 Prof. Dr. Demet Binan, *Sinan'ın Dehası*, National Geographic Türkiye, No:169, Mayıs 2015, s. 26-30.

MİMAR SİNAN'IN ÖLÜMÜ

Koca Sinan, doğumundan itibaren hayatında çeşitli dönemlerden geçerek en sonunda büyük bir üstat olmuştur.

Anlattıklarımız ışığında Sinan'ın mimari yaşamını üç döneme ayırmak gerekir:

1. Hazırlık Yılları (1512-1537)

2. Erginlik Yılları (1538-1575)

3. Dönüşüm Yılları (1576-1588)

Hazırlık Yılları, Sinan'ın askerlik dönemini;

Erginlik Yılları, mimarlık yaşamında "çıraklık", "kalfalık", "ustalık" dönemlerini;

Dönüşüm Yılları, "pirlik" dönemini kapsar.

Burada kullanılan dört özel deyimden üçü Sinan'a ya da onun biyografisini yazanlara aittir. "Pirlik" dönemi artık bu işin üstatlığı, onursal başkanlığıdır.

Hazırlık Yılları (1512-1537): Acemi ocağı döneminde bir yandan inşaat işlerinde çalıştırılır ve bir yandan marangozluğu öğrenir. Yapı sanatına karşı ilgisinin arttığı, seferlerde kurduğu askerî yapılar ve onarımlarla edindiği pratik bilgiyi, İstanbul'da inşa ettiği mütevazı mimari eserlerle pekiştirerek kendisini mimarlığa hazırladığı dönemdir. Erginlik Yılları (1538-1575): Bü-

yük başarısından sonra mimarbaşı olarak atandığı yıldan sonraki dönemdir. Bu dönemde kalfalık eserlerini yaparak kendini iyice geliştirir. Şehzadebaşı Camisi ve Mihrimah Sultan Külliyesi gibi.

Şunu asla unutmayın: Osmanlı klasik mimari üslubunun biçimlenmesinde Sinan'ın dehası elbette önemli bir rol oynamıştır. Fakat Kanuni'siz bir dönemde, Rüstem ve Sokullu Mehmet Paşaların desteğinden yoksun bir Sinan aynı başarıyı elde edebilir miydi? Sanmıyoruz. Çünkü gerek hünkâr, gerekse paşalar, özellikle saraya damat olan zengin vezirler, anıtsal mimariyi siyasal gücün aracı olarak kullanmışlardır. Bu durumda da Sinan'ın başında bulunduğu Hassa Mimarları Ocağı devletten her türlü yardımı görmüştür. Böylece Sinan rahat bir ortamda çalışma olanağı bulmuş, anıtsal yapılar çok kısa süreler içinde kurulabilmiştir. O dönemin Avrupa'sında, Roma'daki San Pietro Katedrali'nin yapımının 100 yıldan fazla sürdüğü, Londra'daki St. Paul Katedrali'ni, Sir Christopher Wren'in tam 40 yılda tamamlayabildiği göz önüne alınırsa, Sinan'ın Süleymaniye Külliyesi'ni 7, Selimiye Camisi'ni 6 yılda yapmış olmasını, 16. yüzyıl Osmanlı mimarlık ve yapı kurumlarının ne kadar hızlı ve verimli çalıştığını kanıtlayan bir gösterge olarak kabul edebiliriz.

Dönüşüm Yılları (1576-1588): Bu dönem Edirne Selimiye Camisi'ni, yani "ustalık eserini" yaptıktan sonra başlar. 1575'te seksen yaşına yaklaşan Koca Sinan efsaneleşerek "Pirlik" mertebesine erişir ve aktif mimariden büyük ölçüde kopar. Mimarbaşı olarak sayılmakta ve sözü dinlenmektedir. Fakat artık Hassa Mimarları Ocağı'nda sürdürülen tasarım faaliyetini yönetmekten çok onu destekleyen bir "onursal başkan" durumundadır.[88]

Tam anlamıyla pirdir, ustaların ustasıdır. Ordinaryüstür. Profesörün de üstündedir. Sinan'ın hatıratından bahsetmiştik.

88 Prof. Dr. Aptullah Kuran, *Ağırnaslı Sinan*, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2005, s. 87-100 arası.

Mimar Sinan, ölmeden önce hatıralarını, eserlerini ve nasıl yaptığını kayda aldırmak ister. Ve ölmeden bunu başarır.

Hayatının sonuna doğru bir hatırat yazdırır. Hayatını, kısaca ve kendince mühim bulduğu tarafları ile anlatmış, devrinin şair ve ediplerinden olan dostu Sai Mustafa Çelebi de onun anlattıklarını kaleme alarak bir kitap meydana getirmiştir.

O zaman tahtta olan III. Murat'ın methi ile başlayan bu eserin yazılış sebebini Sai Mustafa Çelebi şöyle anlatır:

"Bu kitabın yazılmasına vesile olan hadise şudur: Bir gün, padişah hazretlerinin mimarbaşısı olan Sinan Ağa, bana geldi. Dedi ki: "Çok kocadım. İsterim ki öldükten sonra adım unutulmasın. Hizmetlerim hatırlanıp hayırla anılayım. Anlatacağım hatıralarımı nazım ve nesir dili ile yazar mısın?" Bunun üzerine, Sinan Ağa'nın anlattıklarını, nazım ve nesirle yazmaya başladım, bu küçük kitap vücuda geldi. Tezkiretü'l-Bünyan adını verdim. Okuyacak olanlardan ricam, kusurlarımı ve hatalarımı bağışlamalarıdır."

Sai Mustafa Çelebi bu girişten sonra, Sinan'ın ağzından hayatını anlatmaya devam eder. Araya şiirler de serpiştirir. "Tezkiretü'l-Bünyan"ın, yani "Yapı Risalesi"nin yazma nüshaları Süleymaniye ve Fatih Kütüphanelerinde mevcuttur. Daha sonra sadeleştirilerek Latin alfabesi ile günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Sinan, uzun bir ömür içinde kendinde iz bırakan bazı olayları anlattığı kısa hatıratını şöyle bağlar: "El-hamdulillahi Rabbi'l-Âlemin! Bu Tezkiretü'l-Bünyan'ın sonuna, Tezkiretü'l-Ebniye diye bir risale ilave eylemek hatırıma geldi. Burada, bina eylediğim camilerin ve başka eserlerin bir fihristini yazdım. Ümit ederim ki kıyamete kadar gayret ve çalışmam unutulmaz ve yaptığım eserler yıkılsa bile, bu fihristi okuyanlar beni hayır dualarında unutmayıp hatırlarına getirirler!"

İşte yine Sai Mustafa Çelebi, kaleme aldığı "Tezkiretü'l-Ebniye", yani "Yapılar Risalesi"nde, eserlerini fonksiyonel bir tasnife tabi tutarak 13 bap hâlinde sıralamıştır.[89]

Koca Sinan yaşlanmıştı artık. Bir yanda da ölüm gerçeği vardı.

Mimar Sinan vefatından dört sene önce hacca giderek, İslam'ın gereklerinden bir tanesini daha yerine getirmiştir. Bundan sonra Hacı Sinan şeklinde anılmış ve türbesinin civarında yaşayan halk onu Hacı Sinan olarak tanımış ve hatırlamıştır. Çok eski bazı fotoğrafların altında Hacı Sinan Türbesi olarak yazıldığı tespit edilmiştir. Hacda bulunduğu süre içinde Harem-i Şerif'in kubbelerini tamir etmiş ve Mekke'de Kanuni Sultan Süleyman adına medrese yapmıştır. Sonra İstanbul'a dönmüştür.

Mimar Sinan 90 yaşına gelmişti. Beli bükülmüş, vücuduna ağrılar çökmüştü. Artık zor yürüyordu. Bu yaşına kadar farklı illere gidip onlarca eser yapmıştı. Sağlığı yerinde olsaydı yeni eserler yapmaya devam etmek istiyordu. Çünkü o, mimarlığa âşıktı. Fakat artık yaşı çok ilerlemişti ve hastaydı. Ölümünün yaklaştığını hissediyordu.

Bu sebeple, mimari alanda tüm dünyaya önderlik eden Mimar Sinan, ölümünden kısa süre önce kendi türbesinin de mimarlığını yapmıştı.

Türbesi, Süleymaniye Camisi'nin karşısında, yol ayrımında bulunan üçgen alanda yer almaktadır. Mimar Sinan Türbesi, her yıl milyonlarca kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

89 Abdullah Bizden, *Sinan'da Dirilmek*, Ağırnaslı Sinan, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2005, s. 129-130.

Sinan, Kanuni Sultan Süleyman'a saygısızlık yapmamak için, kendi inşa ettiği türbesini caminin yanında bulunan Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nin dışına yapmış, kendini sultanla bir tutmamıştır. Mimarisini de sade yapmıştır. Tüm bunlar onun edep ve saygısının göstergesidir.

Mimar Sinan'ın Türbesi

Mimar Sinan 1588 yılında, Süleymaniye'deki evinde vefat etmiştir.

Arkasında sayısız eser bırakmıştır. 400'e yakın eserinin çoğu İstanbul'da bulunmaktadır.

Mimar Sinan'ın talebelerinin bazısı Hint hükümdarı Babür Şah'ın çağrısı üzerine Hindistan'a gitmiş, orada şimdi dahi bütün gezginlerin hayranlıkla seyrettikleri gösterişli Delhi, Agra, Lahor ve Keşmir Kalelerini yapmışlardır. Sözü edilen talebelerden Mimar Yusuf, Moğol hükümdarlarının nam salmalarını sağlayan büyük ve gösterişli saraylar yapmıştır.

Mimar Sinan'ın kurduğu ve benzeri olmayan mimarlık usullerine sahip ustalar zamanla kaybolmuş, onun yerine Rafael adında bir mimar, öğrencilerinin yerlerine de Ermeni mille-

tinden mimarlar geçmiştir. Bu mimarlar yalnız adı kalmış olan Osmanlı mimarisinin usullerine ve tekniğine sahip olmadıkları gibi, yabancı bilim ve tekniğe ilgi gösterdikleri için bu mimari usulleri Osmanlıların dinî yapılarında ve diğerlerinde ya bütünüyle veya bir kısmına uygulayarak bozuk bazı yapılar meydana getirmişlerdir.

Sultan Abdülaziz Han'ın tahta çıkışından itibaren bazı büyük eserler yapılmış ve padişahın yüksek ilgisi ve destekleriyle Osmanlı mimarisinin kendine has eski usulleri tekrar geliştirilmiş, en yüksek düzeye çıkarılmıştır. Bu bakımdan bu dönem, Osmanlı mimarisinin yeniden gelişmesinin başlangıcı olmuştur.

Şanı yüksek Valide Sultan'ın Aksaray'da yaptırdığı, gönüllere ferahlık veren cami ile Çırağan Sahil Sarayı, yeniden kurulmuş olan Osmanlı mimarisinin hususiyetlerini taşıyan güzel eserler olarak yeterli örneklerdir.[90]

Gelin bu bölümün son sözünü Mimar Sinan'a bırakalım.

Koca Mimar Sinan anılarının sonunu şöyle bitirmiştir:

"Ümit ederim ki kıyamete kadar gayret ve çalışmam unutulmaz ve yaptığım eserler yıkılsa bile bu anıları okuyanlar, beni hayır dualarında unutmayıp hatırlarına getirirler."

Ve Sinan'ın bu hedefi gerçekleşmiştir...

Ve son söz: Şimdi anladınız mı Mimar Sinan'ın kafatasının neden kaybolduğunu?

İnanın bir gün bulunup yerine konacaktır. Benden duymuş olmayın ama bu yönde ciddi bir çalışma devam ediyor.

Sinan'a selam olsun...

90 Hazırlayanlar: İlhan Ovalıoğlu-Cevat Ekici-Raşit Gündoğdu-Ebul Faruk Önal, *Osmanlı Mimarisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21-22-23. (Bu eser, Sultan Abdülaziz tarafından, Bayındırlık Bakanı İbrahim Ethem Paşa'nın başkanlığında bir heyete Türkçe (Osmanlıca) - Fransızca - Almanca olarak 1873 yılında hazırlattırılmış ve yayımlanmıştır. Usûl'i Mi'mari-i Osmânî, İstanbul, 1873)